

Kohti Kristillistä internationaalia

Mathilda Wreden ja Felix Iversenin johtaman Kristillisen internationaalisen Suomen osaston muodostuminen ja vastaanotto Suomessa vuosina 1919–1920

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto
Läntinen teologia
Pro gradu -tutkielma, heinäkuu 2019
Kirkkohistoria
Rony Ojajärvi
Ilkka Huhta

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto		
Tekijät – Author Rony Ojajärvi				
Työn nimi – Title Kohti Kristillistä internationaalia – Mathilda Wreden ja Felix Iversenin johtaman Kristillisen internationaalin Suomen osaston muodostuminen ja vastaanotto Suomessa vuosina 1919–1920				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level		Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of Pages
Kirkkohistoria	Pro gradu -tutkielma	X	25.7.2019	89
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
Tiivistelmä – Abstract				
<p>Tässä tutkimuksessa selvitan, miten kansainvälinen kristillinen antimilitaristinen järjestö nimeltä ”Kristillistä internationalea kohti” rantautui Suomeen ja kuinka se vastaanotettiin suomalaisessa yhteiskunnassa, joka oli juuri käynyt läpi verisen sisällissodan. Selvitan myös, miten Kristillisen internationaalin Suomen osasto muotoutui ja ketkä olivat sen keskeisimmät toimijat vuosina 1919–1920. Mathilda Wrede ”vankien ystävä” oli ainoa suomalainen henkilö, joka osallistui ensimmäiseen Kristillistä internationalea kohti -liikkeen kansainväliseen Bilthovenin konferenssiin. Nopeasti saavuttuaan Suomeen hän aloitti yhteistyön matematiikan dosentti Felix Iversenin kanssa, josta tuli pian Kristillisen internationaalin Suomen osaston johtohenkilö. Iversen osallistui yksin seuraavaan Kristillistä internationalea kohti -liikkeen konferenssiin Bilthovenissa kesällä 1920. Muita keskeisiä henkilöitä Kristillisen internationaalin Suomen osastossa olivat kirkkoherra Uno Wegelius, pastori Mikko Ivar Airila, vapaakirkon pastori Anton Magnusson, yliopistonlehtori Oscar von Shoultz, tohtori Robert Boldt ja Charles-Emil Boldt sekä hänen vaimonsa.</p> <p>Käyttämällä aatehistoriallisia metodeja osoitan, että bolševistinen vallankumous Venäjällä vuonna 1917 ja vielä tarkemmin Komintern, joka muodostettiin hieman ennen ensimmäistä Bilthovenin konferenssia, vaikuttivat voimakkaasti Kristillisen internationalea kohti -liikkeen nimeen ja julistuksiin. Liike halusi vastustaa bolševikkien uskontovihamielistä ja väkivaltaista vallankumouskäsitystä ja tarjota paremmaksi vaihtoehdoksi kristillisen rauhanomaisen vallankumouksen.</p> <p>Liikkeen edustama antimilitarismi ja kristillinen sosialismi synnyttivät Suomessa vuosien 1919–1920 taitteessa lehdistössä ristiriitaisia tunteita. Kristillisestä internationaalista käydyt väittelyt lehdistössä liittyivät voimakkaasti liikkeen raamatullisiin perusteisiin. Tämän vuoksi yhdistän aatehistorialliset menetelmät Raamatun reseptiohistorialliseen analyysiin. Sen avulla osoitan, että koska Paavalin esivaltaopetus hallitsi koko sisällissodan jälkeistä keskustelua rauhasta ja sodasta, Kristillisen internationaalin edustajien oli pakko tulkita sitä uudelleen niin, että se mahdollisti aseistakieltäytymisen. Lehdistöväittelyn ulkopuolella vuorisaarna oli Kristillisen internationaalin edustajille kaikkein tärkein osa Raamatusta.</p> <p>Vuoden 1920 aikana Kristillisen internationaalin Suomen osasto etsi aktiivisesti uusia yhteistyöjärjestöjä, joiden kanssa työskennellä. Erityisesti Suomen Kristillinen työväenliitto tuki Kristillistä internationaalia lähes</p>				

alusta alkaen. Toisen Bilthovenin konferenssin jälkeen Kristillisen internationaalin Suomen osasto alkoi tehdä tiiviisti yhteistyötä kristillissosiaalisen Yhteistön kanssa.

Kristillisen internationaalin toiminta ja yhteistyö muiden liikkeiden kanssa muodostui asevelvollisuuskysymyksen ympärille. Se yritti vaikuttaa asevelvollisuuslakiin ehdottomalla omaa vaihtoehtoista siviilipalveluslakia ”omantunnon arkoja” varten. Tämän kaltainen poliittinen toiminta aiheutti myös pieniä linjaerimielisyyksiä Mathilda Wreden ja Felix Iversenin välille.

Felix Iversen halusi laaja-alaisen kattojärjestön rauhanliikkeille, jonka alaisuudessa Kristillinen internationaali voisi toimia. Päätän tutkimukseni vuoden 1920 loppuun, jolloin Iversenin toivomus viedä rauhanliikettä Suomessa laaja-alaisempaan suuntaan otti merkittävän askeleen eteenpäin. Marraskuussa vuonna 1920 Kristillisen internationaalin jäsenistä Felix Iversen ja Uno Wegelius olivat aktiivisesti mukana Suomen rauhanliiton perustamisessa. Tällöin julkaistiin myös Evy Fogelbergin hyvin menestynyt kirja Mathilda Wredestä. Kirja päättyy Kristillisen internationaalin ensimmäisen Bilthovenin konferenssin julistukseen, mikä tarkoitti sitä, että Kristillisen internationaalin sanoma levisi Suomessa aivan uudella tavalla.

Avainsanat – Keywords

Aatehistoria, antimilitarismi, asevelvollisuuslaki, esivaltaopetus, Felix Iversen, Kristillinen internationaali, kristillinen sosialismi, Kristillistä internationalea kohti, Mathilda Wrede, Mikko Ivar Airila, rauhanliike, reseptiohistoria, sosialismi, Sovinnonliitto, vuorisaarna, Uno Wegelius

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto		
Tekijät – Author Rony Ojajärvi				
Työn nimi – Title ”Towards a Christian International” –The formation and reception of Mathilda Wrede and Felix Iversen led Finnish department of Christian international in Finland between 1919–1920.				
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level		Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of Pages
Kirkkohistoria	Pro gradu -tutkielma	X	25.7.2019	89
	Sivuainetutkielma			
	Kandidaatin tutkielma			
	Aineopintojen tutkielma			
<p>In this research, I examine how the international Christian antimilitarist organization called “Towards to the Christian international” came to Finland and how it was received in the Finnish society, which had recently endured a gory civil war. I also find out how the Finnish Christian international was formed and who were its most central persons between 1919–1920. Mathilda Wrede, “the friend of prisoners”, was the only Finnish person who participated in the first international conference in Bilthoven in 1919. She was highly appreciated in the international movement. Soon after arriving in Finland, she got in contact with Felix Iversen, a docent of mathematics, who soon took the lead in the Finnish department of Christian international. Iversen took part in the second Bilthoven conference in 1920. Other central persons in the Finnish department were dean Uno Wegelius, pastor Mikko Ivar Airila, Free church pastor Anton Magnusson, university teacher Oscar von Shoultz and Doctor Robert Boldt and Charles-Emil Boldt and his wife.</p> <p>By using methods associated with the history of ideas, I demonstrate that the organization's name and the declaration were strongly influenced by the Bolshevik revolution in Russia in 1917 and more exactly the Komintern which was formed in the same year when “Movement Towards a Christian International” had its first meeting in 1919. The movement wanted to resist Bolshevik criticism of religion and its violent idea of revolution. Furthermore, it offered a peaceful Christian revolution as a better idea.</p> <p>Because of the organization’s antimilitarism and strong ties to Christian communism and socialism, its name, declaration, and goals were met with dissonance in the Finnish press. The arguments in the press debate concerning the organization and its goals were closely connected to the biblical arguments about war and peace. Because of that, I combine the methods used in the history of ideas to the methods used in the reception history of the bible. That way I demonstrate that because Paul’s authority teaching (Rom. 13) dominated the discussion of war and peace after the Finnish civil war, it forced the representatives of Christian international to interpret Paul’s authority teaching in a way that it allowed conscientious objection. Additionally, the Sermon on the Mount was the most important part of the bible to the representatives of the Christian international.</p> <p>Troughout 1920, the Finnish department of the Christian international looked for new organizations which they could collaborate with. Especially the Christian Labour Alliance in Finland supported the Christian international from the very beginning. After the second international conference in Bilthoven, the Finnish department</p>				

of the Christian international started to collaborate intensely with a social Christian community called “Yhteistö”.

The Christian international in Finland was formed around the question of conscription. It tried to affect the conscription law by suggesting its own non-military service law. This political action also caused minor disagreements between Mathilda Wrede and Felix Iversen.

Felix Iversen wanted to expand the peace movement so that there would be an umbrella peace organization for various peace movements. I will end my study into the year 1920 when this Iversen's vision advanced in Finland. In November 1920, the members of Christian international, Felix Iversen and Uno Wegelius, were actively involved in the establishment of Peace Union of Finland. Simultaneously, Evy Fogelberg published a popular book regarding Mathilda Wrede. The book ends with the first Bilthoven declaration, which meant that the message of the Christian international would spread to new areas.

Avainsanat – Keywords

Antimilitarism, authority teaching, Christian international, Christian socialism, conscription law, conscientious objection, Felix Iversen, Fellowship of Reconciliation, History of Ideas, Mathilda Wrede, Mikko Ivar Airila, peace movement, reception history, socialism, Sermon on the mount, Towards a Christian International, Uno Wegelius.

Sisällys

I Tutkimustehtävä.....	1
1. Aiheen esittely ja aikaisempi tutkimus	1
2. Tutkimusaineisto.....	3
3. Aatehistoria ja Raamatun reseptiohistoriallinen analyysi tutkimusmenetelminä.....	4
II Teollistuminen ja maailmansota lisäävät kristillispoliittisen työn kysyntää ja tarjontaa	7
1. Kristillissosiaalinen ja -poliittinen työ teollistuvassa Euroopassa ja Suomessa	7
2. Ystävyyssuhteita etsimässä maailmansodan kynnyksellä	10
3. Sotaa vastaan sovinnon ja Jumalan valtakunnan nimessä.....	12
III Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ensimmäinen konferenssi ja vastaanotto Suomessa	15
1. Matkalla Bilthovenin kokoukseen	15
a. Sodan päättyminen mahdollistaa konferenssin järjestämisen	15
b. Mathilda Wreden kutsuminen ja hänen reaktionsa	16
c. Bilthoveniin Ruotsin ja World Alliance -konferenssin kautta.....	18
d. Sosialismin uudistaminen ja Jeesuksen seuraaminen Bilthovenissa	21
2. Kristillinen internationaali otetaan vastaan Suomessa ristiriitaisin tuntein	27
a. Lehdistö ja Felix Iversen huomioi Bilthovenin julistuksen	27
b. Kiista internationaali -nimestä osoittaa huolen väkivaltaisesta vallankumouksesta	31
c. Väittely esivaltaopetuksesta osoittaa eri Raamatun tulkintatraditiot.....	35
d. Väärinkäsityksiä korjaillaan ja esivaltaopetusta uudelleentulkitaan	38
e. Eklund päättää keskustelun laajalla julkaisulla sodan ja Raamatun suhteesta	42
IV Suomen osasto muodostuu asevelvollisuuskysymyksen ympärille	46
1. Kristillisen internationaalin vaikea alkutaival Suomessa.....	46
a. Ensimmäinen yleisötilaisuus ja Uno Wegeliuksen tärkeät pelinavaukset.....	46
b. Mikael Ivar Airila joutuu rauhansaarnan vuoksi syytetyksi lainrikkomisesta	49
c. Linjaerimielisyyksiä ja lakiehdotus ”omantunnon arkojen” puolesta.....	51
2. Felix Iversen toisessa Bilthovenin kokouksessa	54
a. Ranskassa opintomatalla ja rauhantyötä tekemässä	54
b. Mammonan valtaa vastustamassa Bilthovenissa	57
3. Toiminnan laajentuminen ja vakiintuminen osaksi yhteiskuntaa	60
a. Airila, Iversen ja Wegelius Allianssijuhlilla	60
b. Toinen Bilthovenin konferenssi ja julistukset eivät herätä enää suuria tunteita	66
c. Suomen rauhanliiton perustaminen ja Kristillisen internationaalin neljäs kokous	67
V Tutkimustulokset.....	71
Lähteet ja kirjallisuus	79
Liitteet.....	88

I Tutkimustehtävä

1. Aiheen esittely ja aikaisempi tutkimus

Tutkielmassani selvitän Kristillisen internationaalien Suomen osaston muodostumista ja vastaanottoa suomalaisessa yhteiskunnassa vuosina 1919–1920. Kristillinen internationaali aloitti toimintansa Suomessa sisällissodan jälkeen vankilasaarnaaja Mathilda Wreden vaikutuksesta. Hän ja Helsingin yliopiston matematiikan dosentti Felix Iversen olivat Kristillisen internationaalien keskeisimmät vaikuttajat Suomessa tutkimani ajanjaksona. Selvitän erityisesti Wreden ja Iversenin roolia Kristillisessä internationaalissa sekä kansainvälisessä, että suomalaisessa kontekstissa. Selvitän myös, ketkä muut osallistuivat aktiivisesti suomalaisen Kristillisen internationaalien toimintaan.

Kristillisen internationaalien Suomen osasto oli osa laajempaa kansainvälistä liikettä, jonka nimi oli vuosina 1919–1923 ”Kristillistä internationalea kohti” (Towards a Christian international). Suomen osaston muodostuminen liittyi tiiviisti tämän kansainvälisen liikkeen muotoutumiseen, minkä vuoksi selvitän perusteellisesti tutkimuksessani myös sen, miten ja miksi Kristillistä internationalea kohti -liike muodostui. Tutkimukseni kannalta yksi keskeinen kysymys on se, miten kansainvälisen kattojärjestön periaatteet siirtyivät kansalliselle tasolle suomalaiseen yhteiskuntaan.

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen pyrkimyksenä oli tuoda Jumalan valtakunta maanpäälle rauhanaktivismiin, Jeesuksen opetusten mukaan elämisen ja sosialismin avulla. Liikkeen alkujuuret sijaitsivat vuodessa 1914, jolloin Britanniassa perustettiin järjestö nimeltä Sovinnonliitto (Fellowship of Reconciliation, FOR) vastustamaan sotaa kristinuskon hengessä. Kristillistä internationalea kohti -liikkeen nimi muutettiin Britannian järjestön nimeä mukaillen vuonna 1923 Kansainväliseksi Sovinnonliitoksi (International Fellowship of Reconciliation, IFOR), ja Suomen osaston nimi muuttui Sovinnonliitoksi. Nämä nimet otettiin käyttöön kuitenkin vasta tutkimani ajankohdan ulkopuolella, minkä vuoksi en käytä niitä tutkimuksessani. Käytän Kristillisen internationaalien Suomen osastosta useimmiten vain nimeä Kristillinen internationaali, koska tällä nimellä Suomen osasto tunnettiin suomen- ja ruotsinkielisessä lehdistössä. Sen sijaan käsitellessäni kansainvälisen kattojärjestön toimintaa, käytän liikkeen virallista nimeä ”Kristillistä internationalea kohti” tehdäkseen eron Suomen osaston nimeen Kristillinen internationaali.

Vaikka Kristillisen internationaalien Suomen osaston olemassaolosta on oltu tietoisia suomalaisessa historiantutkimuksessa, ei aiheesta ole tehty yhtään tutkimusta. Esimerkiksi *Aila Lauha* on tutkinut ansiokkaasti sisällissodan jälkeisen Suomen kirkon kansainvälisiä suhteita kirjassaan *Suomen kirkon ulkomaansuhteet ja ekumeeninen osallistuminen 1917–1922*, mutta Kristillistä internationaalia kohti -liikettä ei esiinny tutkimuksessa sanallakaan. Sen sijaan Lauha mainitsee myöhemmässä tutkimuksessaan *Suomen kirkon kansainväliset suhteet 1923–1925* Kristillisen internationaalien myöhemmän nimen Kansainvälinen Sovinnonliitto ainoastaan alaviitteessä.¹ Voi olla, että Kristillistä internationaalia ei ole kirkkohistoriassa erityisemmin tutkittu, koska se ei toiminut Suomen luterilaisen kirkon alaisuudessa. *Ilkka Huhta* on tutkiessaan herätysliikehistoriaa kiinnittänyt huomiota siihen, että luterilaisen kirkon ulkopuolella esiintynyt uskonnollisuutta on tutkittu kirkkohistoriassa vain vähän.² Näyttää siltä, että väite pitää paikkansa myös tarkastellessa 20–30 -lukujen suomalaisen ekumenian kirkkohistoriallista tutkimusta. Lauhan tutkimuksissa Kristillisen internationaalien historian merkitys suomalaiselle ekumenialle on jäänyt paitsioon, koska se ei ole kategorisoitunut Suomen luterilaisen kirkon tai ehkä jopa tarkemmin määriteltynä Teologisen lauantaiseuran ja kokoomusaktiivien ekumeeniseksi toiminnaksi.³ Sen sijaan jo valmiiksi vähäinen suomalaisten rauhanliikkeiden historiantutkimus on toistaiseksi keskittynyt vain sekulaarisiin rauhanliikkeisiin kuten Suomen antimilitaristiseen liittoon ja Suomen rauhanliittoon.⁴

Kaikista laajimmin suomalaisessa kirjallisuudessa Kristillisen internationaalien toimintaa käsitellään *Ester Ståhlbergin* kirjassa *Mathilda Wreden testamentti* ja *Kalevi Kalemaan* kirjoissa *Suomalaisen rauhanliikkeen juuria* ja *Sankareita vai pelkureita? Suomalaisen aseistakieltäytymisen historia* sekä hänen toimittamassaan Felix Iversenin kirjoitusten kokoelmateoksessa *Mitä Rauha on? Kirjoituksia 1925–1968*. Teokset antavat lisätietoa Kristillisen internationaa-

¹ Lauha 1993, 299. Huom. Alaviitteessä Lauha kertoo Kansainvälisen Sovinnonliiton perustamisvuodeksi vuoden 1914, mikä on virheellinen tieto.

² Huhta 2013, 202.

³ Lauha osoittaa tutkimuksissaan, että ekumeeniseen toimintaan aktiivisesti osallistuneet toimijat (mm. Arthur Hjelt ja Jaakko Gummerus) kuuluivat pääasiallisesti teologiseen lauantaiseuraan ja sisällissodan jälkeen perustettuun kokoomukseen. Kristillisen internationaalien ekumeenisen toiminnan huomiointi Suomessa olisi hankaloittanut ja sekoittanut Lauhan tutkimuksen jäsenystä, kronologiaa ja tutkimustuloksia ja täten ratkaisu jättää liike pois tarkastelusta on ollut perusteltu. Siitä huolimatta olisi ollut toivottavaa, että ratkaisusta olisi avoimesti kerrottu johdannossa, koska Lauha on luultavasti ollut jossain määrin tietoinen väitöskirjassaan Kristillistä internationaalia kohti -liikkeen olemassaolosta. Lauha 1990, 93, 178, 228, 274.

⁴ Koikkalainen 2007; Nyqvist 2012.

lin Suomen osaston alkuvaiheista, mutta ne eivät täytä tutkimuksen kriteerejä ja sisältävät paljon asiavirheitä. Tämän vuoksi hyödynnän teoksia vasta tarkan lähdekriittisen tarkastelun jälkeen.

Kristillisen internationaalien alkutaivalta on tutkittu hieman enemmän kansainvälisessä tutkimuksessa. *Gijsbert Gerrit Jacob den Boggende* sivuaa Kristillistä internationalea kohti -liikkeen historiaa tutkimuksessaan *The Fellowship of Reconciliation 1914–1945*, joka käsittelee Britannian Sovinnonliiton toimintaa ja teologian kehitystä. Pohjoismaisessa tutkimuksessa *Öyvind Sjöholm* on tehnyt väitöskirjan *Samvetes politik. Natanael Beskow och hans omvärld intill 1921*, jossa hän kirjan loppupuolella käsittelee sitä, miten Natanael Beskowiin Kristet för samhällsliv -järjestöstä tuli Kristillisen internationaalien Ruotsin osasto. Tutkimuksessa Sjöholm sivuaa lyhyesti myös Suomen ja Ruotsin osastojen yhteistyötä.

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen jäsen *Lilian Stevensson* on kirjoittanut Kristillistä internationalea kohti -liikkeen historiikin, mutta se on itsessään kovin suppea esitys ja esittelee konkreettisten tapahtumien sijaan enemmän liikkeen yleisperiaatteita ei-neutraalista näkökulmasta. Tämän lisäksi *Vera Brittain* on kirjoittanut Kansainvälisen Sovinnonliiton historiasta teoksen *The Rebel Passion*, jota hyödynnän tutkimuksessani joiltain osin. Teoksen laajan aika-haarukan ja rajatun tutkimusnäkökulman puutteen vuoksi teos ei anna kuitenkaan kovin tarkkaa kuvaa Kansainvälisestä Sovinnonliitosta, vaan toimii pikemminkin ”pintaraapaisuna” sen historiaan.

2. Tutkimusaineisto

Kristillistä internationaalia tutkittaessa haasteen muodostaa se, että liiton kokouksista ei ole jäänyt jälkeen pöytäkirjoja. Tähän syynä on se, että liike ei ollut rekisteröity yhdistys. Kristillistä internationalea kohti -liikkeellä ja sen Suomen osastolla oli kuitenkin aktiivinen lehdistötiedotus, jonka vuoksi Suomen lehdistö toimii tutkimukseni lähteenä. Lehdistötutkimuksen avulla pääsin käsiksi myös siihen kysymykseen, miten Kristilliseen internationaaliin suhtauduttiin sisällissodan jälkeisessä Suomessa. Liikkeen nimi synnytti sisällissodan jälkeen kritiisiä mielipiteitä ja tämä näkyi tuon ajan lehdistössä.

Hyödynnän tutkimuksessa Felix Iversenin keräämää lehtileikekokoelmaa, jossa on Kristillistä internationaalia käsitteleviä lehtiartikkeleita sen ensimmäisiltä kahdelta toimintavuodelta. Tämän lisäksi olen päässyt historiallisessa sanomalehtikirjastossa käsiksi moniin muihin Kristil-

listä internationaalia käsitteleviin lehtiartikkeleihin. Kristillisen internationaalin toimintaa käsitelleet keskeisimmät lehdet olivat suomenkielisistä Työkansa, Sosiaalidemokraatti ja Uusi Suomi sekä ruotsinkielisistä Hufvudstadsbladet, Dagen Press ja Människovännens. Aikakauslehdistä Suomen rauhanliiton Rauhaa kohti -lehdessä, Naisliiton äänenkannattaja Naisten ääni -lehdessä ja kristillissosiaalisessa Yhteistö-lehdessä käsitellään Kristillistä internationaalia.

Koska lehdistö on tutkimukseni päälähte eikä kokouspöytäkirjoja ole saatavilla, en lehdistön avulla pääse käsiksi Kristillisen internationaalin Suomen osastossa toimineiden henkilöiden erilaisiin henkilösuhteisiin- ja ristiriitoihin. Kristillinen internationaali näyttäytyi lehdistössä harvinaisen yhtenäisenä teologisena ja ekumeenisena rintamana, mikä ei vastaa kuvaa, joka syntyy kirjeenvaihdosta ja muista lähteistä. Tämän vuoksi käytän päälähteideni rinnalla Kristillisen internationaalin toimijoiden välillä esiintynyttä kirjeenvaihtoa, joka paljastaa järjestön sisällä esiintyneitä henkilösuhteita ja eriäviä teologisia sekä poliittisia tavoitteita.

3. Aatehistoria ja Raamatun reseptiohistoriallinen analyysi tutkimusmenetelminä

Hyödynnän tutkimuksessani aatehistorian menetelmiä. Aatehistoriassa tutkitaan yhteiskunnassa esiintyneitä aatteita, ideologioita ja ajatuksia, joita voi kutsua yksinkertaisesti ihmisten asioille antamiksi merkityksiksi. Nämä merkitykset ilmenevät historiallisten toimijoiden ajattelussa ja toiminnassa.⁵ Aatehistoriassa tutkitaan usein sanomalehtiä, jonka vuoksi menetelmät sopivat käytettävissäni olevan aineiston analyysiin erityisen hyvin.⁶ Tarkastelen Kristillisen internationaalin toimijoiden kirjoitusten lisäksi liikkeen muuta konkreettista toimintaa. Pystyäkseeni ymmärtämään Kristillisen internationaalin ilmentämiä merkityksiä, minulla täytyy olla laaja-alainen ymmärrys siitä ajallisesta kontekstista, jossa liike syntyi ja kehittyi. Kristillisen internationaalin toiminta ilmeni tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa, ja sen kirjoitukset sekä muu toiminta ilmensi ja muokkasi yhteiskuntaa, jonka osa se oli.

Käytän tutkimuksessani kahta *Markku Hyrkkäsen* esittelemää aatehistorian menetelmää, jotka ovat 1) vaikuteanalyysi ja 2) kysymys ja vastaus -analyysi. Vaikuteanalyysillä Hyrkkänen tarkoittaa perinteistä aatehistoriallista menetelmää, missä eritellään kaikkia niitä aatteellisia ja ideologisia vaikutteita, jotka vaikuttivat tietyssä yhteiskunnallisessa ilmiössä, yhteisössä tai

⁵ Hyrkkänen 2002, 34–36.

⁶ Landgrén 2013, 123-125.

henkilössä. Menetelmä on saanut osakseen kuitenkin ansaittua kritiikkiä, minkä vuoksi en tukeudu pelkästään tähän menetelmään. Hyrkkänen esimerkiksi näkee ongelmalliseksi sen, että vaikuteanalyysissä väheksytään historiallisen toimijan omaa luovaa ajattelua olettaen kaiken ajattelun rakentuvan vain erinäisten ulkoisten vaikutteiden omaksumisesta ja toistamisesta. Tämän lisäksi *Huhta* on kritisoinut Martti Ajon aatehistoriallista tutkimusta Sigfrid Sireniuksesta siinä, että se ei kykene ottamaan vaikuteanalyysin yksipuolisen hyödyntämisen vuoksi tarpeeksi huomioon välittömien yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta aatteiden kehitykseen.⁷ Nämä vaikuteanalyysin puutteet väistän hyödyntämällä Hyrkkäsen esittämää kysymys ja vastaus -menetelmää vaikuteanalyysin rinnalla. Kysymys ja vastaus -menetelmässä lähdetään siitä oletuksesta, että tietty aikalaislähde on aina vastaus johonkin tiettyyn aikalaiskontekstissa esiintyneeseen kysymykseen. Tällöin tietty ajatus tai toiminta ilmentää vastausta tähän kysymykseen, ja tämän kysymyksen ymmärtäminen mahdollistaa myös asioille annettuiden merkitysten syvällisen ymmärtämisen.⁸

Kristillisen internationaalien kirjoitukset ja toiminta olivat vastauksia tiettyihin kysymyksiin, jotka nousivat sisällissodan ja Venäjän vallankumouksen jälkeisestä aikalaiskontekstista. Monet lehdistössä käydyt teologiset kiistat Kristilliseen internationaaliin liittyen käsitelivät liikkeen raamatullisia perusteita ja myös monet Kristillisen internationaalien sisältä nousseet kysymykset ja vastaukset liittyivät tavalla tai toisella Raamattuun. Tämän vuoksi hyödynnän aatehistoriallisten tutkimusmenetelmien rinnalla myös intertekstuaalista ja reseptiohistoriallista analyysia.⁹

Käyttäessäni intertekstuaalista ja reseptiohistoriallista analyysia tukeudun *Niko Huttusen* tutkimuksessaan *Raamatullinen sota – Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnossa* esittämään metodologiaan ja tutkimustuloksiin. Huttusen mukaan intertekstuaalissa analyysissa pyritään havaitsemaan se, miten Raamattua hyödynnetään tiettyssä tekstissä.¹⁰ Tarkemmin tarkasteltuna Huttusen esittämä intertekstuaalinen analyysi on oikeastaan juuri

⁷ Historiallinen aikakauskirja no 2/2018, 216-218, Martti Ajo: Punainen eskatologia - Jumalan valtakunta ja työväenliike Sigfrid Sireniuksen teologis-aatteellisessa ajattelussa ja kristillis-sosiaalisessa toiminnassa vuoteen 1924. Kirja-arvio, (Huhta, Ilkka).

⁸ Hyrkkänen 2002, 136, 150-155, 157, 173-175.

⁹ Perinteisesti reseptiohistoriallista analyysia käytetään yhdessä vaikutushistoriallisen analyysin kanssa, jolloin pyritään tarkemmin ymmärtämään sitä, kuinka paljon Raamattu on vaikuttanut henkilön ideologian kehitykseen. Tässä tutkimuksessa keskityn pääasiallisesti Raamatun reseptioon aikansa yhteiskunnallisessa keskustelussa, enkä erityisemmin pohdi, miten suuri vaikutus Raamatulla on ollut henkilön ideologian kehityksessä. Reseptio- ja vaikutushistoriallisesta analyysistä ks. Huttunen 2010, 18–29.

¹⁰ Huttunen 2010, 19–20.

Hyrkkäsen kritisoimaa vaikuteanalyysia, joka kohdistuu yksinomaan Raamattuun ja sieltä saatuihin vaikutteisiin. Tämän vuoksi intertekstuaalista analyysia uhkaa samat ongelmat kuin vaikuteanalyysia. Tutkija voi esimerkiksi väittää raamattuviittauksen esiintyvän paikassa, jossa sitä ei todellisuudessa ole. Tästä huolimatta on vaikeaa löytää yhtä hyvää vaikuteanalyysin kohdetta kuin Raamattu, koska usein raamattuviittaukset ovat helposti havaittavia, eikä vaikutteiden saamista tarvitse luterilaisen yhtenäiskulttuurin keskuudesta etsiä kovin kaukaa. Kaikissa tilanteissa raamattukykentä ei kuitenkaan ole helposti havaittavissa, ja sen havaitseminen riippuu tavalla tai toisella lukijan omasta tulkinnasta.¹¹ Tämänkaltaisissa epäselvissä ja monitulkintaisissa tilanteissa jätän intertekstuaalisen analyysin vähemmälle.

Silloin, kun raamattuviittaus havaitaan intertekstuaalisen analyysin avulla tekstistä, on mahdollista siirtyä reseptiohistorialliseen analyysiin. Reseptiohistoriallisessa analyysissa pyritään ymmärtämään, minkälainen ideologinen merkitys raamattukykennällä on kirjoittajan tekstissä. Raamattukykennän ideologinen merkitys avautuu Huttusen mukaan tekstimaailman, historiallisen maailman ja ideologisen maailman tasolla. Tekstimaailmassa raamattuviittaus voi ilmetä esimerkiksi yksittäisenä retorisenä keinona tai koko tekstin läpi kantavana teemana. Historiallista maailmaa tarkastellessa on puolestaan mahdollista ymmärtää, minkälaiset historialliset tapahtumat vaikuttivat raamattuviittauksen syntyyn tekstissä. Teksti- ja historiallisen maailman avulla voidaan ymmärtää myös raamattuviittauksen yhteyttä ihmisen ideologiseen maailmaan.¹²

Huttusen mukaan reseptiohistoriallinen analyysi voi olla luonteeltaan ainoastaan deskriptiivistä. Tällä Huttunen tarkoittaa sitä, että reseptiohistoriallisella analyysillä voidaan ainoastaan kuvata, *miten* Raamattua tulkittiin uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa.¹³ Mielestäni yhdistämällä reseptiohistoriallinen analyysi Hyrkkäsen esittelemään kysymys ja vastaus -analyysiin on mahdollista mennä syvemmälle ja vastata myös siihen, *miksi* Raamattua tulkittiin tietyllä tavalla tietyssä kontekstissa. Reseptiohistoriallisen analyysin ei tarvitse vaikuteanalyysin tavoin tyytyä vastaamaan kysymykseen ”*miten?*”. Yhdistämällä kysymys ja vastaus -menetelmä reseptiohistorialliseen analyysiin on mahdollista kysyä myös, *mikä* oli se historiassa esiintynyt kysymys, johon raamattuviittaus tarjosi vastauksen?

¹¹ Huttunen 2010, 19–21.

¹² Huttunen 2010, 24–25.

¹³ Huttunen 2009, 205; 2010, 30, 265.

II Teollistuminen ja maailmansota lisäävät kristillispoliittisen työn kysyntää ja tarjontaa

1. *Kristillissosiaalinen ja -poliittinen työ teollistuvassa Euroopassa ja Suomessa*

Teollistuminen 1800-luvulla horjutti ja muokkasi maatalouspaineista sääty-yhteiskuntaa. Merkantilistisen järjestelmän murtuminen ja korvaantuminen vapaammalla maailmankaupalla teki aikaisemmista suhteellisen omavaraisista maatalouskylistä aikaisempaa kannattamattomampia. Ihmiset alkoivat muuttaa pois maaseudulta kaupunkeihin lähemmäs teollisuusyrityksiä, jotka pystyivät tarjoamaan uusia työ- ja elatusmahdollisuuksia. Tämä synnytti aikaisempaa suurempia teollisuuskeskuksia, kaupunkeja ja esikaupunkeja. Teollistuminen alkoi Britanniassa ja Saksassa 1800-luvun taitteessa niin suurella voimalla ja nopeudella, että tapahtumat tunnetaan nimellä teollinen vallankumous. Suomessa teollistumisen aiheuttama rakennemuutos alkoi vasta 1800-luvun lopulla, ja se tapahtui rauhallisemmin ja hallitummin. Tähän vaikutti erityisesti se, että teollistuminen oli käyty jo monissa maissa läpi, minkä vuoksi Suomessa pystyttiin katsomaan mallia muusta Euroopasta. Esimerkkien seuraamisen avulla pystyttiin välttämään tyypillisimmät virheet, jotka liittyivät esimerkiksi työväestön terveydenhuoltoon, asumisoloihin ja työtapoihin.¹⁴

Maaseudulta työn perässä kaupunkeihin muuttanut väestö kärsi elintason noususta huolimatta uudenlaisista sosiaalisista ongelmista ja puutteista. Teollisuusalojen työolosuhteet ja palkkaus olivat heikkoja, eikä olojen kritisointi ollut mahdollista, koska se olisi johtanut työpaikanmenetykseen ja seuraavaan jonossa olevan palkkaamiseen. Tämän lisäksi asuntojen tarjonta ei pysynyt kasvavan väestön luoman asuntojen kysynnän mukana, joka aiheutti asuntopulaa, asunnottomuutta ja köyhyyttä. Vaikeat elinolosuhteet ja köyhyys aiheuttivat kaupungeissa päihteenkäyttöä, rikollisuutta ja prostituutiota. Tämän lisäksi myös kulkutaudit levisivät tiheän väestöasutuksen ja huonon hygienian myötä kaupungeissa aikaisempaa voimakkaammin.¹⁵

¹⁴ Haapala 1986, 99–100; Markkola 2002, 107–110; Schön 2013, 38–39, 49, 52.

¹⁵ Markkola 2002, 160–162, 170–175; Schön 2013, 112–120.

Teollistumisen ja kaupungistumisen tuoma emansipaatio ja uudenlaiset haasteet herättivät eloon uusia sosiaalisen toiminnan muotoja. Huonot olot saivat työväestön kritisoimaan vallitsevia yhteiskunnallisia oloja ja vaatimaan parannuksia palkkaukseen ja työolosuhteisiin. Kapitalismin voimistuminen ei vaikuttanut ainoastaan tavaroiden ja palveluiden vaihdannan lisääntymiseen valtioiden välillä, vaan myös aatteiden ja tietotaidon vaihtoon globaalisti. Sosialismi ja kommunismi tarjosivat vastauksen monille yhteiskunnallisissa ahdingossa oleville siinä, miten työväestön tulisi nousta yhdessä luokkajakoa vastaan. Suomessa tämä kehityskulku alkoi näkyä voimakkaammin 1880-luvulta eteenpäin, eli muihin Euroopan maihin verrattuna myöhemmin. Suomeen kehittyi 1800-luvun loppupuolella työväenliikkeen lisäksi myös monia muita yhteiskunnallisia liikkeitä kuten raittiusliike, naisliike ja varhainen rauhanliike.¹⁶

Luonnontieteelliset läpimurrot – pääasiassa Charles Darwinin teoria lajien evoluutiosta – asettivat kirkon opetukset voimakkaasti kyseenalaiseksi. Tämä yhdessä Karl Marxin uskontokriittisten ajatusten kanssa saivat aikaiseksi sen, että hierarkkisen kirkkoinstituution aikaisempi asema alkoi horjumaan teollistumisen rinnalla Euroopassa. Suomessa uskontokriittisyys alkoi noustamaan selvästi esille 1880-luvulta eteenpäin erityisesti ruotsalaisen sivistyneistön ja työväen keskuudessa.¹⁷

Monet uskonnolliset liikkeet kritisoivat sivistyneistön ja työväen tavoin valtiokirkon asemaa ja opetusta. Erityisesti tolstoilaiset ja teosofit kritisoivat kirkkoa venäläisen kirjailija Leo Tolstoin opetukseen tukeutuen ja näkivät, että kirkon opetukset ja toiminta olivat ristiriidassa Jeesuksen opetusten kanssa. Tolstoi ja tolstoilaiset vastustivat voimakkaasti väkivaltaa ja sotalaitoksen olemassaoloa sekä pyrkivät elämään kirjaimellisesti Jeesuksen vuorisaarnan opetuksien mukaan. Leo Tolstoin merkitys varhaisen rauhanliikkeen kehitykselle 1900-luvun taitteessa onkin ollut merkittävä, kuten *Nokkala* tutkimuksessaan osoittaa. Usein rauhanliike kritisoi kirkkoa tolstoilaisessa hengessä tekopyhyydestä, kun puhuttiin kirkon suhteesta sotaan.¹⁸

Vapaakirkolliset liikkeet kritisoivat myös Suomen luterilaista kirkkoa erilaisin perustein. Vapaakirkollisissa piireissä Suomen valtiokirkkoa kritisoitiin erityisesti lapsikasteesta ja siitä, että se piti jumalattomia ihmisiä väkisin yhteydessään. Liikkeessä korostettiin yli tunnustusrajojen ulottuvaa yhteistä uskonratkaisua, ja se nähtiin tärkeämpänä kuin tiettyyn kristilliseen dogmi-järjestelmään sitoutuminen. Yhteisen opillisen pohjan vapaakirkossa muodostivat Raamattu ja

¹⁶ M. Juva 1960, 105–106, 113–114; Haapala 1986, 206–208; Markkola 2002, 160; Schön 2013, 49,81–83, 117–120.

¹⁷ M. Juva 1960, 9–14, 73–75

¹⁸ Nokkala 1958, 12-20, 205-210, 214-216, 221-223.

apostolinen uskontunnustus, eikä liikkeen opillista pohjaa nähty tarpeelliseksi määrittellä sen tarkemmin. Vapaakirkollinen liike rantautui Suomeen pääasiallisesti Ruotsista, mutta myös Britannia 1870–1880 -luvulla, ja se vaikutti erityisen voimakkaasti ruotsinkielisen sivistyneistön piirissä ja Vaasan alueella.¹⁹

Kristillissosiaalinen työ oli alusta alkaen tärkeä osa vapaakirkollista liikettä; elävän uskon tuli näkyä kristityn arjessa sosiaalisen avustustyön muodossa. Sen vuoksi vapaakirkolliset toimijat aloittivat Suomessa useita kristillissosiaalisen työn muotoja, joihin kuului kansainvälisen esimerkin mukaisesti kaupunkilähetys, vankilatyö ja turvakotitoiminta. Näistä vapaakirkollisista toimijoista vankien ystävä Mathilda Wrede on tutkimukseni kannalta keskeisin. Wrede syntyi vuonna 1864 aatelisperheeseen kuopuksena ja koki vuonna 1883 voimakkaan hengellisen herätyksen, joka sai hänet vuosien 1883–1913 välillä julistamaan evankeliumia vangeille. Hän kuului koko elämänsä luterilaiseen kirkkoon, mutta sai runsaasti vaikutteita uskoonsa myös vapaakirkollisesta suuntauksesta.²⁰

Wreden ja hänen työkumppaneiden sosiaalinen työ teki vapaakirkollisesta liikkeestä vakavan haastajan Suomen luterilaiselle kirkolle kristillissosiaalisen työn alalla. Tämä sai myös luterilaisen kirkon panostamaan aikaisempaa enemmän sosiaaliseen työhön. Samoihin aikoihin vapaakirkon kanssa luterilainen kirkko aloitti esimerkiksi Suomessa kaupunkilähetystyön ja alkoi panostamaan entistä enemmän diakonian kehittämiseen. Tutkimukseni kannalta toinen keskeinen henkilö Uno Wegelius edisti esimerkiksi kirkon diakoniatyötä Suomessa runsaasti. Hän toimi Oulun diakonissalaitoksen ensimmäisenä, joskin sivutoimisena, johtajana vuosina 1903–1916.²¹

Suomen luterilaisen kirkon piirissä kirkkokritiikkiin ja uusiin uskonnollisiin liikkeisiin suhtauduttiin eri tavoin. Lain tasolla selvin reaktio oli vuonna 1889 voimaan tullut eriuskolaislaki, joka salli perustaa protestanttisia yhteisöjä luterilaisen kirkon ulkopuolelle. Jo tätä ennen luterilainen kirkko oli jakaantunut kahtia niihin, jotka eivät halunneet tehdä yhteistyötä muiden kristillisten suuntausten kanssa, ja niihin, jotka aloittivat allianssikristillisen toiminnan. Allianssienkiset kristityt järjestäytyivät vuonna 1886 allianssiliikkeeksi ja järjestivät allianssijuhlia, jonne eri suuntauksien kristityt kokoontuivat yhteen. Luterilainen kirkko jäi nopeasti suurimmaksi osaksi pois allianssiliikkeen toiminnasta.²²

¹⁹ M. Juva 1960, 9–14, 73–75; Seppo 1983, 21–28; Vuorinen 2017, 86–90.

²⁰ Markkola 2002, 73–83; Antikainen 2003, 94–95, 175–178; Hurskainen 2004, 19, 53–56.

²¹ Mustakallio 2001, 553; Markkola 2002, 73–83.

²² M. Juva 1960, 130–140, 169–175.

Suomessa uskonnollisiin suuntauksiin suhtautumisen lisäksi kirkkoa jakoi kysymys siitä, miten työväestöön, sosialismiin ja nousevaan kansalaisyhteiskuntaan tuli suhtautua. Luterilaisen kirkon piirissä sosialismiin ja kristillispoliittiseen toimintaan suhtautuivat erityisen kriittisesti arkkipiispa Johanssonin johdolla beckiläiset, jotka vastustivat ajatusta siitä, että kristityt pyrkisivät edistämään Jumalan valtakunnan tuloa sosiaalisella ja poliittisella työllä. Toisella puolella olivat sen sijaan ne kirkolliset tahot, jotka suhtautuivat ymmärtäväisesti sosialismiin eivätkä nähneet sitä kaikilta osin ristiriitaisena kristinuskolle. Yksi sosialismiin ymmärtäväisesti suhtautuva luterilainen pappi oli Uno Wegelius, joka perusti Oulun kristillisen työväenyhdistyksen. Kun säätypäivät korvattiin vuonna 1906 edustuksellisella demokratialla, sosialismiin myönteisesti suhtautuneet kristityt järjestäytyivät pääasiallisesti Suomen Kristillisen työväenliiton alaisuuteen. Kristillinen työväenliitto osallistui puolueena ensimmäisiin eduskuntavaaleihin ja sai läpi eduskuntaan kaksi kansanedustajaa. Liiton kansanedustajien määrä ei koskaan kasvanut sen suuremmaksi.

Kristillisen työväenliikkeen alkujuuret sijaitsivat Britanniassa, jossa työväenaate ja kristillinen vakaumus löysivät toisensa labour-puolueen sisällä ilman, että niitä olisi nähty toistensa vihollisina. Suomessa labour-liikkeen kaltaista kristinuskon ja työväenliikkeen symbioosia yrittivät edistää Kristillisen työväenliiton lisäksi myös merimiespastori Sigfrid Sirenus, joka toi erityisen paljon vaikutteita Suomeen Britanniasta, jossa hän työskenteli vuosina 1905–1912.²³

2. *Ystävyyssuhteita etsimässä maailmansodan kynnyksellä*

Ensimmäisen maailmansodan syttyminen oli ratkaiseva tapahtuma Kristillistä internationalea kohti -liikkeen syntymiselle. Lokakuussa Saksa hyökkäsi Belgiaan ja tämä sai Britannian julistamaan sodan Saksaa vastaan 4. elokuuta. Hieman sitä ennen englantilainen kveekari Henry T. Hodgkins matkusti Sveitsiin kokoukseen, jossa perustettiin The World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches (WA). World Alliance oli protestanttinen ja ekumeeninen järjestö, jonka tarkoituksena oli edistää rauhaa eri kirkkojen ystävyyden avulla. Tämän lisäksi erityisesti Britannian ja Saksan sodan vuoksi World Alliancen yksi tärkeä tehtävä oli ylläpitää Britannian ja Saksan ystävällisiä suhteita. WA:n johtajaksi nousi luterilainen pappi ja rauhanaktivisti Friedrich Siegmund-Schultze, josta myöhemmin tuli yksi Kristillistä internationalea kohti -liikkeen perustajista ja keskeisistä toimijoista.²⁴

²³ Mustakallio 1983, 126,132, 442; Ajo 2017, 140, 243–245; Heikkilä 2017,18.

²⁴ Boggende 1986, 52–53; Lauha 1990, 60–62; Black 2015, 16.

World Alliancen perustamiskokous järjestettiin Sveitsin Konstanzissa elokuun 2. päivä ja siihen osallistui noin 90 kirkollista vaikuttajaa pääasiallisesti Saksasta, Britanniaasta ja Yhdysvalloista. Sodan julistamisesta johtuen konferenssiin osallistujien täytyi kiirehtiä, että he pääsivät viimeiseen junaan, joka vei heidät turvallisesti Saksan läpi. Legendan mukaan Kristillistä internationalea kohti -liike perustettiin hetkellä, kun Hodgkins ja Siegmund-Schultze erosivat toisistaan Saksassa Kölnin rautatieasemalla päivä sodan julistamisen jälkeen ja vannovivat: ”olemme yhtä Kristuksessa ja emme ikinä voi olla sodassa”.²⁵ *Boggende* on tutkimuksessaan perustellusti osoittanut, että tämä legenda pitää vain osittain paikkansa. Siegmund-Schultze on kertonut sanoneensa Hodgkinsille tuolloin, että sota Britannian ja Saksan välillä ei tule vaikuttamaan heidän suhteeseen. Tämä yksittäinen tapahtuma ei ole Boggenden mukaan kuitenkaan todennäköisesti vaikuttanut Kristillistä internationalea kohti -liikkeen perustamiseen. Siitä huolimatta se ilmensi sitä tosiasiaa, että Siegmund-Schultzen ja Hodgkinsin välille oli kehittynyt ystävyys, joka oli edellytys heidän motivaatiolleen perustaa myöhemmin Kristillistä internationalea kohti -liike.²⁶

Hodgkinsin palattua Britanniaan hän alkoi järjestämään yhdessä aatetovereidensa kanssa kokousta, jossa perustettaisiin Britanniaan kristillinen ja ekumeeninen rauhanjärjestö. He järjestivät uuden rauhanjärjestön perustamiskokouksen vuoden 1914 lopussa, jolloin toistasataa ihmistä kokoontui kahdeksi päiväksi Cambridgeen.²⁷ Kokouksen koollekutsujina olivat Henry T. Hodgkins ja uuden järjestön keskeisimpien teologisten suuntaviivojen piirtäjä Richard Roberts.²⁸ Kokouksessa järjestön nimeksi päätettiin Sovinnonliitto (Fellowship of Reconciliation, FOR), ja kokouksen osallistujat muotoilivat yhdessä järjestölle teologisen pohjan, joka esitettiin ”Perusta” (The Basis) nimisessä julistuksessa. Perustassa oli viisi eri kohtaa, joihin tiivistyi uuden järjestön tarkoitus ja teologinen ydin.²⁹

Monet Sovinnonliiton vaikuttajista (mm. Hodgkins) kuuluivat Britanniaassa toimineeseen Sosialistiseen Kveekari Yhdistykseen (Socialist Quaker Society). Tämä vaikutti alusta alkaen myös Sovinnonliiton periaatteisiin ja teologiaan.³⁰ Kveekareiden mielestä ihminen ei tarvinnut Jumalan kohtaamiseen hierarkkista kirkkoa eikä ajatusta Raamatusta kaiken yläpuolelle nousvana auktoriteettina. Kveekareiden teologian mukaan jokainen ihminen pystyi kohtaamaan

²⁵ <http://www.ifor.org/highlighted-history#ifor-history-1910-1930> (viitattu 25.5.2018).

²⁶ Boggende 1968, 55–57.

²⁷ Boggende 1986, 26.

²⁸ Boggende 1986, 26–27, 73

²⁹ Katso liite 1; Boggende 1986, 73–74.

³⁰ Boggende 1986, 29–31.

Kristuksen omassa sisimmässään, minkä vuoksi he pitivät miehiä ja naisia samanarvoisina yksilöinä eikä heillä ollut pappeja. Tämä tasa-arvon periaate tuli ilmi myös Sovinnonliiton ”Perustassa”, jossa todettiin, että ”Jumala ilmentää itsensä maailmassa sekä miesten, että naisten kautta”. Lisäksi kveekareille keskeinen pasifismi oli Sovinnonliiton ”Perustassa” luonnollisesti voimakkaasti esillä.³¹

3. Sotaa vastaan sovinnon ja Jumalan valtakunnan nimessä

Sovinnonliiton pasifismia määrittä keskeisesti ajatus sovinnon tekemisestä. Pasifismi nähtiin sen teologiassa ennen kaikkea lahjana, joka syntyi siitä, että ihminen pyrki etsimään Jumalan valtakuntaa Jeesuksen vuorisaarnan opetuksia kirjaimellisesti toteuttaen. Niinpä pasifismi oli vain osa laajempaa Jumalan valtakunnan puolesta tehtävää työtä. Sovinnonliiton käsitys Jumalan valtakunnasta oli hyvin postmillennialistinen: Jumalan valtakunta tulee maanpälle ihmisten moraalisen toiminnan ja kehittymisen kautta. Tämä hyvin voimakas tämänpuoleisen Jumalan valtakunta -aatteen korostaminen aiheutti liitossa joskus eripuraa.³²

Sovinnonliiton alkutaival Britanniassa oli vaikea, koska anglikaaninen kirkko asettui käytännössä varauksetta tukemaan maansa sotaponnisteluja. Tämän vuoksi merkittävä osa Sovinnonliiton toimintaa sodan aikana oli se, että se yritti voittaa kirkkoja aatteensa taakse. Tämä tehtävä osoittautui vaikeaksi. Sodan aikana seurakunnat eivät Britanniassa pääasiallisesti hyväksyneet rauhanaatteen omaavia pappeja. Kirkkojen papit, jotka eivät hyväksyneet sodankäyntiä, joko vaiennettiin tai vaikenivat itse tai vaihtoehtoisesti erotettiin tai erosivat itse. Usein pasifistisen kristillisen vakaumuksen omanneet papit löysivät tiensä myöhemmin Sovinnonliiton jäseniksi. Esimerkiksi yksi kirkostaan eronnut oli pastori Oliver Dryer, joka valittiin vuonna 1919 Kristillistä internationalea kohti -liikkeen yleissihteeriksi.³³

Sovinnonliiton tarkoitus oli toimia kirkon ”nostatusaineena” osallistumalla kirkollisiin kokouksiin ja kutsumalla kirkollisia johtajia keskustelemaan sovinnon tekemisen periaatteista. Tavoitteena oli saada kirkko palaamaan takaisin juurilleen aikaan ennen Konstantinusta, mikä perinteisesti kristillisessä pasifismissa on ajateltu ajaksi, jolloin väkivallattomuus oli vielä oleellista kristityn uskolle. Sovinnonliitto julkaisi useita teoksia, joissa käsiteltiin kristillisen pasifismin teologisia perusteita yrittäen vakuuttaa kirkot periaatteiden raamatullisuudesta. Yrityksistä huolimatta Sovinnonliitto ei onnistunut voittamaan kirkkoja aatteensa puolelle sodan

³¹ Katso liite 1; Moore 2013, 15-17; Spencer 2013, 141-144; Garman 2013, 231-234.

³² Boggende 1986, 98-100.

³³ Boggende 1986, 153-155, 212-213.

aikana. Syynä tähän saattoi olla sodan epäluottamuksen ilmapiirin lisäksi myös se, että Sovinnonliitolla ei ollut kokonaisvaltaista raamatullista teologiaa. Monet Sovinnonliiton jäsenistä suhtautuivat esimerkiksi kriittisesti Vanhaan Testamenttiin siinä esiintyvän ”kateellisen, vihaisen ja muuttuvan Jumalan” takia. Tämän kaltainen negatiivinen Vanhan Testamentin tulkinta poikkesi monien muiden kristittyjen tulkinnasta, joiden teologiassa Vanhan ja Uuden Testamentin välillä oli muuttumaton jatkumo. Se myös teki Sovinnonliiton alttiiksi kritiikille, jonka mukaan sen Jumalan valtakunta -aate oli teologisesti vajaa.³⁴

Vaikka Sovinnonliitto ei onnistunut voittamaan kirkkoja aatteensa taakse, vuosien 1915–1918 aikana sen jäsenistö kasvoi merkittävästi noin 130 henkilöstä noin 8000 henkilöön. Merkittävä osa Sovinnonliiton kasvusta liittyi sen tekemään työhön aseistakieltäytyjien hyväksi. Vuoden 1916 alussa Britanniassa tuli voimaan yleinen asevelvollisuuslaki, joka velvoitti tietyin edellytyksin miehet osallistumaan sotajoukkoihin sodan ajaksi. Monet kieltäytyivät asepalveluksen suorittamisesta vakaumukseensa vedoten ja joutuivat tämän vuoksi vankilaan. Sovinnonliitto auttoi heitä tarjoamalla esimerkiksi oikeudellista apua ja ylläpitämällä listaa työnantajista, jotka suostuivat palkkaamaan aseistakieltäytyjiä. Sovinnonliiton jatkuvista rahallisista vaikeuksista huolimatta se sai myös perustettua hätärahasen, jonka avulla he tukivat aseistakieltäytyjiä ja heidän perheitään.³⁵

Sovinnonliiton tekemän rauhantyön vuoksi monet tunsivat sitä kohtaan paljon epäluuloa ja vihamielisyyttä. Sovinnonliittoa syytettiin saksalaismielisyydestä ja esimerkiksi vuonna 1915 sen järjestämässä rauhanpyhiinvaelluksessa kahdeksan liiton jäsentä joutui vihaisen väkijoukon pahoinpitelyn ja ilkeiden kohteeksi. Tämän tapahtuman synnyttämä kohu sai myös valtiiovallan suhtautumaan epäluuloisesti Sovinnonliittoon, ja esimerkiksi poliisi alkoi seuraamaan tiukasti sen jäsenten toimintaa. Tätä epäluuloisuutta Sovinnonliitto pyrki aktiivisesti vähentämään, minkä vuoksi se säilyi ennen kaikkea teologisena ja intellektuellisena ryhmittymänä eikä esimerkiksi harjoittanut erityisemmin poliittista painostusta. Tätä linjanjakoa jatkuvasti kyseenalaistettiin liiton sisällä, koska monet järjestössä toimineet aktivistit näkivät, että Sovinnonliitto saisi asioita tehokkaammin aikaan poliittisella painostuksella.³⁶

Vaikka Sovinnonliitto toimi sotavuosina vain Britanniassa, oli kansainvälisyys merkittävä osa sen toimintaa alusta asti. Sovinnonliitolla oli useita erinäisiä vähemmän tai enemmän aktiivisia

³⁴ Boggende 1986, 100–101, 153–159.

³⁵ Boggende 1986, 193–194.

³⁶ Boggende 1986, 160–165, 199–200.

komiteoita, joista kansainvälisyys-komitea oli yksi aktiivinen. Britannian ja Saksan välisen sodan vuoksi liiton tärkeä kansainvälinen pyrkimys oli yrittää sovinnon hengessä ylläpitää ystävällisiä välejä Saksaan. Tämä tavoitteenaan Britanniassa asuva tanskalainen Kees Boeke, joka oli Sovinnonliiton Birginhamissa toimivan jaoston sihteeri, tapasi eri maiden pasifisteja kuu- den viikon matkallaan Saksassa ja Keski-Euroopassa vuonna 1915. Tänä aikana Boeke solmi Kristillistä internationalea kohti -liikkeen perustamisen kannalta keskeisiä kontakteja. Boeken ja Sovinnonliiton kansainvälistä toimintaa ei kuitenkaan katsottu valtiovallan silmissä hyvällä vakoilupelkojen ja pelätyn ”saksalaismielisyiden” takia. Myöhemmin vuonna 1918 Boeke kar- koitettiin Britanniasta, koska hän oli oikeuden mukaan rauhansaarnoissaan ”tehnyt lainvastai- sia kannanottoja, jotka vahingoittavat majesteetin sotavoimien hallintoa ja kurinalaisuutta sekä pyrkivät sekaantumaan niiden toimintaan”.³⁷

Sovinnonliiton kansainvälisyys-komitealla oli myös yhteydenpitoa Alankomaihin, Ranskaan, Ruotsiin ja Tanskaan, mutta sodan vuoksi näitä yhteyksiä rajoitettiin. Merkittävä askel Kristil- listä internationalea kohti -liikkeen kehitykselle oli Henry T. Hodgkinsin matka Yhdysvaltoi- hin vuoden 1915 lopulla. Kristillisen ylioppilasliikkeen ja NMKY:n aktiivi John R. Mott sekä muut Sovinnonliiton työstä kiinnostuneet yhdysvaltalaiset tunsivat Hodgkinsin Kristillisen yli- oppilasliikkeen kautta ja he kutsuivat hänet esittelemään liiton toimintaa. Hodgkins matkusti lokakuussa Yhdysvaltoihin, missä hän keskusteli samanmielisten henkilöiden kanssa mahdol- lisuudesta perustaa Sovinnonliitto uudelle mantereelle. Keskustelujen päätteeksi marraskuun alussa perustettiin yhdysvaltalainen Sovinnonliitto, johon kuului ekumeenisen liikkeen johto- hahmo John R. Mottin lisäksi pääasiallisesti NMKY:n aktiiveja ja kveekareita. John R. Mott yhdessä monien muiden kanssa vetäytyi kuitenkin myöhemmin Sovinnonliiton toiminnasta liikkeen edustaman antimilitarismin takia. Tähän päätökseen vaikutti merkittävästi Yhdysval- tojen päätös lähteä mukaan ensimmäiseen maailmansotaan vuonna 1917. Tästä takaiskusta huolimatta Sovinnonliiton kansainvälisyys-komitean aktiivinen toiminta johti siihen, että lii- tolla oli *Boggenden* mukaan vuoden 1916 lokakuussa 111 jäsentä 22 eri maassa.³⁸

³⁷ Boggende 1986, 162–167.

³⁸ Boggende 1986, 172–173, 277; Ballou 2013, 27–29, 46.

III Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ensimmäinen konferenssi ja vastaanotto Suomessa

1. *Matkalla Bilthovenin kokoukseen*

a. Sodan päättyminen mahdollistaa konferenssin järjestämisen

Kun Kees Boeke oli karkoitettu Britanniasta vuonna 1918, hän palasi omaan kotimaahansa Alankomaihin. Siellä hän jatkoi työskentelemistä Sovinnonliiton hyväksi. *Boggende* on tutkimuksessaan todennut, että Boeken karkoittaminen Britanniasta paljastui myöhemmin ”siunaukseksi valeasussa”, koska se loi tärkeän pohjan ensimmäiselle Kristillistä internationalea kohti -liikkeen konferenssille. Henry T. Hodgkins, joka oli ollut keskeinen voimavara Sovinnonliiton kansainvälistymisessä, matkusti vuoden 1919 alussa Alankomaihin ja vietti aikaa Kees Boeken luona Bilthovenissa. Tämän vierailun aikana Hodgkins ja Boeke päättivät järjestää ensimmäisen Kristillistä internationalea kohti -liikkeen perustamiseen johtaneen konferenssin.³⁹

Motivaatio konferenssin järjestämiseen oli juuri vuoden 1919 alussa korkea useastakin syystä. Ensimmäinen maailmansota oli päättynyt keskusvaltojen häviöön ja ympärysvaltojen voittoon. Pariisin rauhanneuvottelut aloitettiin tammikuussa vuonna 1919 ja niihin osallistui ainoastaan valtionpäämiehiä voittajamaista eli ympärysvalloista. Voittajavaltioista rauhanneuvottelujen ulkopuolelle jätettiin kuitenkin Venäjä, jossa oli vuoden 1917 lokakuun vallankumouksen jäljiltä noussut valtaan bolševikit. Ympärysvallat eivät suostuneet tunnustamaan bolševikkeja Venäjän viralliseksi johtajaksi. Samanaikaisesti bolševikkien valtaannousu Venäjällä oli suuri huolenaihe Euroopassa, Yhdysvalloissa ja myös entisten valkoisen Venäjän johtajien keskuudessa. Bolševikit harjoittivat aktiivista propagandaa nostattaakseen työväestön väkivaltaiseen vallankumoukseen muuallakin maailmassa. Bolševikkien agitaatio ja Venäjän vallankumouksen seurauksena oli jo osaltaan vaikuttanut sisällissodan puhkeamiseen Suomessa ja monarkian kukistumiseen Saksassa. Tämän lisäksi proletariaatti läntisissä suurvalloissa oli vallankumouksellisen mielialan vallassa. Rauhanneuvottelujen yksi keskeinen kärki rauhansopimuksen laadinnan ohella olikin se, miten Venäjän suhteen tulisi menetellä. Toukokuussa Pariisin rauhanneuvotteluissa osoitettiinkin paljon tukea valkoisten venäläisten vastavallankumous ofensiiville Venäjällä.⁴⁰

³⁹ Boggende 1986, 166–167, 277–278.

⁴⁰ Polvila 1967, 202, 224–227; 1971, 72–76, 177–179.

Nämä tekijät synnyttivät tarpeen useissa kristillisissä piireissä yrittää vaikuttaa maailmanpolitiikkaan liennyttävästi. Kansainvälisen konferenssin järjestäminen ei sotatilan vuoksi ollut mahdollista ensimmäisen maailmansodan aikaan, vaikka sitäkin oltiin kristillisissä piireissä yritetty. Maailmansodan päättyttyä tämä este oli poistunut ja tarve sekä halu edistää rauhaa pitkän sodan jälkeen suurimmillaan. Bolševikkien uskontokriittisyys ja vallankumouksellinen liikehdintä Euroopassa synnyttivät myös useimmissa kristityissä pelkoa kristinuskon tulevaisuudesta. Rauhaa tuli edistää ja bolševikkien valtaannousuun reagoida myös kirkkojen ja kristittyjen toimesta.⁴¹

Hollannissa Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ensimmäistä konferenssia valmistelivat ryhmä nimeltä "Broederschap in Christus" (Veljeys Kristuksessa). Ryhmän kaksi keskeisintä ajavaa voimaa olivat Kees Boeke ja hänen vaimonsa Beatrice. Konferenssi päätettiin järjestää Hollannissa Bilthovenissa Boeken kodissa, jota kutsuttiin "metsätaloksi". Hodgkins ilmoitti vuoden 1919 maaliskuussa Britannian Sovinnonliiton johtoelimelle konferenssin järjestämisestä. Aluksi konferenssi suunniteltiin pidettäväksi syyskuussa vuonna 1919. Sovinnonliiton yleiskomitea päätti kuitenkin siirtää kokousta parilla viikolla eteenpäin. Motiivina tähän oli se, että syyskuussa 1919 pidettäisiin samanaikaisesti World Alliancen kansainvälinen konferenssi, jonne monet Bilthoveniin kutsuttavista ihmisistä olivat osallistumassa. Henry T. Hodgkins ja Kees Boeke lähettivät omilla nimillensä varustettuna kirjeitä ympäri maailmaa henkilöille, joiden toivottiin osallistuvan konferenssiin.⁴²

b. Mathilda Wreden kutsuminen ja hänen reaktionsa

Lontoossa toiminut merimiespastori Mikko Ivar Airila osallistui vuoden 1919 alussa kristillisen opiskelijaliiton kodissa Hayesissa järjestettyyn rauhantilaisuuteen, jossa keskusteltiin siitä, keitä tulisi kutsua Bilthoveniin. Airila ei itse pystynyt osallistumaan Bilthovenin konferenssiin, mutta hän mainitsi tilaisuudessa Suomesta Mathilda Wreden ja NMKY:n aktiivin Paul Nicolayn. Tämä maininta vaikutti siihen, että kutsukirjeet Bilthovenin konferenssiin saapuivat heinäkuussa Suomeen juuri Mathilda Wredelle ja paroni Paul Nicolaylle. Heistä Nicolay ei kuitenkaan pystynyt osallistumaan konferenssiin huonon terveytensä vuoksi.⁴³

Airilain maininnan lisäksi Wreden ja Nicolayn kutsumiseen vaikutti todennäköisesti myös heidän saavuttama kansainvälinen maine. Wrede oli osallistunut jo vuonna 1890 kansainväliseen

⁴¹ Lauha 1990, 75, 142–145, 176–179.

⁴² Fogelberg 1920, 290–291, Ståhlberg 1949, 391; Boggende 1986, Boggende 1986, 166–167, 277–278.

⁴³ SLSA 859, 1.1. Airila Wredelle 22.12.1919; Fogelberg 1920, 290; Ståhlberg 1949, 392. Paul Nicolay kuoli myöhemmin Bilthovenin konferenssin jälkeen marraskuussa 1919. ks. Ståhlberg 1949, 410–411.

peninteriääri -konferenssiin ja matkustanut vuonna 1891 Britanniaan, jossa hän oli tutustunut maan aatelistoon ja esitelmöinyt työstään vankien hyväksi.⁴⁴ Vaikka Wrede ei tällöin vielä tietävästi tavannut ketään myöhempiä Sovinnonliiton jäseniä, hänen vierailumatkansa Britanniaan oli varmasti omiaan luomaan hänelle tunnettavuutta, joka edesauttoi sitä, että hänet kutsuttiin konferenssiin. Vankilatyöllä oli myös erityisen hyvä kaiku Bilthovenin konferenssin suunnitteluun osallistuneiden kveekarien piirissä, koska kveekarit olivat jo pitkään kehittäneet vankilajärjestelmää erityisesti Elisabeth Fryn johdolla.⁴⁵

Sovinnonliitto ja sen periaatteet sekä toimintamallit olivat täysin tuntemattomia Wredelle vielä ennen kutsukirjeen saapumista vuonna 1919. Wrede ei ikinä ollut edes kuullut kirjeen lähettäjien Henry T. Hodgkinsin tai Kees Boeken nimiä. Silti Fogelbergin mukaan kutsukirjeen sisältö teki vaikutuksen Wredeeseen. Kirjeessä Wrede kutsuttiin osallistumaan kansainväliseen sovinnon ja rauhankonferenssiin. Mathilda Wrede oli ollut hyvin heikko kesän ajan, mikä vaikeutti konferenssiin osallistumista. Tästä huolimatta Wrede päätti osallistua konferenssiin. Syitä siihen oli useita. Erityisesti Suomessa käyty verinen sisällissota oli tehnyt rauhanaatteesta Wredelle aikaisempaa tärkeämmän. Lisäksi Wreden läheinen ystävä Paul Nicolay tunsikin Henry T. Hodgkinsin todennäköisesti NMKY:n piireistä ja kehui tätä Wredelle sanoen tämän olevan ”kaikkein hengellisimpiä ja toimeliaimpia kveekareita”.⁴⁶ Wrede oli myös tutustunut tolstoilaisuuteen, mikä oli muokannut hänen ajatuksiaan kristilliselle pasifismille suotuisiksi.

Tolstoin ajatukset tulivat lähelle Wredeä erityisesti Arvid Järnefeltin ja hänen äitinsä Elisabeth Järnefeltin kautta. Elisabeth ja Arvid Järnefelt asuivat Lohjalla ja pyrkivät elättämään itsensä maanviljelyksellä tolstoilaisen omavaraisuus-periaatteen mukaisesti. Wrede ystäväystyi erityisesti Elisabeth Järnefeltin kanssa 1880-luvulla ja kävi tämän luona usein Vaasan vankilakäyntien yhteydessä. *Hurskaisen* mukaan Wredestä ei ikinä tullut tolstoilaista, vaikka Elisabethin ja Arvid Järnefeltin elämäntapa kiehtoi häntä.⁴⁷

Ero tolstoilaisuuden ja Wreden luterilais-vapaakirkollisen uskon välillä näkyi Arvid Järnefeltin kuvauksen mukaan Wreden esivalta-uskollisuudessa. Tolstoilainen anarkismi ei vastannut Mathilda Wreden uskonkäsityksiä, koska hänelle esivalta oli Paavalin teologiaan perustuen Ju-

⁴⁴ Fogelberg 1920, 106–114; Antikainen 2003, 94–95, 175–178; Hurskainen 2004, 19, 53–56.

⁴⁵ Antikainen 2003, 36–38; Nellis & Waugh 2013, 380–382.

⁴⁶ Huvfudstadsbladet no 309 /11.11.1919, Konferensen i Bilthoven. Intervju med fröken Mathilda Wrede (GL G:d); Naisten ääni no 37/21.11.1919, Mathilda Wrede kertoo; Fogelberg 1920, 290–292.

⁴⁷ Hurskainen 2004, 112–113.

malan asettama. *Marjo-Riitta Antikainen* kuitenkin esittää tutkimuksessaan, että Järnefeltin tulkinta piti paikkansa ainoastaan käsiteltäessä Wreden toimintaa ennen vuotta 1907. Kun Mathilda Wrede oli työskennellyt pitkään vankien kanssa, hän alkoi huomaamaan vankien hoidossa esiintyneet puutteet. Sen takia Wrede politisoitui ja hän alkoi julkisesti arvostella vankien hoidon puutteellisuutta.⁴⁸

Merkittävä tapaus, joka sai Wreden politisoitumaan, oli hänen ystävänsä Jean Boldtin joutuminen vankilaan vuonna 1907. Jean Boldt oli Leo Tolstoilta paljon ajatuksia ja vaikutteita saanut sosialisti, joka hylkäsi myöhemmin kristillisen pasifismin nähdessään aseellisen vallankumouksen olevan tarpeellinen. Vuonna 1907 Boldt oli joutunut vankilaan aseellisen kapinan avustamisen takia. Huonot vankilaolot olivat saaneet hänen mielenterveytensä horjumaan, ja tämän vuoksi Wrede oli yrittänyt saada Boldtin siirrettyä yksityiseen hoitolaitokseen. Boldtin poliittisista näkemyksistä johtuen vankeinhoitohallitus oli vastustanut hoidon myöntämistä viimeiseen asti. Tämä sai Wreden turhautumaan, ja sen jälkeen hän alkoi arvostelemaan julkisesti aikaisempaa enemmän vankiloiden huonoja oloja.⁴⁹ Tämä Mathilda Wreden toiminnan politisoituminen suurlakon jälkeisinä vuosina onkin ollut myös välttämätön ehto hänen päätökselle osallistua myöhemmin Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ensimmäiseen konferenssiin.

c. Bilthoveniin Ruotsin ja World Alliance -konferenssin kautta

Wrede osallistui Bilthovenin konferenssiin vuonna 1919 ainoana suomalaisena, vaikka jotkin lähteet väittävät muuta. *Kalevi Kalemaan* mukaan Mathilda Wrede osallistui Bilthovenin konferenssiin Felix Iversenin kanssa vuonna 1919. Hänen mukaansa Felix Iversen ja Wrede keskustelivat laivamatkojen aikana uuden rauhanjärjestön perustamisesta Suomeen. Tämä väite ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Felix Iversenin nimeä ei esiinny vuoden 1919 Bilthovenin konferenssin osallistujalistassa ja hän omankin kertomuksensa mukaan tutustui Wredeen vasta, kun Wrede oli tullut takaisin Suomeen Bilthovenista.⁵⁰

Wrede matkusti Bilthoveniin Ruotsin kautta. Ruotsissa hän tapasi läheiset ystävänsä Nathanael ja Elsa Beskowin, jotka jakoivat Wreden kanssa kiinnostuksen kristillissosiaalista työtä kohtaan. Nathanael Beskow oli teologian tohtori ja Djursholmin yhteiskoulun rehtori, joka oli tuo-

⁴⁸ Antikainen 2003, 150–151.

⁴⁹ Antikainen 2003, 151–154.

⁵⁰ SLSA 859, 2.2. International conferentie, Bilthoven, 4–11 Oct. 1919; SLSA 859, 2.2. Dr. Felix Iversen Berättar; Kalemaa 1991, 9–11.

nut settlementiliikkeen vuonna 1912 Ruotsiin. Settlementiliikkeen tiloihin oli kehittynyt maailmansodan aikana myös Ruotsin ensimmäinen kansalaisopisto nimeltä Birkagården. Osallistuttuaan vuonna 1917 Kööpenhaminan pohjoismaiseen kristillissosiaalisen työn konferenssiin Beskow innostui perustamaan vuoden 1918 lopulla tanskalaisten esimerkkiä seuraten kristillissosiaalisen järjestön Ruotsiin. Järjestön nimeksi tuli Förbundet för Kristet Samhällsliv, ja sen tarkoituksena oli edistää sosiaalista oikeudenmukaisuutta.⁵¹

Antimilitaristinen suhtautuminen sotaan oli keskeisellä sijalla Förbundet för Kristet samhällsliv -järjestön toiminnassa. Merkittävä syy järjestön antimilitarismiin oli Beskowin pasifismin radikalisoituminen vuoden 1918 aikana. *Sjöholmin* mukaan Beskowin suhde sotaan muuttui kriittisemmäksi erityisesti sen jälkeen, kun hän oli keskustellut kirjeitse Mathilda Wreden, Sigfrid Sireniuksen ja Charles Emil-Boldtin kanssa Suomen sisällissodan tapahtumista. Förbundet för Kristet Samhällsliv -järjestössä muita perustajajäseniä olivat kirjailija Sam Thysell ja Ebba Pauli, jotka yhdessä Beskowin kanssa vaikuttivat runsaasti järjestön toimintaohjelman muotoutumiseen. Järjestön pääasiallinen toimintamuoto oli julkaisutoiminta ja Natanael Beskow toimi järjestön presidenttinä.⁵²

Vaikka Förbundet för Kristet Samhällsliv -järjestön periaatteet mukailivat runsaasti Sovinnonliiton periaatteita, järjestöstä tai Ruotsista ei osallistunut ketään ensimmäiseen Bilthovenin konferenssiin vuonna 1919. *Ståhlbergin* mukaan Beskow ei edes tuntenut vielä ketään Sovinnonliiton keskeisistä toimijoista. Wrede kuitenkin keskusteli Beskowin kanssa tulevasta konferenssista ja tämän keskustelun pohjalta Beskow sitoutui alustavasti konferenssin tavoitteisiin. Beskowin pasifismin radikalisoitumisen rinnalla tämä keskustelu on ollut todennäköisesti merkittävä syy siihen, miksi Beskow osallistui yhdessä Ebba Paulin ja Dagny Thorvallin kanssa myöhempään vuonna 1920 järjestettyyn Bilthovenin konferenssiin. Tämän osallistumisen johdosta Förbundet för Kristet Samhällsliv -järjestöstä muodostui vuosien 1920–1921 aikana Kristillistä internationalea kohti -liikkeen Ruotsin osasto ja Beskowsta Ruotsin liikkeen johtohahmo.⁵³ Mathilda Wreden merkitys Ruotsin Kristillisen internationaalien kehitykselle on siis ollut merkittävä.

Mathilda Wrede tapasi vuonna 1919 matkallaan Bilthoveniin Ruotsissa myös Beskowin esitlemänä arkkipiispa Nathan Söderblomin, joka oli lähdössä World Alliancen kansainväliseen

⁵¹ Ståhlberg 1949, 395–396; Brittain 1964, 166–168; Sjöholm 1972, 276–279, 305–306.

⁵² Ståhlberg 1949, 395–396; Brittain 1964, 166–167; Sjöholm 1972, 276–279, 280–281, 305–306.

⁵³ Ståhlberg 1949, 395–396; Brittain 1964, 167–168; Sjöholm 1972, 306.

konferenssiin Haagiin. Söderblom kutsui Wreden osallistumaan World Alliancen konferenssiin hänen kanssaan. Tämä sopi Wredelle hyvin, koska hän ehti sen jälkeen matkustamaan Bilthovenin konferenssiin. Niinpä Wrede matkusti ja osallistui yhdessä Söderblomin kanssa World Alliancen konferenssiin. Matkalla Haagiin Söderblöm kertoi Wredelle tarkemmin Kristillistä internationalea kohti -liikkeen keskeisistä toimijoista Henry T. Hodgkinsista ja Friedrich Siegmund-Shultzesta sekä World Alliancen perustamiskokouksesta vuonna 1914. Arkkipiispa Söderblom oli hyvin tunnettu ekumeenisesta aktiivisuudestaan, ja hän oli jo maailmansodan aikaan tehnyt yhteistyötä Hodgkinsin ja Siegmund-Shultzen kanssa, minkä vuoksi hän osasi myös antaa Wredelle taustatietoa heistä ennen konferensseihin osallistumista.⁵⁴

World Alliancen Haagin konferenssi järjestettiin Oud Wasseanaerin linnassa lokakuun alussa vuonna 1919. Tähän aikaan Pariisin rauhanneuvottelut olivat jo päättyneet. Aikaisemmin keuhkokuumeen vuonna 1919 maailmansodan ensimmäisen offensiivin tekijä oli pakotettu allekirjoittamaan ympärysvaltujen sanelemat kovat rauhanehdot. Rauhansopimuksessa Saksasta yhdessä keskusvaltojen kanssa tehtiin kiistattomasti syyllinen maailmansodan syttymiseen, ja sille langetettiin valtavat sotavelat maksettavaksi. Tämän lisäksi Saksasta irrotettiin osia Puolalle, Tšekkoslovakialle ja Ranskalle. Saksassa rauhansopimuksen ehdot otettiin raskaasti ja Versaillesin sopimusta kritisoitiin sen ankarien ehtojen vuoksi laajoissa piireissä ympäri maailmaa. Sopimuksen jäljiltä suhteet Saksan ja ympärysvaltujen välillä kiristyivät äärimmilleen.⁵⁵

Saksan ja ympärysvaltujen välisten suhteiden kireys näkyi myös World Alliancen Haagin konferenssissa. Esimerkiksi ranskalaiset vaativat saksalaisilta osanottajilta julkista anteeksipyyntöä sodan aloittamisesta ja erityisesti yhteistyö saksalaisen delegaation ja Ranskan sekä Belgian delegaatioiden kanssa oli ollut hankalaa. Näistä haasteista huolimatta konferenssissa saavutettiin sovinnollinen ilmapiiri. Tästä todisti ne erinäiset julkilausumat rauhan puolesta, jotka kaikki eri valtioiden edustajat allekirjoittivat. Silti esimerkiksi Siegmund-Shultze oli jälkikäteen pettynyt saksalaisten yksipuoliseen syyllistämiseen konferenssissa.⁵⁶

World Alliancen konferenssissa käsiteltiin erityisesti liikkeen suhdetta Kansainliittoon, joka oli perustettu Pariisin rauhanneuvotteluissa vuoden 1919 alussa. Kansainliiton tehtävänä oli sovittaa valtioiden välisiä kiistakysymyksiä rauhanomaisesti ja edistää maailmanrauhaa.

⁵⁴ Naisten ääni no 37/21.11.1919, Mathilda Wrede kertoo; Ståhlberg 1949, 396–401; Sundkler 1968, 96–98, 189, 196–197, 214–216.

⁵⁵ Lauha 1990, 185–188; Cortright 2011, 76–79.

⁵⁶ Grotenfelt 1990, 194–195; Lauha 1990, 228–230.

World Alliancen piirissä Kansainliittoon suhtauduttiin pääasiassa positiivisesti, koska se nähtiin tapana rakentaa Jumalan valtakuntaa maan päälle. World Alliance -liikettä pidettiin sen kristillisen luonteen vuoksi silti välttämättömänä Kansainliiton tavoitteiden onnistumisen kannalta. *Aila Lauhan* sanoin World Alliance nähtiin Haagin konferenssissa ”Kansainliiton sie-luna, jota ilman Kansainliitto olisi hengetön”.⁵⁷

Wreden lisäksi World Alliancen konferenssiin osallistui varsinainen virallinen suomalaisdelegaatio, johon kuului Arthur Hjelt, Yrjö Loimaranta ja Sigfrid Sirenus. Oud Wassenaerin kokouksessa Wrede tutustui jo osaan henkilöistä, jotka osallistuivat myöhemmin Bilthovenin konferenssiin. Ainakin Henry T. Hodgkins ja Friedrich Siegmund-Shultze tutustuivat jo Oud Wasseanerissa Mathilda Wredeen.⁵⁸ World Alliance konferenssi oli eittämättä myös tärkeä Kristillistä internationalea kohti -liikkeen toimintaohjelman ja periaatteiden muotoutumiselle, koska se synnytti Bilthovenin konferenssissa tarpeen selkeään rajanvetoon suhteessa World Alliancen rauhanpyrkimyksiin.

d. Sosialismin uudistaminen ja Jeesuksen seuraaminen Bilthovenissa

Bilthovenin konferenssin suhde maailmansotaan, sosialismiin ja internationaaleihin

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen perustamiseen johtanut konferenssi alkoi heti seuraavana päivänä World Alliance konferenssin jälkeen lokakuun alussa vuonna 1919. Konferenssiin osallistui yhteensä 50 ihmistä Yhdysvalloista, Tanskasta, Britanniasta, Ranskasta, Saksasta, Hollannista, Unkarista, Norjasta, Sveitsistä ja Suomesta. Eri kirkkokunnista paikalla oli ainakin protestantteja, luterilaisia ja kveekareita. Oletettavasti keskustelujen välissä konferenssissa järjestettiin pääasiallisesti kveekariperinteelle ominaisia hiljaisia rukoushetkiä.⁵⁹ Monet osallistujista olivat havainneet, että heidän kotimaassaan useilla ihmisillä oli alkanut kehitty-mään voimakas rauhanvakaumus.⁶⁰

Konferenssin osallistujat yhtyivät Sovinnonliiton ”perustan” viiteen kohtaan ja julkaisivat kokouksesta selonteon sekä oman julistuksen nimeltä ”Tie”. Englanninkielentaitonsa ja mai-neensa vuoksi myös Wrede kuului selonteon ja julistuksen laatineeseen komiteaan. Julistuksen

⁵⁷ Ståhlberg 1949, 399–401; Lauha 1990, 228–231; Cortright 2011, 75–77.

⁵⁸ Ståhlberg 1949, 403–404.

⁵⁹ Konferenssin järjestäjistä ja osallistujista iso osa oli kveekareita ja ainakin vuoden 1920 Bilthoven konferenssissa hiljaisia rukoushetkiä pidettiin. ks. KA, SRL V, SSL Ha, Sanomia armosta, ”Kristillistä internationalea kohti” 1920

⁶⁰ Boggende 1986, 278–279.

nimellä ”Tie” konferenssin osallistajat halusivat viitata vakaumukseensa siitä, että ihmiskunnan tulisi seurata Jeesuksen kulkemaa tietä, joka oli sovinnon tie; kulkemalla sovinnon tietä ihmiset pääsisivät Isänsä luokse ja heistä tulisi saman perheen veljiä. Merkillepantavaa on, että Wrede oli käyttänyt Jeesuksen tien kulkemisen retoriikkaa ja teologiaa jo vuonna 1910 kirjeissään vangeille.⁶¹ Wreden vaikutus vuoden 1919 Bilthovenin julistuksen ”Jeesuksen tien seuraamisen” -retoriikkaan ja teologiaan on voinut olla siis suuri.

Bilthovenin konferenssiin osallistui ihmisiä maailmansodan molemmilta puolilta ja yhteisellä synnintunnustuksella konferenssin osallistajat asettuivat vastustamaan Versaillesin rauhansopimusta ja yksipuolista Saksan syyllistämistä:

Tunnustaen kukin oman vastuunalaisuutensa oman maansa synneistä sodan yhteydessä ja niin kutsutun rauhanteon yhteydessä, sekä tuntien syvää häpeää siitä, että heidän kunkin kirkkonsa olivat olleet kykenemättömiä sodan aikana ylläpitämään yleismaailmallista yhteishenkeä, katsoivat he ajan tulleen ryhtyä työskentelemään Kristillisen internationalen hyväksi.⁶²

Bilthovenin konferenssin osallistujien vakaumus oli, että Saksa ei ollut yksin syyllinen sotaan, vaan siihen oli syyllinen jokainen maa ja jokainen yksilö, joka sotaan osallistui. Julistuksessa myös todettiin se, että kirkot olivat epäonnistuneet maailmansodan aikaan sovinnollisten suhteiden ylläpitämisessä. Tämä kritiikki oli itsekritiikin ja nationalistisen kansankirkollisuuden kritisoinnin ohella ohjattu eittämättä myös kritiikiksi World Alliancea kohtaan, joka oli toiminut koko ensimmäisen maailmansodan ajan. Miksi World Alliance ei onnistunut rauhan edistämässä ja mitä voisi tehdä paremmin, oli kysymys, joka luultavasti monia konferenssissa mietitytti. Todennäköisesti kysymys oli mielessä erityisesti niillä, jotka toimivat WA:ssa jo aktiivisesti – kuten WA-johtaja Siegmund-Shultze –, mutta siitä huolimatta saapuivat Bilthoveeniin perustamaan uutta kansainvälistä kristillistä ja ekumeenista rauhanjärjestöä.

Konferenssissa vastaus siihen, miten maailmansodan jälkeisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa tulisi toimia, löydettiin Jeesuksen lausumasta ”se teistä, kuka ei ole syntiä tehnyt, heittäköön ensimmäisen kiven” (Joh 8:7), joka julistuksessa muotoiltiin muotoon ”ei kukaan voi veljeään kivellä heittää”. Raamatullinen tarina siitä, miten Jeesus antoi anteeksi naiselle hänen syntinsä, oli se kohta Raamatusta, jonka mukaan tuli menetellä myös kansainvälisissä suhteissa maailmansodan jälkeen. Tämä Raamatun kohta yhdistettiin ajatukseen ihmiskunnan ja kansakuntien veljeydestä, joka oli liikkeessä alusta alkaen toimineen Lilian Stevensonin mukaan

⁶¹ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 24.7.1920; KA, SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924; Antikainen 2003, 144.

⁶² KA, SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924.

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen teologian yksi keskeisimpiä ja erottuvimpia piirteitä.⁶³

Konferenssin voimakas kveekaripohja tuli esille julistuksen kohdassa, jossa todettiin jokaisessa ihmisessä asuvan Jumalan hengen kutsuvan ihmistä kulkemaan Kristuksen tielle. Julistuksen viimeisessä kappaleessa liike esitti lopullisen päämääränsä, kristillisen vallankumouksen:

Tämä (Kristuksen tien seuraaminen) tietää vallankumousta sovinnon kautta. Jeesus on todellinen vallankumouksellinen, koska hän on todellinen sovittaja. Valitessamme hänen tiensä meistäkin tulee sovittajia ja vallankumouksellisia. Ura on avoinna jokaiselle, joka rakastaa ja uskaltaa. Sellaiset ihmiset ovat kristillisen vallankumouksen uranaukaisijoita ja sellaisia olkaamme kaikki.⁶⁴

Bilthovenin konferenssin ensimmäisen julistuksen pohjalta uuden liikkeen teologian pohjaksi muodostui siis 1) Kristuksen tietä kulkeminen 2) yhteinen synnintunnustus maailmansodan tapahtumiin liittyen 3) ajatus kansojen ja ihmisten välisestä veljeydestä ja 4) lopulta sovinnon avulla saavutettava kristillinen vallankumous.

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen pyrkimys kristilliseen vallankumoukseen kertoo sen voimakkaasta aatehistoriallisesta siteestä kristilliseen sosialismiin ja kommunismiin. Kun tähän yhdistetään liikkeen nimessä esiintyvä toinen tavoite ”kristillistä internationalea kohti”, ei konferenssin aatehistorialliset liikuttimet jää epäselviksi. Toinen internationaali oli sosiaalidemokraattien ja kommunististen puolueiden kansainvälinen yhteistyöjärjestö, joka hajosi ensimmäisen maailmansodan aikana vuonna 1916. Sosialismi ja rauhanaate olivat lähestyneet toisiinsa ennen ensimmäistä maailmansotaa ja tämän vuoksi myös Toinen internationaali oli asettunut voimakkaasti vastustamaan vuoden 1907 julistuksessaan sotavarustelua. Sosialistit järjestivät myös isoja mielenosoituksia rauhan puolesta. Siitä huolimatta ensimmäisen maailmansodan puhjetessa vuonna 1914 suurin osa toiseen internationaaliin kuuluneista puolueista asettui kannattamaan oman maansa sotaponnisteluita, mikä oli suurin syy yhteistyöelimen hajoamiselle.⁶⁵ Nämä tapahtumat synnyttivät monissa sosialismia ja rauhanaatetta kannattavissa piireissä kysymyksen siitä, miksi Toinen internationaali ei kyennyt vastustamaan yhtenäisesti ensimmäistä maailmansotaa.

⁶³ KA, SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924; Stevenson 1936, 92.

⁶⁴ KA, SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924.

⁶⁵ Desai 2008, 136–139.

Keskustelu Toisen internationaalin korvaavasta keskustelimestä oli ajankohtainen vuonna 1919. Bolševistien vallankumous oli ollut verinen ja vaatinut paljon uhreja. Verinen vallankumous jakoi sosialismin aikaisempaa jyrkemmin globaalisti kahteen leiriin; ulkoparlamentaarisia keinoja kannattaviin äärivasemmistolaisiin, jotka tukivat bolševikkeja, sekä parlamentarisimia ja demokratiaa kannattaneisiin maltillisempiin sosiaalidemokraatteihin, jotka irtisanoutuivat bolševikeista. Maaliskuussa 1919 perustettiin Leninin aloitteesta Kommunistinen internationaali (Komintern), jonka tarkoitus oli koordinoida kansainvälisesti tapahtuvaa maailmanvallankumousta. Toisin kuin Toinen internationaali, joka asettui voimakkaasti vastustamaan asevarustelua ja sota, Komintern näki väkivallan ainoana tapana kukistaa kapitalismi ja halusi parlamentarismia ja demokratian sijaan toteuttaa proletariaatin diktatuurin koko maailmassa. Motivaattorina Kominternin perustamiseen juuri maaliskuussa toimi helmikuussa järjestetty Bernin konferenssi, jossa sosiaalidemokraatit keskustelivat uuden Toisen internationaalin korvaavan liikkeen perustamisesta ja irtisanoutuivat bolševikeista.⁶⁶

Se oli tuskin sattumaa, että Henry T. Hodgkins ilmoitti Britannian Sovinnonliitolle ensimmäisen Bilthovenin konferenssin järjestämisestä samoihin aikoihin, kun Komintern perustettiin maaliskuussa vuonna 1919. Kristillistä internationalea kohti -liike halusi vuonna 1919 nimellä ja julistuksellaan selvästi osallistua ajankohtaiseen keskusteluun siitä, millainen tulevan internationaalin pitäisi olla. Liikkeen käsitys vallankumouksesta oli täydellisesti päinvastainen Kominternin vallankumous-käsitykseen verrattuna. Kristillistä internationalea kohti -liikkeen mukaan vallankumouksen tuli tapahtua Jeesuksen tien seuraamisen ja kansojen sekä ihmisten välisen sovinnon eikä väkivallan kautta. Liikkeen nimi ”Kristillistä internationalea kohti” piti sisällään ajatuksen siitä, että toisen internationaalin korvaavan yhteistyöelimen tulisi pohjautua kristinuskoon. Bilthovenin konferenssiin osallistujille tämä ajatus tarjosi luultavasti vastauksen moniin heitä mietityttäneisiin kysymyksiin. Mahdollisesti internationaalin kristillinen pohja parhaimmillaan olisi voinut taata heidän toiveissaan ja unelmissaan sen, että uudelle internationaalille ei kävisi kuten toiselle internationaalille. Tämän lisäksi liikkeen nimi ja julistus olivat ennen kaikkea keino vastustaa Kominternin väkivaltaista ja uskontovihamielistä maailmanvallankumous-käsitystä ja tarjota vaihtoehdoksi rauhanomainen kristillinen vallankumous. Bilthovenin konferenssi liittyi siihen pitkään sosialistisen kristinuskon traditioon, joka ei nähnyt sosialismia ja kristinuskoa toistensa vihollisina.

⁶⁶ Polvinen 1971, 175–178.

Konferenssin suhde World Allianceen ja eri rauhanliikkeisiin

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen nimi, julistus ja tavoitteet ilmentävät myös sitä, miten liike erottautui World Alliance-liikkeen rauhanpyrkimyksistä. Kristillistä internationalea kohti -liike pyrki uudistamaan erityisesti sosialismia ja kommunismia. Sen pyrkimyksenä oli toimia internationaalia uudistavana kristillisenä henkenä samalla, kun World Alliance -liike pyrki uudistamaan Kansainliittoa. Molemmille järjestöille rauhan edistäminen ekumenian avulla oli ensisijaisen tärkeää, mutta näistä kahdesta vain Kristillistä internationalea kohti -liike identifioitui sosialistiseksi jo ensimmäisestä konferenssistaan alkaen. Onkin perusteltua tehdä liikkeiden välille selvä kategorinen jaottelu sanomalla, että World Alliance-liike edusti luonteeltaan perinteistä kristillis-oikeistolaista pasifismia, kun taas Kristillistä internationalea kohti -liike kristillis-vasemmistolaisista antimilitarismia. Rauhanliikkeiden historiantutkimus tukee myös tätä jaottelua, koska tutkimusten mukaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen rauhanliikkeissä elettiin murrosaikaa, jolloin perinteinen pasifismi alkoi enenevässä määrin korvautua antimilitarismilla.⁶⁷ World Alliance, joka oli perinteinen kristillis-oikeistolainen rauhanjärjestö, perustettiin maailmansodan kynnyksellä, kun taas Kristillistä internationalea kohti -liike perustettiin maailmansodan jälkeen vuonna 1919, eli samaan aikaan, kun antimilitaristinen aalto pyyhkäisi rauhanliikkeen läpi. Mutta miten ja miksi rauhanaatteen valtavirta oli muuttunut maailmansodan kuluessa perinteisestä oikeistolaisesta pasifismista vasemmistolaiseksi antimilitarismiksi, ja miten tämä kehityskulku näkyi Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ensimmäisessä julistuksessa?

Ennen maailmansotaa rauhanaatetta hallitsi perinteinen pasifismi, jossa uskottiin kristilliseen moraalikasvatukseen ja Immanuel Kantin sekä klassisten taloustieteilijöiden Jean Baptiste Seyn sekä John Stuart Millin hengessä vapaan markkinatalouden kykyyn saada aikaan maailmanrauha. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen murensi rauhanliikkeissä uskoa markkinatalouteen ja pettymys Versaillesin rauhansopimukseen toi mukanaan kysymyksiä sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta. Uusi pohja rauhanliikkeelle löytyi sosialistisista teorioista, jotka jo pitkään olivat syyttäneet kapitalismia sotiin johdettavasta imperialismista. Markkinatalouden mahdollistama tuhoisan sotateknologian kehitys, Saksan hyökkäys Belgiaan ja Versaillesin rauhansopimuksen aiheuttamat alueluovutukset todistivat juuri tästä kapitalistisesta imperialismista ja sen ongelmista. Tämä kehityskulku rauhanliikkeissä johti niin kutsutun antimilitaristisen liikkeen syntyyn maailmansodan aikana.

⁶⁷ Cortright 2011, 87–88.

Kristillistä internationalea kohti -liike oli tämän kehityskulun ensimmäisiä kansainvälisiä ilmenemismuotoja. Bilthovenin julistuksessa tämä vasemmistolainen antimilitaristinen vakaumus ilmeni erityisen selvästi lauseessa, jossa sanottiin, että Kristillisen internationalen edustajat ”vastustavat viimeiseen saakka kapitalismia ja imperialismia”.⁶⁸ Tämä kristillinen antimilitaristinen vakaumus tarjosi myös vastauksen liikkeen piirissä siihen, miksi World Alliance oli epäonnistunut edistämään rauhaa ja ylläpitämään kirkkojen välisiä hyviä suhteita: Se oli tukeutunut perinteisiin kristillis-porvarillisiin rauhanteorioihin, jotka imperialistien synnyttänyt tämä maailmansota oli todistanut vääräksi.

Konferenssin onnistuminen ja osallistujien suhde Wrede

Eri julkaisuissa Bilthovenin konferenssia on jälkikäteen kuvattu tunnelmaltaan hyvin onnistuneeksi.⁶⁹ Näiden julkaisujen suhteen täytyy olla kuitenkin lähdekriittinen, koska konferenssissa ilmennyt ”suuri ykseyden tunne” oli osa liikkeen mytologiaa. Ykseyden tunteen korostamisella liikkeen sanomalle ja konferenssin merkitykselle annettiin lisävoimaa, jonka avulla sille pyrittiin hankkimaan kannattajia. Näistä lähdekriittisistä huomioista huolimatta mielestäni Bilthovenin konferenssia voidaan luonnehtia onnistuneeksi eri julkaisujen pohjalta, kun otetaan huomioon muut osatekijät. Ensinnäkään Bilthovenin konferenssissa ei ollut kovin montaa osallistujaa ja todennäköisesti osallistujat oli valittu hyvin huolellisesti huomioon ottaen juuri se, että kaikki osallistujat olisivat jo lähtökohtaisesti samaa mieltä monista asioista. Tämä oli luonnollisesti omiaan lisäämään julkaisuissa korostunutta ”ykseyden” tunnetta. Konferenssin onnistumiseen viittaa myös se, että Mathilda Wrede kuvasi kokemustaan Bilthovenin konferenssista puhumalla siitä ”elämäni sunnuntaihetkenä”.⁷⁰ Tämä lausunto vahvistaa lisäksi käsitystä siitä, että Wrede oli tässä vaiheessa etääntynyt jo paljon vapaakirkollisista korostuksista ja lähestynyt uskossaan kveekareita sekä kristillistä sosialismia.

Konferenssin osallistujat arvostivat Wredeä runsaasti. Kristillistä internationalea kohti -liikkeen vahvan kveekariperinteen vuoksi todennäköisesti useat Bilthovenin konferenssissa eivät voineet olla samaistamatta Wredeä Elisabeth Fryhin, joka oli kveekari ja tuli laajalti tunnetuksi – kuten Wrede – tekemästään työstä vankien kanssa. Konferenssin jälkeen Wrede lähti yhdessä

⁶⁸ KA, SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924; Cortright 2011, 88–89.

⁶⁹ KA, SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924; Stevenson 1936, 7–8; Brittain 1964, 43–44.

⁷⁰ Huvfudstadsbladet no 309 /11.11.1919, Konferensen i Bilthoven. Intervju med fröken Mathilda Wrede (GL G:d).

Sovinnonliiton aktiivien kanssa kiertämään ympäri Hollantia viikon ajaksi. He järjestivät koontumisia useissa kaupungeissa, missä he esitelmöivät liikkeen ydinperiaatteista. Ainakin Leidenin kaupungissa myös Mathilda Wrede piti esityksen, jossa hän puhui tekemästään työstään vankien parissa.⁷¹

2. *Kristillinen internationaali otetaan vastaan Suomessa ristiriitaisin tuntein*

a. Lehdistö ja Felix Iversen huomioi Bilthovenin julistuksen

Mathilda Wrede palasi Suomeen lokakuun alussa. Kesti noin 2–3 viikkoa, kunnes Suomen lehdistö julkaisi Bilthovenin julistuksen. On ilmeistä, että Mathilda Wrede käänsi laajan kielitaitonsa avulla julistuksen Suomen lehdistöä varten ja lähetti julistuksen erinäisiin lehtiin. Ensimmäiseksi julistuksen julkaisivat marraskuussa 1919 ruotsiksi Dagen Press ja Huvudstadsbladet sekä suomeksi Uusi Suomi. Julistuksen lisäksi Huvudstadsbladet julkaisi Mathilda Wredestä haastattelun, jossa Wrede kertoi matkastaan Oud Wasseanaeriin ja Bilthoveniin. Vähän myöhemmin myös Naisten ääni -lehti julkaisi Mathilda Wredestä haastattelun, joka käsitteli hänen matkaansa Bilthoveniin.⁷²

Ensimmäisten kuukausien aikana Bilthovenin julistus julkaistiin ja kokouksesta kerrottiin monissa suomalaisissa lehdissä. Poikkeuksen teki Suomen työväenlehdistö, jossa Bilthovenin konferenssista ei tiedotettu mitään. Wrede ilmeisesti tarjosi Bilthovenin julistusta ainakin Suomen sosialidemokraatille, joka kieltäytyi pyynnöstä huolimatta julkaisemasta sitä.⁷³ Tähän yhtenä syynä oli todennäköisesti työväestön ja sosiaalidemokratian yleinen uskontokriittisyys. Sosialidemokraatissa Jeesusta ja hänen opetuksiaan käsitelleitä artikkeleita oli esimerkiksi hyvin vähän koko vuonna 1919 ja niistäkin yksi eniten Bilthovenin julistuksen retoriikkaa muistuttava oli vapaa-ajattelijan kirjoittama.⁷⁴ Mathilda Wreden aatellinen tausta ja profiili eivät

⁷¹ Huvudstadsbladet no 309 /11.11.1919, Konferensen i Bilthoven. Intervju med fröken Mathilda Wrede (GL G:d); Naisten ääni no 37/21.11.1919, Mathilda Wrede kertoo; Nellis & Waugh 2013, 380–382. Wreden suuresta arvostuksesta kertoo myös se, että Kansainvälisen Sovinnonliiton aktiivi Lilian Stevenson kirjoitti Mathilda Wredestä kirjan. Henry T.Hodgkins on kirjoittanut kirjan alkuun Wredestä ylistävän esipuheen. Stevenson 1925, 5–6.

⁷² Dagen Press no 260/11.11.1919, Stävän till en kristen international; Huvudstadsbladet no 309 /11.11.1919, Konferensen i Bilthoven. Intervju med fröken Mathilda Wrede (GL G:d); Uusi Suomi no 260/11.11.1919, Kristillinen internationale; Naisten ääni no 37/21.11.1919, Mathilda Wrede kertoo.

⁷³ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 7.7.1920.

⁷⁴ Aikavälillä 1.1.1919–31.12.1919 löytyi Suomen sosialidemokraatista hakusanalla ”Jeesus” ja ”Kristu*” yhteensä 21 osumaa ja näistä kaikista suurin osa oli kuolin- tai tapahtumailmoituksia. Erityisenä poikkeuksena oli keskustelu liittyen punaisten armahdukseen vuoden 1919 lopussa. Yhdessä artikkelissa siteerattiin sd:n kansanedustaja Väinö Hakkilan eduskunnassa pitämää rovasti Malmivaaralle osoitettua puhetta. Puheessa Hakkila

myöskään varmasti olleet työväenlehdelle mieluisia julistuksen sisältämästä sosialismista huolimatta.

Kristillinen internationaali tuli huomioduksi voimakkaimmin sosialismistaan huolimatta ennen kaikkea oikeistolaisessa lehdistössä ja niinpä sen profiili oli Suomessa aluksi porvarillinen. Siten Kristillisen internationaalin Suomen osasto jatkoi aluksi kristillis-oikeistolaisen pasifismin perinnettä Suomessa, vaikka Kristillistä internationaalia kohti -liike edusti kristillis-vasemmistolaisista antimilitarismia kansainvälisessä kontekstissa. Osittain tämä oikeistolainen profiili muodostui Suomessa Wreden aatelisen taustan myötä pakon sanelemana: Kansainväliseen konferenssitoimintaan vaadittavat varat ja kielitaito eivät mahdollistaneet työväestön osallistumista tämänkaltaiseen toimintaan. Osakseen valinta oli luultavasti myös tietoinen Wreden puolelta, koska hän tuskin halusi kenenkään sekoittavan Bilthovenin kristillistä vallankumousta esimerkiksi punaisten vallankumoukseen. Sisällissodan jälkeisessä tilanteessa Wreden oli paras pitää sanomansa kanssa etäisyyttä radikaalimpaan työväenliikkeeseen. Nopeasti 1919–1920 vuodenvaihteen jälkeen Kristillisen työväenliiton äänenkannattaja Työkansa alkoi julkaisemaan kuitenkin enemmän artikkeleita Kristilliseen internationaaliin liittyen, jolloin liikkeen profiili Suomessa alkoi yhtenemään kansainvälisen Kristillistä internationalea kohti -liikkeen kristillis-vasemmistolaisen profiiliin kanssa.

Helsingin yliopiston matematiikan dosentti Felix Iversen oli ensimmäinen, joka kommentoi laajasti Suomen lehdistössä Mathilda Wreden haastattelua ja Bilthovenin konferenssia. Dagen Press julkaisi hänen kommentin joulukuun puolessavälissä vuonna 1919 ja hieman myöhemmin Uusi Suomi julkaisi saman kommentin suomeksi käännettynä. Huomionarvoista on, että Iversen kirjoitti kommenttinsa me-muodossa, vaikka hän ei tähän aikaan vielä ollut liittynyt Kristillisen internationaalin toimintaan. Me-muodon käyttäminen saattoi olla ainoastaan retorinen keino. Kyse saattoi olla myös siitä, että Iversen puhui Suomen ehdottomien rauhanystävien nimissä. Iversen oli perustanut Suomen ehdottomat rauhanystävät -järjestön vuonna 1916 ja järjestö oli luonteeltaan antimilitaristinen. Liikkeeseen kuului enimmillään 50 ihmistä, mutta

kritisoi Jeesuksen opetuksiin vedoten rovasti Malmivaaran näkemyksiä siitä, miksi punaisia ei tulisi armahtaa. Hakkila kertoi puheessaan olevansa vapaa-ajattelija. Suomen sosialidemokraatti no 288/15.12.1919, Armahduskysymys eduskunnassa (haastattelija).

Kalemaan mukaan sen toiminta ilmeisesti loppui suhteellisen nopeasti, eikä liikkeestä ole jäänyt paljoakaan jälkiä.⁷⁵ Yksi mahdollinen syy tähän on ollut se, että sisällissodan jälkeen Iversen alkoi aktiivisesti organisoimaan Kristillisen internationaalien toimintaa Suomessa, minkä vuoksi aikaa ei jäänyt enää Suomen ehdottomille rauhanystävälle.

Kirjoittamassaan kommentissa Iversen asettui voimakkaasti kannattamaan Bilthovenin julistuksessa ilmennyttä antimilitarismia, mutta hän ei halunnut sitoa kansainvälistä rauhanliikettä liian voimakkaasti kristinuskoon. Iversen halusi, että olisi maailmanrauhanliike, johon kuulumisen ainoana ehtona olisi antimilitarismi ja jonka sisällä Kristillistä internationaalia kohti -liike voisi toimia tavoitellakseen laajempaa rakkauden ja sovinnon avulla tapahtuvaa vallankumousta. Tämän toivomuksen Iversen esitti sen vuoksi, että ”kansainvälinen veljeskunta olisi seisova niin laajalla pohjalla kuin mahdollista”.⁷⁶

Felix Iversenin suhde kristinuskoon oli ambivalentti. Hän kunnioitti Kristusta suuresti ja näki vuorisaarnassa olevan käskyn ”rakastakaa vihollisianne” täysin ehdottomana. Hän teki voimakkaasti vastakkainasettelun valtion sotakoneiston tottelemisen ja henkisen tietoisuuden välille. Viides käsky ”Älä tapa” oli Iversenin mukaan luonteeltaan ehdoton ja osa jokaisen ihmisen henkistä tietoisuutta. Tämän henkisen tietouden ja ”tosisivistyksen” suurin vihollinen oli Iversenin mukaan valtion raaka väkivaltainen imperialismi, joka ”lain nimissä” pakotti ihmiset tarttumaan aseisiin. Sosialismissa kapitalistista järjestelmää syytettiin hyvin usein kansojen orjuuttavasta imperialismista, jolle oli saatava loppu. Käyttäessään imperialismi-käsitettä Iversenin voidaan havaita omaksuneen monessa suhteessa sosialistisen katsantokannan maailmaan. Sosialismille tyypillisesti Iversen vastusti myös voimakkaasti sodan oikeuttamista Jumalalla ja pappien hyväksynnällä:

— kun jonkun maan pojat — varustetaan murhaamisvälineillä, kun tahallisin valhein uskotellaan, että he murhillaan ajavat Herran asiaa —, kun vihdoin papitkin asetetaan liikekannalle väärentämään pyhää käskyä ja sovelluttamaan sitä maalistuneen [sic] ”kristinuskon” tarpeisiin, silloin tämä käsky (Älä tapa) — kadottaa ehdottoman — luontonsa —.⁷⁷

⁷⁵ Dagen Press no 288/13.12.1919, Några ord med anledning av Mathilda Wredes redogörelse för mötet i Bilt-hoven; Uusi Suomi no 296/ 23.12.1919, Kristillinen internatsionale; Kalemaa 2014, 80.

⁷⁶ Dagen Press no 288/13.12.1919, Några ord med anledning av Mathilda Wredes redogörelse för mötet i Bilt-hoven; Uusi Suomi no 296/ 23.12.1919, Kristillinen internatsionale.

⁷⁷ Dagen Press no 288/13.12.1919, Några ord med anledning av Mathilda Wredes redogörelse för mötet i Bilt-hoven; Uusi Suomi no 296/ 23.12.1919, Kristillinen internatsionale.

Niin kuin Wreden, myös Iversenin rauhanvakaumus oli kehittynyt erityisen voimakkaaksi sisällissodan aikaan. Virallisen kirkon tapa asettua sisällissodassa valkoisten puolelle ja hyväksyä sotilaallinen yhteenotto vahvisti osaltaan Iversenin kriittistä suhtautumista kirkkoinstituutioon. Iversen oli myös lukenut Leo Tolstoita, ja Tolstoin suhde sosialismiin, kirkkoinstituutioon ja Jeesukseen onkin huomattavan samankaltainen Iversenin vakaumuksen kanssa.⁷⁸ Tolstoin raamatuntulkinta antoi varmasti Iversenille systematisoidumpia vastauksia moniin niihin ristiriitoihin, joita hänellä oli suhteessa viralliseen luterilaiseen kirkkoon.

Dagen Pressissä julkaistussa kirjoituksessa pystyi havaitsemaan Iversenin oman tulkinnan siitä, miksi punaiset olivat nousseet aseelliseen kapinaan. Hän ei hyväksynyt aseellista vallankumousta ehdottoman antimilitarisminsa vuoksi, mutta kirjoitti, että

– – pahimmassa tapauksessa, kun sorretut, valtioittensa väkivaltaa matkien, nousevat kapinaan, upottaa (valtio) heidät vereen ja kostaa niille, jotka verilöylyssä joutuivat alakynteeseen.⁷⁹

Sisällissodassa ja sen jälkeen Iversen auttoi punavankeja sekä heidän omaisiaan. Iversen näki punaisella puolella taistelleen työväestön sorrettuna kansanosana ja omin silmin avustaessaan punavankeja näki sen, miten punaisille kostettiin heidän aseellinen kapina.⁸⁰ Iversen näki, että ”sorretut” eli työväestö olivat aseelliseen kapinaan noustessa ennen kaikkea katsoneet esimerkiksi oman valtionsa sotakoneistosta.

Iversen ja Wrede eivät tunteneet toisiaan ennen Hufvudstadbladetissa julkaistua Bilthovenin julistusta. Iversenin myöhemmän kertomuksen mukaan hänen kommenttinsa sai Mathilda Wreden ottamaan ensimmäisen kerran yhteyttä häneen.⁸¹ Epäselvyyttä Iversenin kertomukseen luo kuitenkin se, että ensimmäisen kerran, kun lehdistössä on julkaistu Iversenin kommentti (Dagen Press 13.12.1919)⁸², sen perässä on Mathilda Wreden erillinen pyyntö siitä, että Bilthovenin julistuksen julkaisseet lehdet ottaisivat palstoilleen myös Felix Iversenin kirjoituksen.⁸³ Tämä tarkoittaa, että Wreden ja Iversenin on täytynyt olla jo aikaisemmin yhteydessä

⁷⁸ Iversen 1991, 151.

⁷⁹ Dagen Press no 288/13.12.1919, Några ord med anledning av Mathilda Wredes redogörelse för mötet i Bilthoven; Uusi Suomi no 296/ 23.12.1919, Kristillinen internasjonale.

⁸⁰ Kalemaa 1991, 9.

⁸¹ SLSA 859, 2.2. Dr. Felix Iversen Berättar.

⁸² Lähdeyöskentely tehty historiallisessa sanomalehtikirjastossa käymällä jokainen Hufvudstadsbladet-lehden numero läpi, jossa kommentti olisi voinut ilmestyä ennen 13.12.1919. Hufvudstadsbladet on todennäköisesti ainoa lehti, jossa se olisi voitu julkaista ennen Dagen Pressiä, koska Bilthovenin julistus julkaistiin ennen 13.12.1919 ainoastaan Uudessa Suomessa (julkaisi Iversenin kommentin 23.12.1919), Dagen Pressissä ja Hufvudstadsbladetissa.

⁸³ Dagen Press no 288/13.12.1919, Några ord med anledning av Mathilda Wredes redogörelse för mötet i Bilthoven; Uusi Suomi no 296/ 23.12.1919, Kristillinen internasjonale.

toisiinsa, koska Wrede ei olisi pystynyt lähettämään pyyntöään lehdistölle, ellei hän etukäteen olisi lukenut Iversenin kommenttia.

Ilmeisesti Felix Iversen muisti ajallisesti paljon myöhemmässä kertomuksessaan tapahtumat väärin. Mahdollisesti Iversen otti yhteyttä ensimmäisen kerran Wredeen luettuaan Hufvuds-tadsbladetissa julkaistun julistuksen ja haastattelun. Tällöin Iversen ehkä kertoi aikovansa kirjoittaa kommentin tai oli jo kirjoittanut sen ja lähetti sen Wredelle eteenpäin levitettäväksi. Huolimatta siitä, miten Iversen ja Wrede tapasivat, varmaa on, että heidän molempien kristillinen vakaumus ja vankien parissa tehty diakoniatyö olivat omiaan vahvistamaan heidän myöhempää syvää ystävyyttä. Ensimmäisten yhteydenottojen jälkeen Iversen vieraili monta kertaa Mathilda Wreden luona, missä he keskustelivat Kristilliseen internationaaliin liittyvistä asioista.⁸⁴

b. Kiista internationaali -nimestä osoittaa huolen väkivaltaisesta vallankumouksesta

Bilthovenin julistuksen, Mathilda Wreden haastattelun ja Felix Iversenin kommentin julkaiseminen monissa eri lehdissä oli omiaan herättämään laajempaa keskustelua. Helsingin sanomissa Kristillistä internationaalia kritisoitiin ”kevytmielisestä rauhanaatteen ajamisesta”. Erityisesti Suomen ruotsinkielisessä lehdistössä proviisori Ossian Eklund suhtautui kriittisesti Kristilliseen internationaaliin. Kristinuskoon liittyvät aiheet olivat Eklundille erityisen läheisiä, koska hän oli toiminut vapaakirkollisen Allianssilähetysten lähetysaarnajana Himalajalla vuosina 1902-1909. Joulukuussa 1919 Människovännenissä julkaistussa vastineessa Eklund kommentoi Bilthovenin julistusta ja kiinnitti erityisesti huomiota siihen, että sanat ”Kristillinen” ja ”internationaali” esiintyvät yhdessä. Eklundin mukaan nämä kaksi asiaa olivat toisilleen kuin ”tuli ja vesi” ja vertasi niitä siihen, kuin joku puhuisi ”raittiista juoposta”, ”siveellisestä portosta”, ”raittiudenystävä baarinpitäjästä” tai ”jumalaapelkäävästä vapaa-ajattelijasta”.⁸⁵

Bilthovenin julistus sisälsi Eklundin mielestä epä kristillistä vallankumousaineistoa. Erityisesti Eklund koki kristinuskolle vieraana ajatuksen Kristuksesta vallankumouksellisena. Hänen mukaan Kristus ei ollut vallankumouksellinen ja hän perusteli tätä näkemystä vetoamalla Raamatussa olevaan Jeesuksen opetukseen: ”Anna keisarille, mikä keisarille kuuluu ja Jumalalle,

⁸⁴ SLSA 859, 2.2. Dr. Felix Iversen Berättar.

⁸⁵ Människovännen no 50/12.12.1919, ”Den kristna internationalen”; Helsingin sanomat no 350/27.12.1919, Kevytmielistä rauhanaatteen ajamista; Rautamäki 1985, 27.

mikä Jumalalle kuuluu” (Mark.12: 17)⁸⁶. Eklund yhdisti vallankumousajattelun voimakkaasti punaiseen ja sosialistiseen agitaatioon ja koki kristillisen internationaalien toiminnan heikentävän järjestysvaltaa:

Meidän täytyy ymmärtää, että nämä vallankumoukselliset häiriköt vaativat täydellistä armahdusta itselleen ja ystävilleen ja ihmisoikeuslainsäädäntöä, joka lakkauttaa kuolemanrangaistuksen sekä heikentää kaikkea järjestysvaltaa niin, että tämä vapaa koulukunta saa itse rauhassa kehittää heidän hajottavaa toimintaa.⁸⁷

Eklund yhdisti Kristillisen internationaalien ja Bilthovenin julistuksessa esiintyvän vallankumousajattelun vuoden 1918 sisällissodassa sotineisiin punaisiin. Hän ei vielä tässä vaiheessa tiennyt, että Mathilda Wrede oli Bilthovenin julistuksen takana. Ilmeisesti Eklund ajatteli, että Kristillisen internationaalien takana olleet ihmiset olivat punaisia, jotka nyt etsivät armahdusta ”itselleen ja ystäville”.

Huomionarvoista on, että Eklund oletti Kristillisen internationaalien haluavan punaisten armahdusta ja kuolemanrangaistuksen lakkauttamista, vaikka Bilthovenin julistuksessa ei sitä vaadittu. Se, että Eklund koki kuolemanrangaistuksen käsittelyn tarpeelliseksi, ilmensi sisällissodan jälkeistä yhteiskunnallista tilaa. Hänen keskusteluun tuoma armahduskysymys ilmensi myös niitä stereotyyppisiä, joita Eklundilla oli jo valmiiksi kristillistä sosialismia kohtaan. *Marko Tikka* on kutsunut vuosia 1917-1921 Suomen levottomiksi vuosiksi. Sisällissodan jälkeen 555 punaisten puolella sotinutta tuomittiin kuolemanrangaistukseen valtionpetoksen eli vallankumousyrityksen vuoksi, mutta näistä tuomioista toimeenpantiin ainoastaan 113. Punaisten armahtaminen oli myös aihe, jota käsiteltiin eduskunnassa ja lehdistössä vuosien 1919–1920 taitteessa, eli samaan aikaan, kun Eklund julkaisi kritiikkinsä Kristillistä internationaalien kohtaan.⁸⁸ Eklund ei selvästi pitänyt punaisten armahtamisesta ja ajatuksesta, että kuolemanrangaistus kiellettäisiin. Hänen stereotyyppisessä ajattelussa Kristillisen internationaalien edustama sosialismi tarkoitti samaa kuin punaisten armahtamisen vaatiminen. Tämän vuoksi hän

⁸⁶ Siteeramani Raamatun lauseet olen rakentanut yhdistelemällä ja vertailemalla vuonna 1776 julkaistun suomenkielisen Raamatun, vuonna 1913 julkaistun Uuden testamentin ja vuonna 1917 julkaistun ruotsinkielisen Raamatun jakeiden sanamuotoja ja lauseenrakenteita, koska nämä Raamatut ovat luultavasti olleet myös tutkimieni henkilöiden käytössä yleisimmin. Olen hyödyntänyt myös vuonna 1992 käyttöön otettua Raamattua. Jos joku tutkimieni henkilöiden käyttämä Raamatun kohta viittaa selkeästi jonkin tietyn Raamatun käännöksen käyttöön ja jos tämän Raamatun käännöksen sanamuoto on poikkeava muista käännöksistä ja vaikuttaa selkeästi henkilön Raamatun reseptioon, kerron tämän erikseen leipätekstissä.

⁸⁷ Människovännens no 50/12.12.1919, ”Den kristna internationalen”.

⁸⁸ Uusi Suomi no 280/4.12.1919, Armahdusasia eduskunnassa; Tikka 2006, 176–178.

luultavasti koki myös Kristillisen internationalen toiminnan ja siinä esiintyvän vallankumousajattelun olevan uhka valkoisten ylläpitämälle yhteiskuntarauhalle.

Ylläolevat havainnot saavat vahvistusta, kun hieman myöhemmin joulukuussa Eklund kommentoi Felix Iversenin kirjoitusta Dagen Press -lehdessä. Tässä vastineessa Eklund ilmaisi näkemyksensä, jonka mukaan kommunistit ja sosialistit hyötyisivät kaikkein eniten ”rauhanystävien ajatuksien” toteuttamisesta, ja niiden vuoksi Suomi tulisi ajautumaan ”idealistiseen punaiseen yhteiskuntaan”. Eklund ei myöskään uskonut siihen, että Kristillinen internationaali tyytyisi tavoittelemaan rauhaa ja kristillistä vallankumousta ilman aseita.⁸⁹ Eklund liitti väkivallan ja vallankumousajattelun toisiinsa, mikä oli perua sisällissodasta sekä Venäjällä tapahtuneesta väkivaltaisesta vallankumouksesta vuonna 1917. Todennäköisesti Eklund yhdisti internationaali nimen voimakkaasti Kominterniin eikä ollut tietoinen esimerkiksi toisen internationaalin pasifistisista tendensseistä, jotka vaikuttivat myös Kristillisen internationaalin nimen taustalla.

Lopuksi Iversenille osoitetussa kritiikissä Eklund perusteli jälleen sitä, miksi vallankumousajattelu ei kuulu kristinuskoon. Eklund vetosi uudestaan Mark 12:17 kohtaan, mutta myös sen lisäksi Jeesuksen persoonaan ja siihen, että ”Hän ei ikinä käyttäytynyt kuten vallankumouksellinen tai antimilitaristinen agitaattori”. Eklund tämän lisäksi vetosi Paavalin opetukseen ”Ei esivalta miekkaa turhaa kannaa” (Room. 13: 4). *Huttunen* on tutkimuksessaan esittänyt, että Raamatun Roomalaiskirjeen 13 luvussa esiintyvän esivaltaopetuksen avulla tyypillisesti perusteltiin sitä, miksi valkoisten sota- ja rangaistustoimet olivat kristinuskon näkökulmasta oikeutettuja. Roomalaiskirjeen 13 luvussa todetaan, että esivalta on Jumalalta saatu ja tämän vuoksi, joka nousee esivaltaa vastaan, nousee myös Jumalaa vastaan. Eklund liittyi kirjoituksellaan myös tähän Huttusen osoittamaan sisällissodan ja sen jälkeen vallinneeseen Raamatun tulkintatraditioon. Eklundille Kristillisen internationaalin pyrkimys aseistariisuntaan ja maailmanrauhaan näyttäytyi esivallan vastustamisena ja siten myös Raamatun opetusten vastaisena.

Felix Iversenin vastaus julkaistiin Dagen Pressissä joulukuun lopulla. Kirjoituksessa hän irtisanoutui sisällissodan aloittaneiden punaisten aseellisesta kapinasta kirjoittamalla, että Kristillisessä internationaalissa ei ole kysymys ”tehopyhistä punaisista aseellisista rahvaista” tai muista, jotka ”uskovat, että rauha voidaan rakentaa pistimien tai kuolemanammusten avulla”. Iversen kirjoitti Kristillisen internationaalin toivovan, että kaikki kansat joku päivä yhdessä tuomitsisivat kaikenlaisen sodan, kohdistui se sitten ”omaan kansaan tai muuhun väkeen”.

⁸⁹ Dagen Press no 292/18.12.1919, ”Den kristna revolutionen”.

Iversen halusi myös erityisesti korostaa, että Kristillisen internationaalien jäsenet ovat kaikin tavoin kunnollisia kansalaisia, mutta eivät suostu omantuntonsa vuoksi millään tavoin osallistumaan sotaan. Iversenin mukaan he mieluummin kärsivät rangaistuksen omantuntonsa vuoksi, kuin kuolevat ”murha-ase kädessä ja Kainin merkki otsassa”. Kun Iversen kirjoitti Kainin merkistä otsassa, hän viittasi sillä Raamatun 1. Mooseksen kirjan kertomukseen, jossa Kain tappoi veljensä Abelin.⁹⁰ Murhan vuoksi Jumala kirosi Kainin ja laittoi häneen Kainin merkin (1. Moos 4: 1–16). *Huttunen* on osoittanut, että sisällissodan retoriikassa ajatus ”Kainin merkistä otsassa” esiintyi myös toistuvasti ja yleisessä kansankielessä sillä viitattiin murhaajiin.⁹¹ Esimerkiksi valkoisesta leiristä Mannerheim käytti tätä ilmaisua punaisista, jotka ”Kainin merkki otsalla” hyökkäsivät omien veljiensä kimppuun.⁹² Myös Iversen yhtyi tähän raamatullisen retoriikan käyttöön. Hän kuitenkin laajensi tätä tulkintaa niin, että ”Kainin merkki” on jokaisen sotaan osallistuvan ihmisen otsassa, koska kaikki maailman ihmiset ovat veljiä. Näin Iversen yhdisti teologiassaan Kainin ja Abelin tarinan Kristillistä internationaalia kohti -liikkeelle keskeiseen maailmanveljeysaatteeseen.

Felix Iversen oli itse hyvin tietoinen siitä, että valkoinen leiri oli Kristillisen internationaalien suurin aatteellinen vastustaja. Vallitsevassa yhteiskunnallisessa tilanteessa tämä ei ollut mitenkään yllättävää. Sisällissodan jälkeen aseistetut valkoiset suojeluskunnat valvoivat ja ylläpitivät yhteiskuntajärjestystä ja eduskunta oli hyväksynyt tammikuussa 1919 väliaikaisen asevelvollisuuslain. Tämän lisäksi Neuvosto-Venäjä koettiin ulkopoliittisena uhkana, jonka vuoksi puolustuslaitos nähtiin erityisesti oikeistolaisissa piireissä tarpeellisena. Tämä yhteiskunnallinen konteksti sai Iversenin kirjoittamaan, että Kristillinen internationaali osasi odottaa tämän kaltaista vastaanottoa ja että he olivat valmiita kehittämään ajatuksiaan eteenpäin tästä huolimatta.⁹³

⁹⁰ Dagen Press no 296/23.12.1919, ”Den kristna internationalen”. Svar på hr.Eklund bemötande av vår artikel i no 288 av Dagens Press.

⁹¹ Huttunen 2010, 151–155.

⁹² Huttunen 2010, 151.

⁹³ Dagen Press no 296/23.12.1919, ”Den kristna internationalen”. Svar på hr.Eklund bemötande av vår artikel i no 288 av Dagens Press; Hyytiä 1986, 235–259.

c. Väittely esivaltaopetuksesta osoittaa eri Raamatun tulkintatraditiot

Felix Iversenin lisäksi myös ruotsinkielisen vapaakirkon pastori Anton Magnusson asettui tammiukuun alussa vuonna 1920 Dagen Pressissä julkaistussa mielipidekirjoituksessaan puolustamaan Bilthovenin julistusta nähden sen aamunkoittona parempaan. Magnusson kritisoi ankarasti Eklundia siitä, että hän vetosi Paavalin esivaltaopetukseen puolustaessaan sotaa ja sota-arvoja:

Esivallan pitäisi kantaa miekkaa kuten Jumalan palvelijan ylläpitääkseen maallista järjestystä. Voiko ihminen oikein sanoa millään perusteella, että se oli Jumalanpalvelusta tai maallista järjestystä, joka järjestettiin ja toteutettiin ensimmäisessä maailmansodassa, jossa miekka ahmi verta ja jossa oveluuden kautta systeemi, totuus, oikeus ja kunnioitus raiskattiin ja jossa paholaisen valhe ja viekkaus oli menestyksen johtotähtenä? Esivallan tulee kantaa miekkaa kuten Jumalan palvelijoiden.⁹⁴

Juha Seppo on tutkimuksessaan *Uskovien yhteisö vai valtiokirkko* todennut, että vapaakirkollisissa piireissä esivaltaopetuksen arvostus ja kunnioitus oli hyvin suurta, eikä esivallan asemaa kyseenalaistettu.⁹⁵ Tätä havaintoa tukee myös Magnussonin kirjoitus siltä osin, että hän ei mitenkään kiistä esivaltaopetuksen merkitystä, vaan pyrkii tulkitsemaan sitä niin, että Bilthovenin antimilitaristista julistusta ei nähtäisi sen kanssa ristiriitaisena. Magnussonin mukaan esivalta ei ollut kantanut miekkaa kuten Jumalan palvelija. Esivaltaopetuksen tarkoitus oli Magnussonin mielestä se, että se saisi ihmiset ja valtiot pitämään kiinni järjestyssäännöistä, joiden tarkoituksena oli edistää hyviä naapuruussuhteita.⁹⁶ Tämän periaatteen pohjalta tuli myös Venäjään suhtautua ystävällisesti ja rauhanomaisesti, koska se olisi helpoin tapa, miten ”voimakkaan naapurimme” saisi ”luopumaan väkivallan tiestä”.⁹⁷ Magnussonin erityisestä mielenkiinnosta esivaltaopetukseen kertoo myös se, että hän luennoi Roomalaiskirjeestä vuonna 1926 Helsingin raamattukoulussa ja esitti sellaisen teologisen tulkinnan esivaltaopetuksesta, joka mahdollisti kristityn kieltäytymisen sodasta Raamattuun nojautuen. Luennolla Magnusson asetti esivallan kuuntelemisen rajaksi clausula Petrin (Apst 5:29), joka velvoitti tottelemaan

⁹⁴ Dagen Press no 2/3.1.1920, Ärade Redaktion.

⁹⁵ Seppo 1983, 173–174.

⁹⁶ Dagen Press no 2/3.1.1920, Ärade Redaktion.

⁹⁷ Dagen Press no 2/3.1.1920, Ärade Redaktion.

Jumalaa ennemmin kuin ihmistä. Clausula Petri velvoitti Magnussonin mukaan kristityn kiel-
tätymään tottelemasta esivaltaa, jos se käskee tarttumaan miekkaan, koska ”joka miekkaan
tarttuu, se miekkaan hukkuu”.⁹⁸

Juha Sepon mukaan lojaalius esivaltaa kohtaan kasvoi sisällissodan jälkeen sekä suomen- että
ruotsinkielisissä vapaakirkollisissa piireissä ja vastaavasti aikaisemmin olleet pasifistiset ten-
denssit pienenevät huomattavasti. Ossian Eklundin kirjoitusten voidaan nähdä tukevan Sepon
tutkimustuloksia. Siitä huolimatta on todettava, että *Seppo* on analyysissään vapaakirkon suh-
teesta esivaltaan tehnyt liian yleistäviä johtopäätöksiä pienen lähdeaineiston pohjalta.⁹⁹ Sekä
Mathilda Wreden että Helsingin ruotsalaisen vapaakirkon pastorin kannanotot suhteessa Bilt-
hovenin konferenssiin osoittavat, että joissain vapaakirkollisissa piireissä pasifismi jopa voi-
mistui sisällissodan jälkeen. Rauhanaatetta kannattaneille vapaakirkollisille esivaltaopetus
muodostui kuitenkin ongelmaksi, joka täytyi ratkaista kristillisen vakaumuksen ja Raamatun
avulla.

Magnusson näki jokaisen kristityn velvollisuudeksi ja myös isänmaan työksi sen, että vihaa ja
katkeruutta pyrittäisiin vähentämään maailmassa. Sota ja väkivalta olivat hänelle pahojen val-
tojen ja ”kärsimyksen esivaltojen” työtä, jota vastaan piti taistella. Magnusson valitteli sitä, että
nationalistit näkivät tämänkaltaisen työn epäisänmaallisena ja pelkurimaisena. Tämän lisäksi
hän myös valitteli sitä, että kristityt eivät olleet käyttäneet koko voimaansa pyrkimyksissään
suojella yhteiskuntaa. Magnussonin kriittistä suhtautumista kirkkoon ilmensi erityisesti se, että
hän vertasi kirkkoa ilmestyskirjan porttoon, joka harjoittaa haureutta kuninkaiden ja kauppiai-
den kanssa (Ilm. 17–18). Ilmestyskirjan porton Magnusson samaisti lopun aikojen kirkoksi,
joka on langennut vallan ja voitonhimoon. Vapaakirkollisuuteen kuulunut pitkä luterilaisen
kirkon kritisoinnin perinne näkyi ja kuului Magnussonin voimakkaassa kirkkokritiikissä. Lu-
terilainen kirkko oli tunnettu jo pitkään vapaakirkossa ”maailmankirkkona” ja sen papit ”epä-
jumalanpappeina”. Magnusson sanoi kuitenkin, että myös vapaakirkko oli syyllistynyt tähän
samaankaltaiseen syntiin kuin virallinen Suomen kirkko.¹⁰⁰ Tämän kirjoittaessaan Magnusson todennä-
köisesti ajatteli sitä vapaakirkollista valtavirtaa – johon myös Eklund kuului –, joka tulkitsi
esivaltaopetuksen *Juha Sepon* osoittamalla tavalla.

⁹⁸ Magnusson 1929, 211–214.

⁹⁹ Juha Seppo on esimerkiksi perustanut analyysinsä ainoastaan yhteen artikkeliin *Evangeliskt tidskriftistä* kir-
joittaessaan ruotsinkielisten vapaakirkollisten saarnaajien suhteesta esivaltaan ja pasifismiin. Seppo 1983,
174–175.

¹⁰⁰ *Dagen Press* no 2/3.1.1920, Årade Redaktion; M. Juva 1960, 75–76.

Nimimerkki ”Hämmästynyt” vastasi Iversenille ja Magnussonille Dagen Pressissä tammikuun alussa lainaamalla pitkän sitaatin Martti Lutherin kirjoituksesta ”Maallisesta esivallasta”. Kirjoituksessa Martti Luther oli pohtinut mitä tapahtuisi, jos maallinen esivalta lakkautettaisiin ja armeijat lopetettaisiin sillä perusteella, että kaikki ovat kastettuja ja evankeliumi hallitsee maailmassa. Luther vertasi tällaista tilannetta siihen, että kaikki villieläimet vapautettaisiin häkistä ja he purisivat sekä repisivät kaiken. Tämän lisäksi Luther vertasi tällaista tilannetta siihen, että yrittäisi olla susien, kotkien ja lampaiden paimen ja päästäisi ne menemään sanottuaan ”eläkää nyt rauhassa ja hurskaasti toistenne kanssa, talli on auki, laitumia on, koiria ja keppiä ei tarvitse pelätä.” Tämän kaltainen tilanne olisi Lutherin mukaan sellainen, jossa lampaat ylläpitäisivät rauhaa ja vapautta, mutta eivät eläisi pitkään, koska sudet ja kotkat eivät voi luonnolleen mitään.¹⁰¹

Siteerattuaan Lutheria ”hämmästynyt” kirjoitti sen olevan henkistä ylpeyttä, jos ajattelee ”oman päänsä olevan korkeammalla kuin suuren ihmisjoukon”. Tällä kirjoittaja halusi kritioida Felix Iverseniä ja ”hänen aatetovereitaan”, joille kirjoitus oli suunnattu. Kirjoittaja myös samaisti Iversenin Luukkaan evankeliumin 9 luvun 11 jakeessa esiintyvään farisealaiseen, joka kiitti siitä, ettei ollut kuten muut synnintekijät. Tämän viittauksen jälkeen kirjoittaja muistutti ihmisen päivittäisestä synnin tekemisestä, joka tapahtuu tekojen, sanojen ja ajatuksien tasolla. Lopuksi kirjoittaja siteerasi ranskalaista fransiskaanimunkkia Du Boscia: ”Me emme voi ylpeillä hyvillä teoillamme, sillä se on jumalallisen hyväntekijän vaikutusta sydämeämme”.¹⁰² Kirjoittajan kyky siteerata sekä saksankielistä Lutheria ja ranskalaista Du Boscia ilmentää hänen omanneen runsaasti kielitaitoa ja kirjatietoa. Tämän vuoksi on todennäköistä, että hän oli saanut teologisen yliopistokoulutuksen.

Felix Iversen kiinnitti ”hämmästynyt” -nimimerkille osoitetussa lyhyessä vastauksessa huomiota siihen, että Lutherin vertaus ei ole yhteismitallinen ihmisten toiminnan kanssa. Perusteeksi hän antoi sen, että villieläimet repivät ja raatelevat, koska se on heidän ravintonsa, lampaat taas eivät, koska ne ovat kasvissyöjiä. Iversenin vastaus ilmentää hänen suhtautumistaan luterilaisuuteen. Vaikka Iversen omasi kristillisen vakaumuksen, hän uskalsi avoimesti todeta Lutherin esittämän analogian olevan puutteellinen. Hän ei siis nostanut Lutheria suureksi auktoriteetiksi eikä siten myöskään voimakkaasti sitoutunut luterilaiseen kirkkoon. Esivaltaopetuksen voimakas korostus onkin aina kuulunut oleellisesti luterilaiseen kirkkoon ja ottamalla

¹⁰¹ Dagen Press no 5/8.1.1920, Till doc. Felix Iversen och hans meningsfränder (förvånad).

¹⁰² Dagen Press no 5/8.1.1920, Till doc. Felix Iversen och hans meningsfränder (förvånad); Fitzgerald 1999, 160–162.

etäisyyttä luterilaisuudesta Iversen otti samalla etäisyyttä luterilaisesta esivaltaopetuksesta. Vastauksessaan Iversen silti totesi, että yhteiskunnassa maallista oikeutta rikkovia varten tulisi olla jonkinlainen rangaistuslaitos, kunhan se on ”tarkoituksellinen”.¹⁰³ Iversen hyväksyi kyllä siis esivallan tehtävän tiettyyn pisteeseen asti, mutta ei omantuntonsa vuoksi hyväksynyt sotalaitosta.

d. Väärinkäsityksiä korjaillaan ja esivaltaopetusta uudelleentulkitaan

Felix Iversen matkusti Vaasaan tapaamaan Ossian Eklundia ennen vuodenvaihdetta vuonna 1919. Hän vieraili useamman kerran Eklundin luona ja keskusteli hänen kanssaan Kristillisestä internationaalista. Tapaamisissa selvisi, että Eklundin väärinkäsitykset Kristilliseen internationaaliin liittyen olivat johtuneet siitä, että Eklund ei ollut nähnyt Bilthovenin julistusta kokonaisuudessaan. Iversen oli kirjoittanut vastineen Människovännenissä ja Dagen Pressissä julkaistuihin Eklundin kirjoituksiin, mutta hän halusi lukea vastineen Ossian Eklundille ennen sen lähettämistä Människovänneniin. Mathilda Wredelle lähettämässä kirjeessä Iversen kertoi, että Eklund tykkäsi uusimmasta vastineesta ainakin osittain. Iversen oli myös toiveikas uskoessaan, että Eklund nyt ymmärsi ja hyväksyi Kristillisen internationaalin.¹⁰⁴

Iversenin Eklundille lukema vastine julkaistiin Människovännenissä tammikuun puolessa välissä vuonna 1920. Siinä Iversen esitti kolme kysymystä Eklundille, joihin hän toivoi vastauksia. Jokaista kysymystä edelsi Felix Iversenin kirjoittama pieni johdanto. Ensimmäisen kysymyksen johdannossa Iversen viittasi Neuvosto-Venäjälle perustettuun kolmanteen internationaaliin todetessaan Eklundin harhautuneen järjestön internationaali-nimestä. Iversenin mukaan Kristillinen internationaali edusti kaikkea päinvastaista kuin se internationaali, joka ”ei suinkaan ole kammonnut terroria saavuttaakseen maalinsa”. Eklundin kanssa käymien keskustelujen pohjalta Iversen kirjoitti nyt myös ymmärtävänsä hänen väärinkäsitykselle perustunutta ”vastenmielistä hyökkäystä”, joka ei Iversenin mielestä ollut oikeutettavissa kristillisesti.¹⁰⁵

Vaikka tässä vaiheessa Iversen oli jo Kristillisen internationaalin aktiivi, hän ei ymmärtänyt tai ainakin esitti, ettei ymmärtänyt Kristillisen internationaalin nimeen vaikuttaneita monia historiallisia taustoja. Iversenin tulkinnan mukaan internationaali nimellä Bilthovenin johtokunta

¹⁰³ Dagen Press 12.1.1920, Svar till ”Förvånad” I n:ris 5 och 6 av Dagens Press.

¹⁰⁴ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 30.12.1919.

¹⁰⁵ Människovännen no 3/16.1.1920, ”Den kristna internationalen”. Frågor till Herr Eklund med anledning av hans artikel för i denna tidning för den 12 december 1919.

oli halunnut todennäköisesti viitata ainoastaan kansainvälisyyteen eikä suoranaisesti toiseen tai kolmanteen internationaaliin.¹⁰⁶ Tämän tapainen kommentti on omiaan herättämään kysymyksen siitä, oliko Iversen todella tätä mieltä vai sanoiko hän näin lieventääkseen Kristillisen internationaalin nimestä syntyneitä kritiikkiä? Iversen oli monissa asioissa ajan hermolla ja Bilthovenin julistuksessa puhuttiin selvästi vallankumouksesta, joka entisestään viittasi kommunismiin. On siis mahdollista, jopa todennäköistä, että Iversen ymmärsi tämän viittauksen olemassaolon, mutta vallitsevassa poliittisessa tilanteessa halusi kiistää tämän yhteyden pyrkimyksenään turvata liikkeen toimintaa Suomessa. Tähän vaihtoehtoon viittaa myös se, että Iversenin on jo aikaisemmassa tutkimuksessa todettu vältelleen leimautumista ääriivasemmisuuteen.¹⁰⁷

Ensimmäisen kysymyksen johdannon jälkeen Iversen kysyi Eklundilta, aikoiko hän edelleen pitää kiinni tästä Kristillisen internationaalin jäseniä halventavasta mielipiteestä, joka pitää heitä ”tekopyhinä” ja ”yhteiskunnan pohjasakkana”. Tämän jälkeen toisen kysymyksen alussa hän ryhtyi tarkastelemaan Bilthovenin julistuksessa esiintyvää vallankumousajatusta. Hänen mukaansa kristillisistä vallankumouksellisista tulee vallankumouksellisia siten, että he kieltäytyvät tottelemasta sellaisia yhteiskunnan määräyksiä, jotka eivät ole kristillisiä. Tällaisena epä-kristillisenä yhteiskunnan määräyksenä Felix Iversen näki erityisesti sotapalveluksen. Tämän pohjalta Iversen kysyi Eklundilta voiko kristillisen vallankumouksen todella sekoittaa niihin ”vallankumouksellisiin riidanaiheuttajiin”, jollaisina Eklund heidät näki.¹⁰⁸

Kolmannen kysymyksen johdannossa Iversen syventyi vertailemaan toisiinsa Jeesuksen kulkemaa ja Bilthovenin julistuksen osoittamaa ”rakkauden- ja sovinnontietä” siihen tiehen, mitä maailma kulki ensimmäisen maailmansodan aikaan:

Pistimin ja konekiväärein pilkkaavat valkoiset punaisia maailman shakissa, punaiset valkoisia toisaalla. Tankeilla ja kanuunoilla perusti maailmansodan voittajat nykyisen rauhan. Kaikki oli lietsottu, tahalliseksi valheella, epäluuloon yhteiskuntaluokkien ja kansojen välillä, jota ilman kansalaiset eivät koskaan olisi tuoneet demoneita, jatkuvaa varustautumista ja vaatineet sotaanvalmisteluja. Sekä kirkon, että yhteiskunnan vaino heitä kohtaan, jotka eivät halua saastuttaa itseään harjoittelemalla murha-aseen käyttöä, täydentää kuvaa tiestä, jolla hallitukset ja yhteis-

¹⁰⁶ Människovännen no 3/16.1.1920, ”Den kristna internationalen”. Frågor till Herr Eklund med anledning av hans artikel för i denna tidning för den 12 december 1919.

¹⁰⁷ Kalemaa 2001 (viitattu 9.4.2019); Koikkalainen 2007, 20, 35.

¹⁰⁸ Människovännen no 3/16.1.1920, ”Den kristna internationalen”. Frågor till Herr Eklund med anledning av hans artikel för i denna tidning för den 12 december 1919.

kunta osaltaan oli mukana tuomassa iloa, turvallisuutta ja oikeutta maailmaan. Onko se kristillinen tie? Ei, sata kertaa Ei! Hän antoi vastakkaisen tien, sovinnontien ja sen vuoksi lopetti hän vallankumoukset ristillä, naulittuna, väärinymmärrettynä ja solvattuna yhteiskunnan suojeluvartioiden, roomalaisten sotilaiden toimesta. Hän, joka opetti meitä antamaan keisarille sen, mikä keisarille kuuluu, kuoli kuten rikollinen, koska Hän antoi myös Jumalalle sen, mitä Jumalalle kuuluu.¹⁰⁹

Felix Iversenin retoriikka oli silmiinpistävä samankaltaista Anton Magnussonin kirjoituksessa olleen retoriikan kanssa. Molemmat esittivät kuvailevasti maailmansodan väkivaltaisuuksia ja tästä näkökulmasta esittivät retorisen kysymyksen siitä, voitiinko nämä tapahtumat nähdä kristillisinä.

Iversen vetosi vastineessaan Eklundille Jeesuksen ristinkuolemaan kirjoittaen hänen näyttäneen sen sovinnontien, joka oli päinvastainen maailmansodan aikaan kuljetusta ”maailman tiestä”. Jeesuksen ristinkuoleman kautta hän myös tulkitsi eri tavalla Jeesuksen opetusta ”anna keisarille se, mikä keisarille kuuluu ja Jumalalle se, mikä Jumalalle kuuluu”. Eklundille tämä Raamatun kohta toimi perusteena sille, miksi esivaltaa piti kuunnella jopa sotamääräyksissä, kun taas Iversen tulkitsi tämän käskyn Jeesuksen ristinkuoleman kautta ja päätyi päinvastaiseen tulkintaan: Jeesus oli kuollut ristillä, koska roomalainen esivalta oli nähnyt hänen nousseen esivaltaa vastaan. Iversenin mukaan Jeesus teki näin, koska Hän halusi antaa Jumalalle sen, mikä Jumalalle kuuluu. Iversen käsitteli kirjoituksissaan niitä Raamatun opetuksia, joilla sotaa oli oikeutettu ja uudelleentulkitsi niitä rauhanaatteen hyväksi.

Iversen ja Magnusson olivat todennäköisesti käyneet teologisia keskusteluja yhdessä samoihin aikoihin mielipidekirjoittelun kanssa ja vaikuttaneet toistensa näkemyksiin esivaltaopetuksesta. Tähän viittaa heidän tulkintojensa samankaltaisuuden lisäksi myös se, että Mathilda Wreden luona oli ennen vuoden vaihdetta palaveri, johon osallistui Kristillisen internationaalien tulevia keskeisiä toimijoita.¹¹⁰ Merkittävää on, että Iversen esitti kolmannessa kysymyksessä ensimmäistä kertaa clausula Petrin (Apst 5:29) asettavan rajat esivaltaopetukselle:

¹⁰⁹ Människovännen no 3/16.1.1920, ”Den kristna internationalen”. Frågor till Herr Eklund med anledning av hans artikel för i denna tidning för den 12 december 1919.

¹¹⁰ SLSA 859, 1.1. Airila Wredelle 22.12.1919; SLSA 859, 2.2. Dr. Felix Iversen Berättar.

Eikö ole kristityllä – vanhemmalla, joka pyrkii kulkemaan Kristuksen tien – korkeammat velvollisuudet Jumalaa kohtaan kuin ihmistä kohtaan ja eikö hänen pitäisi, kun ne ovat ristiriidassa toisensa kanssa, pyrkiä täyttämään aikaisempi, samaan aikaan kun hän – yhä seuraten Mestarinsa esikuvaa – saa osakseen rangaistuksen, jonka ihmiset hänelle sen vuoksi asettaa?¹¹¹

Huttunen on tutkimuksessaan todennut, että vielä autonomian ajalla ennen Suomen itsenäistymistä clausula Petriä ei esiintynyt yhdessä esivaltaopetuksen kanssa, ja esivalta nähtiin kiistattomana auktoriteettina. Muutos *Huttusen* mukaan alkoi näkymään sisällissodan jälkeen, jolloin clausula Petri alettiin enenevässä määrin näkemään esivallan kuuntelemisen ja tottelemisen rajana. Ensimmäinen selkeä merkki tästä oli vuoden 1923 katekismus, johon clausula Petri lausuma oli nyt liitetty esivaltaopetuksen rinnalle.¹¹² Iversenin tulkinta esivaltaopetuksen rajoista onkin luultavasti niitä ensimmäisiä pieniä havaittavia aaltoja Huttusen osoittamasta uudesta esivaltatulkinnasta, joka sai vahvimman ilmauksensa katekismuksessa vuonna 1923. Maailmansota, sisällissota, punaisten vankileirit ja valkoinen terrori saivat varmasti monet miettimään, onko esivallan kuunteleminen todella aina kristillistä. Clausula Petri vastasi tähän kysymykseen ja antoi erityisesti rauhanliikkeen edustajille kuten Iversenille ja Magnussonille mahdollisuuden kuunnella kristillistä rauhanvakaumustaan esivaltaopetuksesta huolimatta. Esivaltaa tuli totella silloin, kun se toimii Jumalan käskyjen mukaan.

Tämän kaltaisen esivaltaopetuksen uudelleentulkinnan aatehistorialliset jäljet Suomessa on mahdollista johtaa 1900-luvun venäläistämiskauteen. Huttunen on osoittanut tutkimuksessaan, että ns. sortovuosien aikana, kun Venäjän keisarin venäläistämistoimien lainmukaisuutta alettiin kyseenalaistaa Suomessa, perinteisen esivaltaopetuksen rinnalle nousi niin kutsuttu laillisuusideologia. Laillisuusideologian logiikan mukaan esivaltaa tulee totella vain silloin, kun esivallan toimenpiteet ovat lainmukaisia. Tämä näkyi esimerkiksi yleisessä kirkkorukouksessa siten, että entistä enemmän hallitsijan eli keisarin sijaan esivallaksi nähtiin lakien avulla ylläpidetty yhteiskuntajärjestys.¹¹³ Sekä Iversenin että Magnussonin esivaltaopetustulkinnan voidaan nähdä osittain olevan laillisuusideologian sävyttämän esivaltaopetuksen uudelleentulkintaa. Iversen ja Magnusson kokivat, että esivallan alle tulee alistua niiltä osin, kun esivalta ei riko Jumalan asettamia käskyjä. Omalla esivaltatulkinnallaan he myös teologisesti perustelivat sen, miksi kristityn ei tulisi alistua esivallan alle silloin, kun se kärkee osallistumaan sotaan.

¹¹¹ Människovännens no 3/16.1.1920, "Den kristna internationalen". Frågor till Herr Eklund med anledning av hans artikel för i denna tidning för den 12 december 1919.

¹¹² Huttunen 2010, 92–93, 111–112. Clausula Petriä on hyödynnetty maailmanhistoriassa aikaisemminkin silloin, kun esivallan tottelemiselle on haluttu asettaa rajat.

¹¹³ Huttunen 2010, 92–100.

Heidän laillisuusideologia poikkesi kuitenkin sortovuosina esiintyneestä laillisuusideologiasta siinä, että heille laki tarkoitti perustuslain sijasta Raamatusta löytyviä käskyjä, jotka kielsivät tappamisen.

e. Eklund päättää keskustelun laajalla julkaisulla sodan ja Raamatun suhteesta

Magnussonin ja Iversenin esittämä uudenlainen tulkinta esivaltaopetuksesta synnytti Eklundille tarpeen perustella, miksi Raamatun laki ei ole sotaa vastaan. Tämä sai Eklundin kirjoittamaan hyvin laajan artikkelin, joka julkaistiin Människovännenissa 6. päivä helmikuuta vuonna 1920. Näin laajan artikkelin julkaisun myötä myös pietistinen herätysliiketaustainen Människovännen asettui tukemaan Eklundia.¹¹⁴ Artikkelin alussa Eklund vastasi Iversenin asettamiin kysymyksiin. Iversenin kanssa käytyjen keskustelujen vuoksi Eklund oli ymmärtänyt väärinkäsityksensä ja saanut selville, että Mathilda Wrede oli Bilthovenin julistuksen taustalla. Tämän vuoksi hänen kirjoituksensa sävy oli asiallisempi ja sovittelevampi. Uusi asenne näkyi erityisesti Eklundin kirjoittamassa ensimmäisen kysymyksen vastauksessa, jonka mukaan hän on erimieltä Bilthovenin julistuksen kanssa, mutta ei pidä Kristillisen internationalen jäseniä ”tekopyhinä” tai ”yhteiskunnan pohjasakkana”.¹¹⁵

Tieto Wredestä muutti myös Eklundin mielipidettä Kristillisen internationaalien vallankumouspyrkimyksistä. Eklund ei enää ajatellut Kristillisen internationaalien ryhtyvän väkivaltaiseen vallankumoukseen rauhantavoitteidensa tavoittamiseksi. Kuvitelma Wredestä väkivaltaisen vallankumouksen johtajana tuntui nyt varmasti Eklundistakin hyvin ristiriitaiselta. Silti hänen mukaansa Kristillisen internationaalien jäsenet saivat toiminnallaan lietsottua vastoin tarkoituksiaan väkivaltaisen vallankumouksen. Kolmannen kysymyksen kohdalla Eklund sanoi hyväksyvänsä clausula Petrin, mutta tämän jälkeen totesi, että Bilthovenin julistuksen laatineet olivat ihmisiä.¹¹⁶ Tällä Eklund ilmeisesti tarkoitti, että Bilthovenin julistusta ei tulisi kuunnella ja toteuttaa, koska sen laati ihmiset eikä Jumala.

Eklund vaikutti hyväksyvän sen, jos nuori itse päätti lakkoilla kutsunnoista (strejka från uppåd) eikä halunnut pitää kädessään ”murha-asetta”. Eklundille kutsuntalakkoilut olivat tuttuja todennäköisesti sortokausien ajalta. Ensimmäisen sortokauden aikaan 1902 alkaneiden

¹¹⁴ Heikkilä 1991, 61.

¹¹⁵ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

¹¹⁶ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

kutsuntalakkojen syynä oli vuonna 1901 annettu uusi asevelvollisuuslaki, joka lakkautti Suomen armeijan ja määräsi Suomen asevelvolliset suorittamaan palveluksensa Venäjän armeijan alaisuudessa. Eklund todennäköisesti ymmärsi ainakin jossain määrin näiden kutsuntalakkoukset takana vaikuttaneita kansallistumispyrkimyksiä.¹¹⁷

Eklund näki Kristillisen internationaalisen rauhanpyrkimyksen isona ongelmana sen tavan korostaa ”Älä tapa” käskyä ylitse muiden Raamatun kohtien. Tämä oli Eklundin mielestä ”fanatismia”, joka johtaa ihmiset harhaan totuudesta. Eklundin mielestä ”Älä tapa”-käsky oli yleissääntö, jota ei voi soveltaa kuolemanrangaistuksen tai itsepuolustuksen kohdalla. Tätä näkemystä Eklund perusteli Mooseksen kirjoissa olevilla käskyillä, jotka hyväksyivät sodankäynnin tai käskivät tappamaan ihmisen hänen syntiensä vuoksi (2. Moos 21:12; 5. Moos 13:10 (Suomenkielisessä Raamatussa 5. Moos 13:11); 4. Moos 15:35; 2. Moos 17:8–16). Eklundille nämä kohdat Vanhasta testamentista toimivat todisteena sille, että ”Älä tapa”-käsky ei tulisi ottaa kirjaimellisesti ja niin tiukasti kuin ”rauhanystävät” sen ottivat.¹¹⁸

Eklund kuitenkin tiedosti ”vanhan lain” ja ”uuden lain” välillä olevan ristiriidan. Hän myönsi myös rakkauden käskyn hallitsevan koko Uutta testamenttia. Tämä sai Eklundin kysymään ”onko ’rauhanystävillä’ oikeus tarkistaa perinteiset käsityksemme sodasta?”. Hän vastasi, että Uudessa testamentissa ei kielletty sotilaan ammatin harjoittamista (Luuk 7:9; Apst 10).¹¹⁹ Sen perusteella hän puolusti näkemystään, jonka mukaan kristitylle on soveliasta osallistua sodankäyntiin.

Kristityn sotaan osallistumisen ja kuolemanrangaistuksen puolustamisen lisäksi Eklund pyrki edelleen kirjoituksessaan osoittamaan, että Bilthovenin julistuksen näkemys Jeesuksesta vallankumouksellisena oli virheellinen. Tätä näkemystä Eklund puolusti Johanneksen evankeliumin 18–19 luvuilla. Luvuissa kerrotaan siitä, miten Jeesus oli syytettynä Pilatuksen edessä ja Pilatus toisti kolme kertaa Jeesuksen kuolemaa vaativille ihmisille, ettei löytänyt hänen toiminnasta mitään rikollista. Tämä Pilatuksen lausunto toimi todisteena Eklundille siitä, ettei Jeesus ollut syyllistynyt mihinkään vallankumoukselliseen toimintaan, koska Pilatus ei häntä vallankumouksellisuudesta voinut tuomita. Todennäköisesti Eklund tulkitsi tätä Raamatun kohtaa punaisille annettujen kuolemantuomioiden kautta: Punaiset saivat kuolemantuomion,

¹¹⁷ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom; E. Juva 1960, 63-67.

¹¹⁸ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

¹¹⁹ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

koska he oikeasti syyllistyivät vallankumouksellisuuteen; Jeesus taas sai kuolemantuomion, vaikka häntä ei voitu mistään syyttää.¹²⁰

Eklund valitsi käyttää argumentoinnissaan Johanneksen evankeliumia myös, koska se oli evankeliumeista ainoa, jossa Jeesus korosti Pilatuksen (eli esivallan) saaneen valtuutensa Jumalalta (Joh. 19:11). Tämä Johanneksen evankeliumissa esiintynyt korostus oli Eklundin mielestä selkeä osoitus Jeesuksen kuuliaisuudesta esivallalle. Eklund piti tärkeänä tämän Raamatun kohdan muistelemista aina ennen kuin kristityt kiirehtivät vetoamaan clausula Petriin, koska Jeesus ei Eklundin mukaan itsekään ikinä vastustanut viranomaisia tai esivaltaa.¹²¹ Tämän argumentin avulla Eklund sivuutti clausula Petrin, johon Iversen näkemyksissään oli tukeutunut ja arvotti sen selkeästi esivaltaopetusta alemmas. Tämä Raamatun tulkintatraditio oli myös syy siihen, miksi Eklund hyödynsi kirjoituksessaan Johanneksen evankeliumia: Sen kertomus Jeesuksen ja Pilatuksen keskustelusta soveltui parhaiten Eklundin perinteiseen tapaan tulkita Roomalaiskirjeen esivaltaopetusta.

Paavalin esivaltaopetusta esitellessään Eklund korosti erityisesti sitä, että roomalainen esivalta oli tuohon aikaan pakanallinen ja kohteli kaiken lisäksi vielä Paavaliakin hyvin epäoikeudenmukaisesti (Paavali vietti vankilassa 4 vuotta) ja siitä huolimatta Paavali ei ”syyllisty mihinkään vallankumoukselliseen propagandaan”. Paavalin lisäksi Eklund vetosi myös ensimmäiseen Pietarin kirjeeseen, jossa Pietari kehotti Herran tähden nöyrytymään maallisen järjestyksen alaisuuteen (1. Piet 2:13–15). Eklund näki näiden apostolien toimintatapojen poikkeavan ”rauhanystävien” antimilitaristista käsityksistä, jotka hänen mielestään vastustivat maallista järjestystä ja esivaltaa, vaikkakin ”hyvässä tarkoituksessa”.¹²²

Eri Raamatun kohtien avulla Eklund perusteli sitä, miksi Kristillinen internationaali ei hänen mielestä kulkenut Kristuksen tietä kuten Bilthovenin julistuksessa kerrottiin. Niinpä Felix Iversen joutui pettymään sen Wredelle esittämänsä uskomuksen kanssa, että Kristillinen internationaali olisi saanut Eklundilta siunauksen. Eklund ei kääntänyt päätään Kristillisen internationaalin puoleen. Silti on todettava, että Eklundin ja Iversenin väliset keskustelut vaikuttivat selkeästi Eklundin mielipiteeseen. Kirjoituksen lopussa Eklund kertoi siitä, että Bilthovenin konferenssiin oli osallistunut kveekareita ja ylisti näiden tekemää työtä kristinuskon hyväksi, vaikka ei tunnustanutkaan oikeaksi heidän tapaansa tulkita Raamattua. Lopuksi Eklund vielä sanoi, että ”voimme arvostaa rauhanystävien hyviä tarkoituksia, mutta olla sitä mieltä, että he

¹²⁰ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

¹²¹ Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

¹²² Människovännen no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

eivät ole löytäneet oikeaa tapaa saada sotaa ja väärinkäsityksiä kansojen välillä loppumaan”.¹²³ Iversen oli siis kertomuksillaan kveekareista ja rauhanliikkeestä saanut Eklundin luopumaan jyrkän vastustavasta kannasta.

Ossian Eklundin laaja julkaisu Raamatun ja sodan välisestä suhteesta päätti toistaiseksi keskustelun Kristillisen internationaalien raamatullisista perusteista. Käydyn keskustelun omituisin piirre oli se, että rauhanaatteen kannattajille perinteisesti erityisen tärkeään vuorisaarnaan ei koskettu tikullakaan. Ossian Eklundin kirjoituksissa tämä oli vielä itsessään ymmärrettävää. Hänelle vuorisaarnassa olevat väkivallattomuusopetukset olivat ennen kaikkea ongelma, ei argumentti, ja koska Iversen ja Magnusson eivät siihen sanallakaan viitanneet, ei Eklundin myöskään täytynyt kommentoida vuorisaarnaan kirjoituksissaan mitenkään. Mutta miksi Iversen ja Magnusson eivät halunneet viitata vuorisaarnan väkivallattomuusopetuksiin?

Todennäköinen syy Iversenin ja Magnussonin valintaan on luterilaisuuden vaikutus vuorisaarnan tulkintaan. Martin Luther tulkitsi vuorisaarnan väkivallattomuus-käskyt niin, että ne soveltuivat ainoastaan kristityn yksilön ohjeeksi siitä, miten toimia, kun häntä vastaan hyökätään. Luther näki, että vuorisaarna ei voi soveltaa valtion tasolla sotalaitoksiin ja rangaistuslaitoksiin.¹²⁴ Niinpä Magnusson ja Iversen mahdollisesti kokivat, että vuorisaarnaan vetoaminen ei olisi kannattavaa, koska se johtaisi vain heidän vuorisaarnan tulkintansa kieltämiseen luterilaisessa hengessä. Kun lehdistökiistaa tarkastellaan lähemmin, voidaan jopa todeta, että Iversen ja Magnusson puolustivat näkemyksiään Kristillisestä internationaalista suhteellisen vähän Raamatun auktoriteetin avulla. He käsittelivät sellaisia Raamatun kohtia, jotka nousivat pääasiassa vallitsevasta yhteiskunnallisesta keskustelusta ja suhteuttivat niitä reaalityodellisuuden tapahtumiin. Esivaltaopetus oli näistä kohdista selkein ja voimakkain teema, jota he molemmat kirjoituksissaan käsittelivät.

¹²³ Människovännens no 6/6.2.1920, Militarism och kristendom.

¹²⁴ Laurila 1944, 65-69.

IV Suomen osasto muodostuu asevelvollisuuskysymyksen ympärille

1. *Kristillisen internationaalien vaikea alkutaival Suomessa*

a. Ensimmäinen yleisötilaisuus ja Uno Wegeliuksen tärkeät pe- linavaukset

Mathilda Wreden luona pidettiin vuodenvaihteessa 1919–1920 Suomen Kristillisen internationaalien ensimmäiset epäviralliset kokoukset, mihin osallistuivat ainakin hänen ja Felix Iversenin lisäksi Wreden vanhat perheystävät Robert ja Charles Emil Boldt sekä pastori Anton Magnusson, Tuusulan lääninrovasti Uno Wegelius ja teosofi Antti Aho sekä Merimieslähetyksen pastori Mikael Ivar Airila. Mathilda Wreden luona järjestetyissä epävirallisissa kokouksissa päätettiin järjestää myös Kristillisen internationaalien ensimmäiset yleisötilaisuudet, missä käsiteltäisiin kristinuskon ja rauhanliikkeen välistä suhdetta.¹²⁵

Yleisötilaisuuksien järjestämipaikaksi valikoitui allianssitalo. Sen oli vihkinyt käyttöön vuonna 1886 allianssiliike, jonka tarkoituksena oli tuoda eri suuntauksien kristittyjä yhteen. Koska luterilainen kirkko oli etäännyttänyt allianssiliikkeestä, talo jäi pääasiallisesti vapaakirkollisten suuntauksien kokoontumis- ja esitelmöntipaikaksi.¹²⁶ Todennäköisesti Wreden ja Magnussonin vapaakirkolliset suhteet sekä Uno Wegeliuksen suhde allianssiliikkeeseen mahdollistivat sen, että Kristillinen internationaali pystyi järjestämään tilaisuuden allianssitalolla.¹²⁷ Ekumeenisen profiilin vuoksi allianssitalo sopi myös erinomaisesti Kristillisen internationaalien ensimmäiseksi kokouspaikaksi.

Ensimmäinen yleisötilaisuus päätettiin järjestää tammikuun viimeisenä päivänä vuonna 1920. Mathilda Wrede ja pojat lähettivät lehtiin avoimen kutsun, joka julkaistiin päivää aikaisemmin pääkaupunkiseudun lehdissä (myös Suomen sosialidemokraatissa). Kutsussa viitattiin useissa lehdissä julkaistuun Bilthovenin julistukseen ja kerrottiin, että tilaisuudessa käsitellään julistuksessa esitettyjä teemoja. Kutsun ja Kristillisen internationaalien työryhmän tekemän pohjatöiden avulla kokoukseen saapui Työkansan mukaan toistasataa ihmistä. Kokous oli kaksikieli-

¹²⁵ SLSA 859, 2.2. Dr. Felix Iversen Berättar.

¹²⁶ M. Juva 1960, 130–138.

¹²⁷ Wegelius suhtautui hyvin myönteisesti allianssiliikkeeseen. ks. sivut 61-64.

nen ja alkoi siitä, että Wrede luki Bilthovenin julistuksen ääneen. Kokouksessa luennoivat ruotsiksi Anton Magnusson ja suomeksi Uno Wegelius, joka valittiin myös tilaisuuden puheenjohtajaksi. Lopuksi Felix Iversen luki lehtikommentinsa Wreden kirjoitukseen liittyen ääneen ja sitten alkoi noin tunnin mittainen keskustelu, johon osallistui aktiivisesti noin kymmenkunta ihmistä.¹²⁸

Työkansan kirjeenvaihtaja kiinnitti Kristillisen internationaalien yleisötilaisuuden kuvaukseen huomiota siihen, että vaikka keskusteluun osallistui paljon ihmisiä, olivat kaikki puheenvuorot yhteneväisiä Kristillisen internationaalien tavoitteiden kanssa. Vaikka siis sisällissodan jälkeen yhteiskunnan ilmapiiri oli hyvin militarisoitunut, oli sen vastapainona syntynyt myös sodanvastaisia mielialoja. Helsingissä nämä sodanvastaiset mielipiteet pääsivät esille Kristillisen internationaalien onnistuneessa tilaisuudessa. Suomen sosialidemokraatti julkaisi myös yleisötilaisuudesta lyhyen selonteon, joka kertoo siitä, että tilaisuuden onnistuminen oli osaltaan saanut lehden lieventämään aiempaa linjaansa suhteessa Kristilliseen internationaaliin.¹²⁹

Uno Wegeliuksesta tuli Felix Iversenin mukaan Kristillisen internationaalien ensimmäinen järjestöpuheenjohtaja. *Oulun yksityislyseon 50-vuotismuistoteoksen* mukaan hän toimi Kristillisen internationaalien järjestöpuheenjohtajana jo vuodesta 1920 eteenpäin kuolemaansa saakka vuoteen 1925. Tämä tieto on kuitenkin kyseenalaistettava, koska liike oli vielä vuonna 1920 hyvin löyhästi järjestäytynyt. Todellisuudessa Wrede ja enenevässä määrin Iversen johtivat liikkeen toimintaa sen ensimmäisinä vuosina. Silti Uno Wegeliuksen merkitys Kristillisen internationaalien toiminnalle ja laajentumiselle on ollut merkittävä jo vuoden 1920 alusta lähtien.

Wegelius oli tutustunut rauhanliikkeeseen ensimmäisen kerran ollessaan vuonna 1907 opintomatalla Tanskassa ja tällöin myös kristillisestä työväenliikkeestä tuli hänelle tärkeä. Wegeliuksen kiinnostus sosialismiin ja rauhanliikkeeseen sai arkipiispa Gustav Johanssonin kutsua häntä ”pedon palvelijaksi”. Tämän kaltainen kritiikki ei kuitenkaan vaikuttanut Wegeliukseen, sillä hän alkoi eläkkeelle siirryttyään omistaa entistä enemmän aikaa rauhanaatteelle, jonka hän Wreden ja Iversenin tavoin näki maailmansodan ja sisällissodan jälkeen tärkeämpänä kuin koskaan aiemmin. Kristillisestä internationaalista hän löysi uudenlaisen keinon edistää rauhaa ja kristillistä sosialismia. Tämän vuoksi liikkeestä tuli hyvin tärkeä Wegeliukselle.

¹²⁸ Suomen sosialidemokraatti no 25/31.1.1920; Työkansa no 16/6.2.1920, kristillisen internationalen kokous Helsingissä (työkansan kirjeenvaihtajalta).

¹²⁹ Työkansa no 16/6.2.1920, Kristillisen internationalen kokous Helsingissä; Suomen sosialidemokraatti no 35/12.2.1920, ”Kristillinen internationale”.

Tuusulasta käsin hänen oli myös helppo osallistua Kristillisen internationalen toimintaan, joka järjestettiin Helsingissä.¹³⁰

Ensimmäisen yleisötilaisuuden jälkeen Uno Wegelius laati pitkän kirjoituksen ”Rauhaa kohti”, joka painettiin kirjaseksi Työkansan painossa ja julkaistiin lyhyempänä Helsingin sanomissa maaliskuun alussa ja kokonaisuudessaan Työkansan lehdessä huhtikuussa 1920.¹³¹ Rauhaa kohti -kirjoitus koostui kahdesta osasta, jossa ensimmäisessä Wegelius käsitteli rauhankysymystä ja toisessa sosiaalista oikeudenmukaisuutta Raamatun ja Kristillisen internationaalien välillä. Wegelius vetosi kirjoituksessaan vuorisaarnan kohtaan, jossa Jeesus vaati rakastamaan vihamiehiä ja olemaan täydellinen kuten teidän taivaallinen isännekin on (Matt 5:44, 48). Tämän lisäksi Wegelius vetosi Paavalin ensimmäisen korinttilaiskirjeen 13. lukuun, jossa kuvailaan rakkauden eri ominaisuuksia. Sen sijaan Wegelius ei Magnussonin ja Iversenin tavoin kiinnittänyt sanallakaan huomiota Paavalin esivaltaopetukseen.¹³² Syynä oli mahdollisesti Wegeliuksen kirjoituksen tarkoitus. Wegeliuksen kirjoituksen ensimmäisen osan pyrkimyksenä oli vastata siihen, miten sodat saadaan loppumaan maailmasta. Wegeliukselle vuorisaarnan opetus vihamiehen rakastamisesta ja ensimmäisen korinttilaiskirjeen 13.luku olivat vastaus tähän, kun taas Paavalin esivaltaopetus ei pystynyt vastausta tähän hänen kysymykseensä antamaan. Tämän lisäksi hänen kirjoituksensa tarkoituksena ei ollut puolustautua, kuten Iversen ja Magnusson tekivät kirjoituksissaan, vaan sen sijaan esittää antimilitarismille ja Kristilliselle internationaalille keskeiset Raamatun kohdat.

Toisessa osassa Wegelius esitti Kristillisen internationaalien tarkoitukseksi pyrkiä pois itsekyydestä kohti oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa, jossa köyhien työmiesten ja virkamiesten ei tarvitse elää ahdistuksessa, eikä parempiosaisten tarvitse pelätä sitä, mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Myös sosiaaliin kysymyksiin Wegelius löysi vastauksen Jeesuksen vuorisaarnan kohdista, jossa Jeesus neuvoi keräämään aarteita taivaaseen eikä maan päälle. Bilthovenin julistuksen mukaisesti myös Wegelius näki Jeesuksen opetusten kirjaimellisen toteuttamisen ”elävänä kristillisyytenä”, johon kaikkia kirkkoja tuli ohjata.¹³³

Kirjoituksensa lisäksi Wegelius teki tärkeän pelinavauksen esitellessään Kristillisen internationaalien hiljattain perustetulle settlementiliikkeelle, jossa Iversenin mukaan suhtauduttiin hyvin

¹³⁰ Oulun suomalainen yksityislyseo 1924, 367–368; Rauhaa kohti no 8/1925, Uno Wegelius on poissa (Felix Iversen); Mustakallio 1998; 2001, 279–284, 313–314, 553–554; 2009, 37.

¹³¹ Helsingin sanomat no 61/3.3.1920, Rauhaa kohti (U.Wegelius); Työkansa no 40/7.4.1920 ja no 41/9.4.1920, Rauhaa kohti (U.Wegelius).

¹³² KA, SRL V, SSL Db, Rauhaa kohti.

¹³³ KA, SRL V, SSL Db, Rauhaa kohti.

myönteisesti Kristilliseen internationaaliin. Suomen settlementiliikkeen perustaja Sigfrid Sirenus pyrki omassa elämäntyössään monin kohdin samaan, mihin Kristillinen internationaali, eli *Martti Ajon* sanontaa mukaillen ”luomaan sillan sosialismin ja kristinuskon välille”. Sirenus oli toiminut merimieslähetyksessä Britanniassa ja oli siellä tutustunut myös Britannian Sovinnonliiton keskeisiin toimijoihin. Sireniuksen ansiosta esimerkiksi Britannian Sovinnonliiton aktiivi ja työväenliikkeen johtaja George Lansbury esitelmöi Settlementitalolla vuoden 1920 maaliskuussa kristillisestä sosialismista ja antimilitarismista. Tämä esitelmä sai runsaasti kiitosta myös Suomen sosialidemokraatissa. *Vera Brittainin* mukaan Sirenus kannatti Kristillisen internationaalin toimintaa, mutta ei koskaan halunnut liittyä sen jäseneksi.¹³⁴ Tämä johtui mahdollisesti siitä, että Sireniuksella oli kädet jo niin täynnä töitä ja siitä, että liike ei toiminut luterilaisen kirkon alaisuudessa. Lisäksi Sirenus saattoi ajatella, että liike ei voi tarjota hänen visioonsa enää mitään uutta.

b. Mikael Ivar Airila joutuu rauhansaarnan vuoksi syytetyksi lainrikkomisesta

Pastori Mikael Ivar Airila oli inspiroitunut voimakkaasti Kristillisen internationaalin rauhanpyrkimyksistä ja Bilthovenin julistuksesta. Airila toimi Sireniuksen jälkeen Lontoossa merimiespastorina 1912–1919 ja hänet tunnettiin jo tuolloin henkilönä, joka ihaili kveekareita ja pyrki elämään mahdollisimman vaatimattomasti. Hän tuli Suomeen takaisin Lontoosta vuonna 1919, koska häntä syytettiin Merimieslähetykseuran varojen huolimattomasta käytöstä.¹³⁵ Suomeen tultuaan Airila löysi Kristillisestä internationaalista sellaisen tavan palvella Jumalaa, mikä sopi hänen kveekariajatuksiin erinomaisesti.

Airila piti loppiaispäivänä Tyrvään kirkossa saarnan, jossa hän osoitti voimakkaasti tukensa rauhanliikkeelle ja Kristilliselle internationaalille. Saarnan alussa hän luki loppiaispäivään liittyvän kohdan Jesajan kirjasta. Siinä Jesaja esittää tunnetun lopunajallisen profetian, jonka mukaan ihmiset ”takovat miekkansa vantaiksi ja keihänsä vesureiksi; kansa ei nosta miekkaa kansaa vastaan, eivätkä he enää opettele sotimaan” (Jes. 2:4). Tämän Raamatun kohdan jälkeen Airila siirtyi lukemaan otteita Bilthovenin julistuksesta ja Felix Iversenin kommentista siihen liittyen. Airilalle Kristillisen internationaalin tavoitteet ja toimintatavat näyttäytyivät keinoina

¹³⁴ SLSA 859 1.1. Iversen Wredelle 7.7.1920; Brittain 1964, 177; Ajo 2017, 212–213.

¹³⁵ Kansanaho 1983, 111–114.

työskennellä Jesajan kirjassa esiintynyttä lopunajallista profetiaa kohti.¹³⁶ Myös hän – kuten useimmat Kristillisen internationaalin jäsenet – käsitti Jumalan valtakunnan hyvin postmillennialistisesti: Airilan mukaan Jumalan valtakunta tulisi maanpäälle konkreettisen rauhantyön kautta.

Airilan saarna Tyrvään kirkossa sai nopeasti runsaasti huomiota ja hänestä tehtiin ilmianto Vammalan kauppalan läänin 4. piirin kutsuntatoimistolle ja sieltä edelleen sotaministeriölle. Ilmiannoissa Airilaa syytettiin siitä, että hän olisi rikkonut lakia agitoimalla ihmisiä jättäytymään pois helmikuun kutsunnoista. Vuonna 1919 annetun väliaikaisen asevelvollisuuslain mukaan mies oli velvollinen osallistumaan kutsuntoihin, jos hän täytti kutsuntavuonna 20 vuotta.¹³⁷ Kutsunnat suoritettiin joka vuosi helmikuun aikana.¹³⁸ Ilmeisesti Airilan saarnasta erityisesti lainvastaisena koettiin Iversenin antimilitaristisen kirjoituksen ääneen lukeminen saarnapenkistä kuukautta ennen kutsuntoja. Airilaa kritisoitiin myös bekkiläisessä hengessä siitä, että hän ei pitäytynyt kristillisessä opetuksessaan ainoastaan hengellisissä asioissa.¹³⁹

Ilmiannon johdosta sotaministeriö pyysi sisäasianministeriötä saattamaan syyllisen vastuuseen teoista mahdollisimman nopeasti. Sisäasianministeriön pyynnöstä maaherra aloitti Airilan tutkinnan ja tutkinnasta ilmoitettiin myös kirkollisopetusasiainministeriölle ja Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulille, jotka aloittivat oman kirkollisen tutkinnan. Turun arkkihiippakunnasta Airilan tuomiokapitulin kuulusteluja määrättiin johtamaan Porvoon tuomiokapitulिन notaari. Ensimmäinen poliisitutkintaan kuulunut Airilan kuulustelu järjestettiin kuukauden päästä saarnan pitämisestä, ja se kesti toista tuntia. Kuulustelua johti nimismies Teeri ja läsnä oli myös kaksi poliisia sekä taloussihteerä. Seuraava kuulustelu järjestettiin viikkoa myöhemmin tuomiokapitulissa. Tässä kuulustelussa oli mukana myös kaksi todistajaa, jotka todistivat Airilan syyttömyyden puolesta. Lopulta Airila vapautettiin todistajien lausuntojen pohjalta syytteistä, koska mitään selvää todistetta lainrikkomisesta ei löydetty.¹⁴⁰

¹³⁶ Työkansa no 16 /6.2.1920 ja no 17/9.2.1920, Rauhansaarna Tyrvään kirkossa. Pastori Airilaa haastattelemassa (työkansan haastattelija); Työkansa no 25/27.2.1920, Loppiaisena Tyrvään kirkossa pidetty rauhan-saarna. Virallisia kuulusteluja paikkakunnalla viime viikolla.

¹³⁷ Suomen asetuskokoelma 1919 no:11/8.2.1919, Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki, 2§.

¹³⁸ Suomen asetuskokoelma 1919 no:11/8.2.1919, Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki, 34§.

¹³⁹ Työkansa no 16 /6.2.1920 ja no 17/9.2.1920, Rauhansaarna Tyrvään kirkossa. Pastori Airilaa haastattelemassa (työkansan haastattelija); Työkansa no 25/27.2.1920, Loppiaisena Tyrvään kirkossa pidetty rauhan-saarna. Virallisia kuulusteluja paikkakunnalla viime viikolla. Yhteistö no 1/1.3.1920, Pappi saarnaamassa anti-militarismia Tyrvään kirkossa.

¹⁴⁰ Työkansa no 16 /6.2.1920 ja no 17/9.2.1920, Rauhansaarna Tyrvään kirkossa. Pastori Airilaa haastattelemassa (työkansan haastattelija); Työkansa no 25/27.2.1920, Loppiaisena Tyrvään kirkossa pidetty rauhan-saarna. Virallisia kuulusteluja paikkakunnalla viime viikolla; Yhteistö no 1/1.3.1920, Pappi saarnaamassa anti-militarismia Tyrvään kirkossa; SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 7.7. 1920.

Airilan rauhansaarnasta seuranneet tapahtumat ilmensivät herkkää sisällissodan jälkeisen Suomen käymistilaa. Suomen puolustuslaitoksen ja asevelvollisuuslain rakentumista ei haluttu horjuttaa. Poliitiikan alueella sosiaalidemokraatit saivat jonkin verran kritisoida puolustuslaitosta ja asevelvollisuutta.¹⁴¹ Sen sijaan kirkon piirissä ei puolustuslaitoksen ja asevelvollisuuden kritisointia suvaittu, kuten Airilan tapaus osoitti. Tähän syynä oli luultavasti juuri Suomen virallista kirkkoa sisällissodan jälkeen leimannut valkoisuus ja jo aikaisemmin mainitsemani beckiläinen teologia, jonka mukaan kirkon ei tullut ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin.

c. Linjaerimielisyyksiä ja lakiehdotus ”omantunnon arkojen” puolesta

Kristillinen internationaali järjesti toisen yleisötilaisuuden pian Airilan kuulustelujen jälkeen maaliskuun alussa. Kokous alkoi Työkansan mukaan Mathilda Wreden lyhyellä alustuksella, jossa hän korosti sitä, että Bilthovenin konferenssin tarkoitus ei ollut luoda ”sosiaaliseen elämään mitään systeemiä”. Lausunnon voi tulkita kiertoilmaisuna sille, että Wreden mielestä Kristillisen internationaalin tarkoitus ei ollut tehdä politiikkaa, koska politiikkahan on juuri sitä, että sosiaaliseen elämään luodaan tietynlaisia systeemejä, jotka määrittävät ihmisten toimintatapoja. Tulkintaani Wreden lausunnosta tukisi myös *Kalevi Kalemaan* näkemys, jonka mukaan Wrede halusi rauhantyössä välttää kaikkea politiikkaa. Lisäksi Wreden maininta alustuksessa oli todennäköisesti tapa varmistaa, ettei Kristillistä internationaalia sekoiteta sen nimen vuoksi enää kommunistiseen internationaaliin.¹⁴²

Sosiaalisen systeemin luomisen sijasta Wreden mielestä Kristillinen internationaali halusi ainoastaan koota henkistä voimaa ”toteuttaakseen Kristuksen sosiaalisen evankeliumin”. Tämän voi tulkita olevan Wreden toive siitä, että liike pitäytyisi poliittisen työn sijaan hänelle itselleen tutummassa hengellisessä ja sosiaalisessa työssä.¹⁴³ Vaikka Wreden toiminta politisoitui vuoden 1907 jälkeen, hän ei ikinä liittynyt mihinkään rekisteröityyn yhdistykseen tai poliittiseen puolueeseen.¹⁴⁴ Syy siihen oli mahdollisesti se, että hänen mielestä yhdistys- tai puoluetoiminta oli jo liian poliittista ja ”systeemejä luovaa”. Tällaisen periaatteen olemassaolo selittäisi myös sen, miksi Kristillinen internationaali ei järjestäytynyt rekisteröitymällä yhdistykseksi; se olisi mahdollisesti ollut Wreden mielestä jo liian poliittinen tapa toimia.

¹⁴¹ Hyytiä 1986, 238–239, 252–253.

¹⁴² Kalemaa 1991, 10.

¹⁴³ Työkansa no 33/17.3.1920, Rauhankokous Helsingissä.

¹⁴⁴ Antikainen 2003, 174.

Merkillepantavaa on, että samassa tilaisuudessa Felix Iversen piti sellaisen esitelmän sekä suomeksi, että ruotsiksi, jossa hän vastoin Wreden alustusta korosti, että ”uusien aatteiden ja suuntain tulee välttämättömästi ilmetä myös valtio- ja yhteiskuntapolitiikassa”.¹⁴⁵ Vaikuttaa siis siltä, että Wrede ja Iversen veivät molemmat osaltaan Kristillistä internationaalia eri suuntiin: Iversen korosti poliittista vaikuttamista kristinuskon hengessä, ja sen sijaan Wrede halusi pitää järjestön etäämmällä politiikasta. *Kalemaa* on tullut omassa esityksessään samaan tulokseen ja esitti myös, että tämä jännite johti Iversenin ja Wreden suhteen säröilyyn.¹⁴⁶

Yleisötilaisuudessa esiintyi myös uusia henkilöitä Kristillisen internationaalin riveissä. Näistä eräs oli tohtori Robert Boldt, joka oli jo aikaisemmin tehnyt rauhantyötä perustaessaan vuonna 1911 Suomeen kristillis-pasifistisen Kansainvälisen Lasten ja Nuorison rauhanlähetyksen.¹⁴⁷ Luultavasti R. Boldtin perhetuttavuus Wreden kanssa ja Wreden tekemä työ hänen veljensä, Jean Boldtin hyväksi, johtivat hänet hänen rauhanvakaumuksensa ohella työskentelemään Kristillisen internationaalin hyväksi. R. Boldt luki tilaisuudessa suomeksi Hollannista ”Veljet Kristuksessa” -järjestöltä saapuneen tervehdyksen. Tervehdyksessä Suomen Kristilliselle internationaalille toivotettiin voimaa ”siihen henkiseen taisteluun, jonka täytyy päättyä Kristuksen ylivaltaan kaikkialla” ja muistutettiin, että he eivät ole yksin, vaan ovat yhtä ”Veljet Kristuksessa” järjestön kanssa.¹⁴⁸

R. Boldtin lisäksi myös yliopistonlehtori Oscar von Shoultz esiintyi ensimmäisen kerran Kristillisen internationaalin riveissä ja piti tilaisuudessa esitelmän sodan historiasta. Shoultz oli ennen 1900-lukua toiminut Venäjän armeijassa kapteenina. *Nokkalan* mukaan Shoultz erosi Venäjän armeijasta vuonna 1889 saatuaan runsaasti vaikutteita Tolstoin pasifismista ja hänen sanotaankin omistaneen Suomen suurimman yksityisen Tolstoi-kirjaston. Shoultzin mielestä Tolstoi tavoitti kaikista selkeimmin vuorisaarnan sanoman ytimen omissa kirjoituksissaan ja toiminnassaan. Vuodesta 1903 eteenpäin hän toimi Helsingin yliopiston venäjänkielen lehtorina ja tämä myös mahdollisti sen, että Shoultz pystyi osallistumaan Kristillisen internationaalin toimintaan Helsingissä.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Työkansa no 33/17.3.1920, Rauhankokous Helsingissä.

¹⁴⁶ *Kalemaa* 1991, 10.

¹⁴⁷ *Kalemaa* 2014, 34.

¹⁴⁸ Työkansa no 33/17.3.1920, Rauhankokous Helsingissä.

¹⁴⁹ Työkansa no 33/17.3.1920, Rauhankokous Helsingissä; Nokkala 1958, 135–137.

Shoultzin esitelmän jälkeen alkoi vilkas keskustelu, jossa nyt myös joku yleisöstä Paavalin esivaltaopetukseen vedoten perusteli sotalaitoksen olemassaolon oikeutusta. Kokouksen päätteeksi tuli esille myös asevelvollisuuskysymys, joka oli ajankohtainen Suomessa. Helmikuussa vuotta aikaisemmin oli säädetty väliaikainen asevelvollisuuslaki.¹⁵⁰ Lain mukaan jokainen suomalainen mies oli lähtökohtaisesti velvoitettu suorittamaan 1,5 vuoden mittaisen asepalveluksen.¹⁵¹ Väliaikainen asevelvollisuuslaki ei kuitenkaan huomionnut mitenkään niitä ihmisiä, jotka kokivat omantuntonsa vuoksi olevansa kykenemättömiä suorittamaan asepalveluksen. Ongelma oli jo aikaisemmin herättänyt evankelisten ystävien huomion ja he olivat vuodesta 1918 asti yrittäneet vaikuttaa asevelvollisuuslakiin niin, että se sallisi siviilipalveluksen uskonnollisen vakaumuksen omaaville henkilöille. Nyt myös Kristillisen internationaalien yleisötilaisuudessa tehtiin päätös jättää valtioneuvostolle anomus, jossa esitettiin säädettäväksi laki ”omantunnon arkoja” varten. Anomus saatiin valmiiksi huhtikuussa vuonna 1920, ja sen nimeksi tuli ”Valtiovelvollisuuslakiehdotus”. Ehdotuksen kirjallinen muoto oli pääasiallisesti Oscar von Shoultzin käsialaa, mutta sen allekirjoittivat hänen lisäksi myös Mikko Airila, Arnold Almqvist, Robert Boldt, Anton Magnusson, Felix Iversen ja Mathilda Wrede.¹⁵²

Valtiovelvollisuuslakiehdotus painatettiin Työkansan painossa ja julkaistiin suomalaisissa lehdissä joko kokonaisuudessaan tai hieman lyhennettynä. Lakiehdotuksessa esitettiin alustava kahdeksan pykälän asetuskokoelma, jossa nojattiin väliaikaisen asevelvollisuuslain pykäliin ja sanamuotoihin. Useissa lakiehdotuksen pykälissä viitattiin myös erikseen alaviitteissä väliaikaiseen asevelvollisuuslakiin, joka kertoo siitä, että Shoultz oli perehtynyt kyseiseen asetuskokoelmaan huolellisesti. Ehdotuksen ensimmäisessä pykälässä esitettiin muodostettavaksi siviilijoukkoja niitä varten, joiden omantunto ei sallinut asepalveluksen suorittamista. Ehdotuksen toisen pykälän mukaan siviilijoukot osallistuisivat kurinalaisesti erinäisiin valtioneuvostoihin, jotka eivät hyödyttäisi puolustuslaitosta. Kolmannessa ja neljännessä pykälässä esitettiin myös tarkempi määritelmä siitä, ketkä kuuluvat valtioneuvollisten reserviin ja täytemiehistöön hyödyntäen väliaikaisessa asevelvollisuuslaissa esiintyneitä kategorisointeja. Ehdotuksen mukaan palveluksen kesto olisi sama kuin asepalveluksen. Tämän lisäksi ehdotuksen kahdessa viimeisessä pykälässä otettiin vielä erikseen kantaa siihen, että valtioneuvolliset maksaisivat kaikki samat verot kuin muutkin, ainakin siihen asti kunnes ”valtion verojärjestelmä on uudistettu ja valtiobudjetti jaettu erityisiin rauhan- ja sodanbudjettiin”. Valtioneuvollisuuslakiehdotuksen

¹⁵⁰ Suomen asetuskokoelma 1919 no:11/8.2.1919, Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki.

¹⁵¹ Kronlund 1988, 180.

¹⁵² KA, SKHS, EY H:11, asevelvollisuuslakia koskevia anomuksia 1918; KA, SRL V, SSL Db, Valtioneuvollisuuslakiehdotus 1920; Työkansa no 124/4.11.1921, Suomalainen alote rauhanasiassa huomattu ulkomailla.

tarkemmissa perusteluissa vaadittiin, että kansalaiset saisivat itse valita maksavatko he sellaisia veroja, joita käytetään sotalaitoksen ylläpitoon.¹⁵³

Valtiovelvollisuuslakiehdotuksessa ja sen tarkemmissa perusteluissa merkillepantavaa on, että ehdotusta ei perusteltu kristillisellä moraalilla tai etiikalla. Anomus on itsessään täysin sekulaari siinä mielessä, että siinä esiintyvät argumentit pyrkivät ottamaan huomioon ennen kaikkea reaalipolitiikan reunaehdot. Perusteluissa kerrottiin laajasti siitä, miten Venäjällä ja Ruotsissa oli mahdollistettu aseistakieltäytyjille vaihtoehtoinen tapa suorittaa asepalvelus. Lisäksi perusteluissa argumentoitiin, että lakiehdotus ei vähentäisi asepalveluksen suorittavien määrää ja aiheuttaisi vahinkoa valtiolle, vaan päinvastoin tuottaisi ”suunnattomia etuja ja vapauttaa sen (valtion) suurista menoista”.¹⁵⁴ Lakiehdotus ilmentää hyvin sitä, että Iversenin pyrkimys tehdä poliittisesta vaikuttamistyöstä Kristillisen internationaalin ensisijainen toimintamuoto onnistui. Tähän vaikutti myös varmasti Uno Wegeliuksen suuntautuminen politiikkaan, kuin myös Mikko Airilan vaikeaan tilanteeseen joutuminen. Tässä tilanteessa mahdollinen Wreden toivomus pitää Kristillinen internationaali etäämmällä politiikasta jäi toistaiseksi toteutumatta. Hän ei silti kieltäytynyt allekirjoittamasta lakiehdotusta, joka kertoo siitä, että hän hyväksyi osaltaan sen suunnan, mihin Kristillinen internationaali lähti kulkemaan.

2. *Felix Iversen toisessa Bilthovenin kokouksessa*

a. Ranskassa opintomatalla ja rauhantyötä tekemässä

Felix Iversen lähti huhtikuussa vuonna 1920 Ranskaan yliopiston rahoittamalle opintomatkalle tutkimaan matematiikkaa. Siellä ollessaan hän tutustui myös Ranskan rauhanliikkeeseen ja laajemmin siellä vallinneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Sota Saksan kanssa oli repinyt Ranskaa runsaasti ja yhteiskunnassa oli voimakasta saksalaisvihamielisyyttä. Hän kirjoitti näkemästään artikkelin ”Matkamuiistelma Ranskasta” suomalaiselle lehdistölle. Iversen tutustui Ranskassa erityisesti Henry Huchetiin, joka oli osallistunut ensimmäiseen Bilthovenin konferenssiin. Huchet toimitti Ranskassa myös L’universal-lehteä, joka toimi Kristillistä internati-

¹⁵³ KA, SRL V, SSL Db, Valtiovelvollisuuslakiehdotus 1920.

¹⁵⁴ KA, SRL V, SSL Db, Valtiovelvollisuuslakiehdotus 1920.

onalea kohti -liikkeen äänenkannattajana Ranskassa. Iversenistä ja Huchetista tuli hyviä ystäviä ja he keskustelivat Huchetin luona esimerkiksi asepalvelukysymyksestä. Tämän lisäksi Iversen tutustui Ranskassa toimivaan katolilaiseen rauhanliikkeeseen.¹⁵⁵

Iversenin ollessa Pariisissa Työkansa julkaisi heinäkuussa myös hänen laajan kirjoituksensa ”Lasten ja nuorten kasvatuksesta”, jossa Iversen käsitteli keinoja ”valloittaa takaisin maailma Kristukselle ja Kristus maailmalle”. Kirjoituksessaan Iversen kritisoi erityisesti koulun historian opetusta liiallisesta sotahistorian painotuksesta ja uskonnonopetusta Jeesuksen todellisten opetusten vääristämisestä:

— se, mitä nuoriso koulussa oppii uskonnontunnilla ja mitä myös suurimmaksi osaksi kirkossa saarnataan, ei enää ole Kristuksen oppia vaan ihmisten vääristelemää oppia Kristuksesta. Eikö näyttäisi paljon enemmän hedelmää tuottavalta ensin kehittää lasten luonnollista uskonnollisuutta, Kristuksen oman rakkausopin mukaisesti, niin kuin tämä esiintyy hänen ihanassa vuorisaarnassaan.¹⁵⁶

Nyt myös Iversen osoitti selvästi oman näkemyksensä, jonka mukaan vuorisaarnassa ilmenee parhaiten Kristuksen oma rakkausoppi. Kun kirjoitus julkaistiin Työkansassa, hänen ei tarvinnut puolustautua hyökkäyksiltä esivaltaopetuksen uudelleentulkinnoilla, vaan hän pystyi kotiyhteisölleen esittämään avoimesti näkemyksensä, jossa vuorisaarnan rakkausoppi näytteli keskeisintä sijaa.

Iversen kirjoitti pariinkin otteeseen kirjoituksessaan siitä, miten saada koulujärjestelmä ”tuottamaan hedelmää” ja käyttäessään tätä ilmaisua hän myös viittasi Raamatun kohtaan, jossa Jeesus opettaa, että väärät profeetat tunnistaa heidän hedelmistään (Matt 7: 15–20).¹⁵⁷ Iversen oli alusta alkaen kritisoinut voimakkaasti pappeja ja kirkkoa, jotka väärensivät Kristuksen opetuksia. Iversenille hedelmä, josta hän tunnisti Kristuksen opetusta vääristelevät väärät profeetat, oli sota, ja hyvä hedelmä oli taas ne kristityt, jotka rohkaisivat rauhaan ja aseistariisuntaan. Kirjoituksellaan Iversen halusi saada koulujärjestelmän tuottamaan hyvää hedelmää.

Ranskassa ollessaan Iversen ja Mathilda Wrede pitivät tiiviisti yhteyttä toisiinsa, ja Iversen lähetti Wredelle Pariisista kahdeksan kirjettä.¹⁵⁸ Wredestä oli tullut Iversenille nopeasti hyvin

¹⁵⁵SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 8.6.1920, 15.6.1920; Nuori kansa: Kristillisen työläisnuorison julkaisu no 11–12/1.11.1920, Matkamuiistelmia Ranskasta. (Dos. Felix Iversen).

¹⁵⁶ Työkansa no 74/2.7.1920 ja no 76/7.7.1920, Lasten ja nuorison kasvatuksesta (Dos. Felix Iversen).

¹⁵⁷ Työkansa no 74/2.7.1920 ja no 76/7.7.1920, Lasten ja nuorison kasvatuksesta (Dos. Felix Iversen).

¹⁵⁸ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 24.5.1920, 31.5.1920, 8.6.1920, 15.6.1920, 23.6.1920, 29.6.1920 7.7.1920, 18.7.1920.

tärkeä ihminen ja uskonnollinen opettaja, jota hän katsoi ylöspäin.¹⁵⁹ Iversen tunsi paljon epävarmuutta omasta itsestään, uskonnollisesta vakaumuksestaan ja tehtävästään maailmassa ja avautui tästä myös avoimesti Wredelle:

Ja tullessani todella yksinäiseksi täällä Suomesta, minä joskus kokeilen, voisiko sinun Jumalasi, jonka olet kutsunut minulle apuun, auttaa ja vahvistaa minua. Minun sydämeni on vielä liian pieni ja kylmä, ajatukseni liian epäselvä, minun tahto ja sisäinen kaipaus totuuteen ja hyvyteen liian heikkoa – –.¹⁶⁰

Kirjoittaessaan Wredelle Jumalasta Iversen käytti aina käsiteparia ”sinun Jumalasi”, koska hän ei jakanut Wreden kanssa samanlaista Jumala-käsitystä. Iversenin Jumala-käsitys oli panteistinen. Hän näki Jumalan olevan kaikki iankaikkinen, totuus ja hyvä maailmassa, mutta ei uskonut persoonalliseen Jumalaan, kuten Wrede. Hän silti yritti ja mahdollisesti myös halusi uskoa persoonalliseen Jumalaan, koska hän rukoili ”Wreden Jumalaa” ja kirjoitti, ettei näe ” – vielä – persoonallista, tavallisessa merkityksessä elävää Isää, jonka ihminen, niin kuin sinä, voi ’kutsua’ sitten, kun häntä tarvitsee – ”.¹⁶¹

Iversenin tuntemasta epävarmuudesta huolimatta hänestä oli kehittymässä Suomen rauhanliikkeen johtohahmo. Esimerkiksi keväällä vuonna 1920 Norjasta pastori Woxström otti erityisesti häneen yhteyttä kysyessään siitä, voisiko Världsfredsmissionären Ruotsissa liittyä kokonaisuudessaan Bilthoven-liikkeeseen. Iversen suhtautui Woxströmin ehdotukseen jossain määrin epäilevästi, koska Världsfredsmissionären järjestöön kuulumiselle ei ollut vaatimuksena aseistakieltäytyminen, mikä taas hänelle itselleen ja Kristillistä internationaalia kohti -liikkeelle oli ehdoton edellytys. Iversen suhtautui silti myönteisesti ajatukseen yhteistyöstä, koska järjestöllä oli 100 jäsentä, ja sen lehdellä Fredsmissionärenilla lukijoita 2000. Iversen ehdottikin Wredelle, että he yrittäisivät saada julkaistua kirjoituksia Fredsmissionären-lehdessä, ja sen kautta levittäisivät sanomaa Kristillisestä internationaalista. Tämä suunnitelma toteutuikin, kun Iversenin ja Wreden kirjoitukset aseistakieltäytymisen puolesta julkaistiin Fredsmissionärenissä vuoden 1920 lopussa.¹⁶²

Iversen alkoi myös enenevässä määrin Pariisissa ollessaan keväällä vuonna 1920 toimimaan Suomen Kristillisen internationaalin nimissä ilman, että hän konsultoi Mathilda Wredeä suun-

¹⁵⁹ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 24.7.1920.

¹⁶⁰ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 7.7.1920.

¹⁶¹ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 7.7.1920.

¹⁶² SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 29.6.1920; KA, SRL V, SSL Ha, Fredsmissionären no 6/1920, Fångarnas vän, friherrinnan Mathilda Wrede, Universitetsdocenten Felix Iversen.

nitelmistaan. Iversen oli esimerkiksi kuullut, että kristillinen opiskelijoiden maailmanliitto aikoi järjestää kesäkonferenssin vuonna 1920 ja otti yhteyttä kokouksen ohjelmasta vastaaviin. Iversen kirjeessään heille pyysi, että kokouksessa käsiteltäisiin sitä, minkä kannan kristillinen opiskelijaliitto ottaisi, jos maailmansota puhkeaa uudestaan.¹⁶³ Tämän lisäksi Iversen piti yhteyttä saksalaiseen matemaatikkoystäväänsä Wilhelm Meyeriin, joka toimi saksalaisen rauhan-yhdistyksen puheenjohtajana.¹⁶⁴

b. Mammonan valtaa vastustamassa Bilthovenissa

Ranskasta Felix Iversen matkusti Bilthoveniin, jossa järjestettiin Kristillistä internationalea kohti -liikkeen toinen konferenssi. Iversenin tarkoitus oli osallistua konferenssiin Wreden kanssa. Wrede ei kuitenkaan erinäisistä syistä johtuen päässyt paikalle, mikä oli suuri pettymys Iversenin lisäksi myös Kees Boekelle. Iverseniä huolestutti erityisesti se, että hän – toisin kuin Wrede – ei osannut englantia, joka olisi kokouksen pääkieli. Tämän lisäksi Iversen tiedosti ne suuret saappaat, jotka hänellä olisi täytettävissä: Wreden elämäntyötä arvostettiin suuresti Kristillistä internationalea kohti -liikkeessä ja hän oli tunnettu myös Suomessa, joka auttoi liikkeen sanoman leviämistä. Sen sijaan Iversenillä ei ollut vielä pitkää elämäntyötä takanaan. Iversenin lisäksi Suomesta konferenssiin osallistui Charles Emile Boldt¹⁶⁵ ja hänen vaimonsa Elsa Boldt, jotka olivat Wreden ja Iversenin ystäviä. He olivat osallistuneet jonkin verran Suomen Kristillisen internationaalin kokouksiin.¹⁶⁶

Bilthovenin toinen konferenssi järjestettiin heinäkuun lopulla vuonna 1920. Se oli aikaisempaa laajempi ja ekumeenisempi. Yhdysvaltojen ja Euroopan maiden lisäksi osallistujia saapui myös Etelä-Afrikasta, Intiasta ja Japanista, ja osallistujamäärä oli kasvanut noin 10–20 hengellä. Luterilaisten ja kveekareiden lisäksi konferenssiin osallistui myös metodisteja, presbyteerejä ja katolilaisia. Alustusten ja keskustelujen välissä pidettiin kveekarien rukousperinteelle ominaisia hiljaisia rukoushetkiä. Konferenssin laajentuminen aiheutti myös sen, että keskusteluissa

¹⁶³ Tohtori Karl Fries vastasi Iversenille ja kertoi, että kokouksessa ei oteta sotaan liittyviä kysymyksiä esille, että pystyttäisiin takaamaan sekä saksalaisten, että ranskalaisten osallistuminen. Iversen vastasi katkeransävytteisesti takaisin. Suomesta kristilliseen opiskelijoiden maailmanliiton kesäkonferenssiin osallistuivat Arthur Hjelt ja Elis Gulin. SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 18.7.1920.

¹⁶⁴ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 31.5.1920.

¹⁶⁵ Charles Emil Boldt kirjoitti myös pitkän artikkelin ”Vedergällning” teologiseen aikakauskirjaan vuoden 1919 alussa, jossa hän kritisoi valkoisia siitä, että punaisia syytettiin esivaltaa vastaan nousemisesta. Teologinen aikakauskirja no 1/1919, Vedergällning; Huttunen 2010, 111-112.

¹⁶⁶ SLSA 859, 1.1. Boeke Wredelle 13.6.1920; Iversen Wredelle 18.7.1920, 24.7.1920; Kristillinen internationale Wredelle 26.7.1920.

tuli esille aikaisempaa voimakkaampia ristiriitoja. Lisäksi osallistujat Intiasta ja Afrikasta toivat keskusteluihin tietoa ja ymmärrystä aivan uudeltaisista globaaleista ongelmista, jotka liittyivät kolonialismiin ja rasismiin. Iversenin mukaan Intian edustaja kertoi Britannian siirtomaavallan aiheuttamista ongelmista ja siitä, miten Britannia pyrki käyttämään hyväkseen Intian luonnonresursseja. Intian edustajan mukaan Britannia pyrki myös korvaamaan maan vanhan uskontoperinteen kristinuskolla, joka opettaa ”tappamaan lähimmäisiään”. Etelä-Afrikan edustaja kertoi sen sijaan tummaihoisten ihmisten erittäin heikosta ihmisoikeustilanteesta ja siitä, miten valkoihoiset kristityt sortivat heitä.¹⁶⁷

Euroopassa vallinnut vallankumouksen pelko ja odotus löivät leimansa vuoden 1920 Bilthovenin konferenssiin. Toisen Bilthovenin konferenssin osallistujat näkivät, että sen hetkinen kapitalistinen maailma oli tuhoutumassa, koska vallankumous vaikutti jo maailmassa. Kristillistä internationalea kohti -liike asettui aikaisempaa voimakkaammin vastustamaan kapitalismia ja vaatimaan myös ”tuotantovälineitten yhteiskunnallistamista” eli toisin sanoen sosialistista yhteiskuntajärjestelmää. Silti suhde bolševistiseen vallankumoukseen oli säilynyt kriittisenä. Felix Iversenin mukaan katolilainen (ilmeisesti Max Joseph Metzger katso s.59) vertasi konferenssissa bolševismia lapseen ”joka itkee tietämättään oikeastaan minkä tähden, koska se nykyään näkee vain ne olosuhteet, joissa se on, eikä niitä ihmisiä, joita se haluaa auttaa, koska taisteluissaan ulkonaisia vihollisia vastaan on se kadottanut myös sisäisen rauhansa ja korkean päämääränsä”. Konferenssin lopuksi Venäjälle päätettiin lähettää kaksi Kristillistä internationalea kohti -liikkeen edustajaa, englantilainen työväenjohtaja Walter Ayles ja saksalainen nuorisajohtaja Walter Koch. Heidän tarkoituksena oli tutustua Venäjän oloihin ja levittää Kristillistä internationalea kohti -liikkeen sanomaa.¹⁶⁸

Bilthovenin toisen konferenssin alustusten ja keskustelujen pohjalta laadittiin liikkeen toinen yhteinen ja virallinen julistus. Julistuksessa vaadittiin, että maailmanvallankumouksesta pitäisi tulla ”Kristuksen hengen vallankumous Mammonan henkeä vastaan”.¹⁶⁹ Mammona-käsitteen käyttö Kristillistä internationalea kohti -liikkeessä pohjautui Jeesuksen lausumaan ”Ette voi palvella samanaikaisesti sekä Jumalaa että mammonaa” (Matt 6:24). Mammona-käsitteen käyttö oli myös tyypillinen retorinen keino kommunismin ja sosialismin piirissä. Esimerkiksi

¹⁶⁷ KA, SRL V, SSL Ha, Sanomia armosta, ”Kristillistä internationalea kohti” 1920; Työkansa no 118/13.10.1920 ja no 120/18.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitelmien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen; Stevenson 1936, 18–19.

¹⁶⁸ Työkansa no 118/13.10.1920 ja no 120/18.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitelmien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

¹⁶⁹ Boggende 1964, 280; SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924.

Karl Marx käytti kapitalistista talousjärjestelmää kritisoidessaan raamatullisia epäjumalanpalvontaan viittaavia käsitteitä, joista mammona oli yksi.¹⁷⁰ Bilthovenin julistuksen kohdalla on perusteltua esittää, että ”Mammonan hengestä” puhuminen oli muutakin kuin vain kommunisteilta omaksuttu retorinen keino. Kristillistä internationalea kohti -liike oli ensisijaisesti kristillinen, ja kristinuskoon on aina elimellisesti kuulunut apokalyptinen dualismi, jossa nähdään, että Jumala ja Saatana taistelevat lopunaikoina toisiaan vastaan.¹⁷¹ Bilthovenin toinen julistus oli voimakkaasti apokalyptinen ja siinä nähtiin, että tämänhetkinen maailma oli ajautumassa perikatoon. Jeesuksen mainitsema epäjumala eli mammona antoi liikkeen piirissä selityksen sille, miksi maailma oli ajautumassa perikatoon: Ihmiset palvelivat mammonaa Jumalan sijasta, ja mammonan hallintavalta näkyi maailmassa kapitalistisena yhteiskuntajärjestelmänä ja sekularistisena kommunismina. Bilthovenin toisen julistuksen mukaan tuon ”Mammonan hengen” pystyi voittamaan ainoastaan Kristuksen henki, jolla tarkoitettiin sanojen ja tekojen muodossa ilmenevää veljesrakkautta.¹⁷²

Puutteellisen kielitaitonsa vuoksi Felix Iversen ei pystynyt osallistumaan julistuksen laatimiseen eikä halustaan¹⁷³ huolimatta käyttänyt yhtäkään puheenvuoroa kokouksessa. Iversen laati silti konferenssiin saksankielellä noin neljän sivun raportin, jossa hän kävi läpi kaiken, mitä Kristillisen internationaalien Suomen osasto oli tehnyt ensimmäisen Bilthovenin konferenssin jälkeen. Tämän lisäksi hän mainitsi raportissaan Meyerin rauhanyhdistyksen Saksasta ja Woxströmin maailmanrauhanliikkeen Ruotsista. Osan ajasta hän toimi konferenssissa tarjoilijana ja tämän lisäksi yöpyi tilan puutteen vuoksi koko tilaisuuden ajan teltassa Metsätalon ulkopuolella. Kohtaamistaan haasteista huolimatta Iversen nautti runsaasti ”Bilthoven-hengestä” ja sanoi Wredelle, että hän ei yhtään ihmetellyt, miksi Wrede puhui ensimmäisestä konferenssista ”elämänsä sunnuntai-hetkenä”. Iversen tutustui ja vaikutui erityisesti saksalaisesta katolisesta papista nimeltä Max Joseph Metzger, joka perusti Saksaan vuonna 1919 katolilaisen rauhanliikkeen ja josta tuli pian myös Saksan rauhanliikkeen johtohenkilöitä.¹⁷⁴

Ennen toisen Bilthovenin konferenssin päättymistä vuonna 1920 Wredelle lähetettiin vielä tervehdyskirje, jossa oli kaikkien konferenssin osaaottajien allekirjoitukset.¹⁷⁵ Tämä voimistaa entisestään sitä käsitystä, että Wrede ja hänen elämäntyönsä todella sai osakseen Bilthovenissa

¹⁷⁰ Moision 2009, 416.

¹⁷¹ Huttunen 2010, 74–77.

¹⁷² SRL V, SSL Db, Kansainvälisen Sovinnonliiton julistukset 1919–1924.

¹⁷³ Iversen olisi halunnut pitää puheen, mutta Charles-Emil Boldt kehotti jättämään puheen pitämättä, koska sama asia oli sanottu jo useaan kertaan. SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 24.7.1920.

¹⁷⁴ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 7.7. 1920, 27.7.1920; Brittain 1964, 130-131.

¹⁷⁵ SLSA 859, 1.1. Kristillinen internationale Wredelle 26.7.1920.

suurta arvostusta. Iversen lähetti myös vielä ennen konferenssin päättymistä Wredelle ensimmäisen englanninkielisen lehtiraportin konferenssin tapahtumista ja pyysi tätä kääntämään sen ruotsiksi ja suomeksi sekä etsimään erinäisiä lehtiä, jotka suostuisivat julkaisemaan lehtiraportin.¹⁷⁶ Iversen oli huolissaan siitä, että lehtiraportit Bilthovenin konferenssista eivät saisi kovin laajaa näkyvyyttä, koska Wrede ei ollut osallistunut konferenssiin, ja Iversen oli saapunut Bilthoveniin vierasta maasta.¹⁷⁷

3. Toiminnan laajentuminen ja vakiintuminen osaksi yhteiskuntaa

a. Airila, Iversen ja Wegelius Allianssijuhlilla

Felix Iversenin huoli siitä, että Bilthovenin toinen konferenssi ei saisi Suomen lehdistössä kovin laajaa näkyvyyttä, oli osittain aiheellinen. Elokuun alkupuolella vuonna 1920 vain muutamissa ruotsin- ja suomenkielisissä lehdissä oli lyhyt ilmoitus Bilthovenin konferenssista.¹⁷⁸ Työkansa raportoi myös tyytyväisenä siitä, että Suomen kristillinen työväenliike oli mainittu Bilthovenissa Iversenin toimesta.¹⁷⁹

Iversen palasi Suomeen elokuun puolessavälissä. Sitä ennen Iversen oli lähettänyt Työkansan toimitukseen kirjekortin, jossa hän lupasi luennoida Kristillisestä internationaalista Tampereen allianssijuhlilla. Allianssijuhlat olivat ekumeeninen kokous, jossa eri suuntauksien kristityt koontuivat yhteen käsittelemään kristillisyyhteiskunnallisia aiheita. Juhlan järjesti ekumeeninen rauhankomitea nimeltä kristillissosiaalinen yhteistö, johon kuului kristillisen työväenliikkeen jäseniä, vapaakirkollisia – pääasiassa Evankelisten ystävien jäseniä – ja metodisteja. Vuoden 1920 kesän allianssijuhlien järjestäjiin kuului kristillisestä työväenliikkeestä Uno Wegelius ja Kristillisen työväenliiton kansanedustaja Juho Valerian Kekkonen.¹⁸⁰

J.V. Kekkonen tunsu Kristillisen internationaalisen Suomen osaston työn ja oli Felix Iversenin mukaan ainoa kansanedustaja, joka pyrki kaikin tavoin edistämään Kristillisen internationaalisen

¹⁷⁶ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 24.7.1920.

¹⁷⁷ SLSA 859, 1.1. Iversen Wredelle 24.7.1920.

¹⁷⁸ Åbo underrättelser no 202/9.8.1920, Konferens för en kristen international; Västra Finland no 90/10.8.1920, Konferens för en kristen international; Pedersöre no 64/11.8.1920, Konferens för en kristen international; Österbottniska Posten no 33/13.8.1920, Konferens för en kristen international; Kotimaa no 62/20.8.1920, Kristillinen internationale.

¹⁷⁹ Työkansa no 98/27.2.1920, –Työkansaa tehty tunnetuksi ulkomailla.

¹⁸⁰ Uusi Suomi no 81/10.8.1920, Kutsutaan; Työkansa no 94/18.8.1920, - Allianssijuhlat Tampereella; Sanomia armosta no 9/1.9.1920, 133, Allianssijuhlat tampereella; Seppo 1983, 177.

asiaa eduskunnassa. Kekkonen kuului Kristillisen työväenliiton nuorisoliittoon ja pyrki työlänsä tekemään kristillisestä työväenliikkeestä antimilitaristisen ja sosialistisemman. Tämän vuoksi hän ajautui myös konfliktiin Kristillisen työväenliiton ”vanhoillisten” kanssa, joita olivat esimerkiksi Työkansan päätoimittaja K.A. Sallinen. Silti suhteessa Kristilliseen internationaaliin Kekkonen ja Sallinen olivat löytäneet yhteisen sävelen, koska myös Sallinen tuki voimakkaasti Kristillisen internationaalien pyrkimyksiä.¹⁸¹

Kristillisen työväenliikkeen aktiivien lisäksi Allianssijuhlien järjestäjiin kuului pääosin Vapaan evankelisen sisälähetyksen (toisella nimellä Evankelisten ystävien) jäseniä. Evankeliset ystävät olivat Akseli Skuttnabbin perustama vapaakirkollisuuden pohjautuva liike, joka oli *Sepon* mukaan avoimemmassa konfliktissa esivallan kanssa kuin perinteinen vapaakirkollinen liike. Liikkeestä Allianssijuhlien järjestäjiin kuuluivat itse Akseli Skuttnab, lehtori Gustav Edvard Asp ja Jaakko S. Ketola. Evankelisista ystäväistä myös saarnaaja Väinö Holm osallistui Allianssijuhlille.¹⁸² On merkillepantavaa, että kristillinen työväenliike ja vapaakirkolliset suuntaukset kohtasivat toisensa kristillissosiaalisessa yhteistyössä samalla tavoin kuin Kristillisen internationaalien toiminnassa kristillinen työväenliike ja vapaakirkollisuus olivat kohdanneet. Kaikkia näitä ryhmittymiä yhdisti rauhanaatteen lisäksi jonkintasoinen etäisyys perinteisestä luterilaisesta opetuksesta ja valtiokirkosta.

Uno Wegelius aloitti allianssijuhlien ensimmäisen päivän alustuksella, jossa hän käsitteli kristillistä oikeaa oppia. Työkansan mukaan Wegelius teki voimakkaan eron opinkappaleiden seuraamisen, eli lainorjuuden ja todellisen Jumalan tahdon seuraamisen välille:

Jeesuksen tulemisen edellä oli Israelissa syntynyt voimakas farisealainen herätys, joka tuli siis kilpailemaan Jeesuksen opetuksen kanssa. Jeesus osoittaa, että väärät profeetat tunnetaan, ei opinkappaleista, vaan heidän hedelmistään, töistään. Jeesuksen opetus on herran tahdon tekeminen Jeesuksen tahdon toteuttaminen. – – farisealaisilla oli opinkappaleita Jeesuksella voimaa tekemään [sic] hyvää. – – Kaikessa viisaudessa kristillinen viisaus on elämää, eikä opinkappaleita. Joka ei saa aikaan hyvää, se on epäterveellinen oppi. Jumalan lapset rakastavat veljiä ja tekevät vanhurskautta. – – Väärää oppia sitä vastoin on kylmä oppi, jota ihmiset opettavat, vaikka valiten erityisiä oppilauseita Jumalan sanasta, mutta ilman henkeä ja voimaa.¹⁸³

Lakihenkisyyttä pystyi Wegeliuksen mukaan havaitsemaan kaikissa uskonnollisissa suunnissa, ja kristinuskossa tästä oli esimerkkinä lapsi- ja aikuiskasteesta riitely. Wegeliusta turhautti se,

¹⁸¹ Työkansa no 97/25.8.1920, Allianssijuhlat Tampereella. Toinen kokouspäivä; Heikkilä 2017, 76–78.

¹⁸² Uusi Suomi no 81/10.8.1920, Kutsutaan; Seppo 1983, 175.

¹⁸³ Työkansa no 96/23.08.1920, Allianssijuhlat Tampereella. Ensimmäinen kokouspäivä.

että eri suuntauksien kristityt riitelivät toistensa kanssa opinkappaleista ja hänen mukaan se todisti siitä, ”ettei Kristuksen henki ole vielä saanut heissä (useissa kristityissä) vaikuttaa suurempaa sovinnollisuutta”.¹⁸⁴

Wegeliuksen alustus ei sisältänyt ainakaan Työkansan selostuksen pohjalta suoraan mitään Kristilliselle internationaalille tyypillistä antimilitaristista tai sosialistista julistusta. Wegelius jopa sanoi ankaraan sävyyn, että ”ainoastaan niistä on luovuttava, jotka kieltävät Jumalan ja Kristuksen, joka on ainoa perusta”, mikä on tulkittavissa kriittisenä lausuntona sosiaalidemokraattien uskonnonvastaisuudesta.¹⁸⁵ Alustuksen tyylin syynä oli luultavasti Wegeliuksen asema ekumeenisten allianssijuhlien yhtenä pääjärjestäjänä, ensimmäisenä puhujana ja myös juhlien puheenjohtajana. Esivaltaopetuksen suora kyseenalaistaminen ei olisi palvellut kristittyjen yhteyspyrkimyksiä. Silti Wegeliuksen puhe väärin profettojen hedelmistä ja farisealaisten kylmästä opista kantaa sisällään esivaltaopetusta epäsuoraa kyseenalaistavia merkityksiä. On selvää, että maailmansotaa ja sisällissotaa oikeuttavat tulkinnat Paavalin esivaltaopetuksesta olivat rauhanmies Wegeliukselle kylmää oppia. Punaisten kärsimykset vankileireillä olivat taas niitä hedelmiä, jotka todistivat Wegeliukselle valkoisia kannattaneiden esivaltaopetuksen julistajien olleen väriä profettoja ja farisealaisia. Wegeliuksen tapa kritisoida kylmää oppia ja farisealaisia sopi myös vapaakirkollispainotteiseen tilaisuuteen kuin nenä päähän.

Sekä Wegeliuksen että Iversenin tapa käyttää samaa raamatunkohtaa, jossa Jeesus sanoo ”varokaa väriä profettoja—hedelmistä te heidät tunnette” (Matt.7: 15–16), kertoo siitä, että juuri tuo kohta oli kristillisen rauhanaatteen edustajille merkittävä ja tärkeä. Tuo Raamatun kohta vastasi heille johonkin merkittävään kysymykseen, joka kertoi siitä, miksi juuri heidän kristillisyyksi oli sitä oikeaa kristillisyyttä. Kirkkojen yhteys sotaan ja sen aiheuttamat ”hedelmät” olivat yksi merkittävä syy tähän.

Kiinnitettäessä huomiota Raamatun kohtaan juuri ennen Jeesuksen opetusta vääristä profettoista, saadaan selville toinen tärkeä kysymys, johon juuri Matt 7:15–20 vastasi. Kohdassa Matt 7:13–14 Jeesus sanoo ”Menkää sisään ahtaasta portista. Sillä leveä ja avara on se portti, joka vie turmelukseen ja monet siitä menevät, ja se portti on ahdas ja se tie kapea, joka vie elämään, ja harvat ovat ne, jotka löytävät sen”. Kristillinen rauhanliike oli maailmansodasta huolimatta säilynyt marginaalisena ryhmittymänä ja tämä sai kristillisen rauhanaatteen edustajat todennäköisesti kysymään itseltään: Jos kerran meidän kristinusko on se oikea ja heidän väärä, miksi

¹⁸⁴ Työkansa no 96/23.08.1920, Allianssijuhlat Tampereella. Ensimmäinen kokouspäivä.

¹⁸⁵ Työkansa no 96/23.08.1920, Allianssijuhlat Tampereella. Ensimmäinen kokouspäivä.

valtavirta kristityistä edelleen tukee sitä kristinuskon opetusta, joka hyväksyy sodan? Vastaus tähän Wegeliukselle ja Iversenille löytyi ei vain vääristä profeetoista ja väärästä opetuksesta, vaan myös Jeesuksen opetuksesta, joka kertoo, että vain harvat löytävät sen portin, josta tulee kulkea. Valtavirta kristityistä kulki väärään suuntaan, koska he seurasivat väärää profeettoja, jotka kulkivat laveasta portista. Vaikka Iversen ja Wegelius eivät käyttäneet Matt 6:13–14, se ei tarkoita, etteivät he olisi lukeneet sitä. Selvää on, että Wegelius ja Iversen olivat lukeneet Raamatusta myös avarasta ja ahtaasta portista ja täten Matt 7:13–14 ja Matt 7:15–20 vaikuttivat heihin yhtenä kokonaisuutena ja vastasivat yhdessä niihin kysymyksiin, jotka liittyivät kristillisen rauhanliikkeen historiaan, nykytilaan ja tulevaisuuteen.

Toisen kokouspäivän alussa saarnaaja Alfred Karinen otti esille Kristillisen internationaalien jäsenille tärkeän aiheen eli ”omantunnonarkojen” asepalveluksesta vapauttamisen ja ehdotti, että juhlilla laaditaan aloite eduskunnalle aiheen tiimoilta. Ehdotusta kannatettiin ilmeisen yksimielisesti ja aloitetta laatimaan asetettiin komitea, johon kuului Alfred Karisen lisäksi Felix Iversen, opettaja Samuli Wire, J.S. Ketola ja Mikko Airila, joka myös osallistui ja piti saarnan allianssijuhlilla.¹⁸⁶ Yhteistössä oltiin kyllä tietoisia¹⁸⁷ Kristillisen internationaalien hiljattain tekemästä valtiovelvollisuuslakiehdotuksesta, mutta siitä huolimatta allianssijuhlien osallistujat halusivat laatia vielä uuden anomuksen hallitukselle ”omantunnonarkojen” puolesta. Painetta piti luoda eduskuntaan mahdollisimman monelta eri taholta.

Toisen kokouspäivän iltapäivällä Työkansan päätoimittaja K. A. Sallinen teki Kristillisen internationaalien kannalta toisen merkittävän ehdotuksen. Sallinen esitti, että allianssijuhlia järjestänyt ekumeeninen liike liittyisi kokonaisuudessaan Kristilliseen internationaaliin, koska näiden periaatteet yhtenivät niin täydellisesti. Työkansan mukaan useat kannattivat ehdotusta. Sallisen ehdotuksen merkitystä korosti entisestään se, että Iversen ei vielä tässä vaiheessa ollut esitelmöinyt Kristillisestä internationaalista juhlilla. Silti Sallinen tiesi, että allianssijuhlien osallistujat tunsivat Kristillisen internationaalien työn jo niin hyvin, että tämän kaltaisen ehdotuksen pystyi tehdä. Sallisen ehdotuksen pohjalta päätettiin, että allianssiliike tutustuu tarkem-

¹⁸⁶ Työkansa no 97/25.8.1920, Allianssijuhlat tampereella. Toinen kokouspäivä

¹⁸⁷ Yhteistö no 2/1.7.1920, Rauhanaatteesta (Ransu Karinen).

min Kristillisen internationaalien toimintaan ja päättää sen jälkeen siihen liittymisestä. Kristilliseen internationaaliin liittyminen jäi ilmeisesti vain ehdotuksen tasolle, koska myöhemmissä kokouksissa ei aihetta enää käsitelty.¹⁸⁸

Illalla Felix Iversen luennoi Kristillisestä internationaalista puuvillatehtaan kirkossa. Esitys siiterattiin kokonaisuudessaan Työkansassa kolmessa eri numerossa. Esityksen alussa Iversen esitti hyvin tarkasti Britannian Sovinnonliiton historiasta sen, miten se laajeni kansainväliseksi liikkeeksi nimeltä ”Kristillistä internationalea kohti”.¹⁸⁹ Iversen oli siis tähän mennessä oppinut tuntemaan liikkeen historian hyvin selvästi. Mainitessaan liikkeen keskeisimpiä hahmoja hän korosti voimakkaasti liikkeen vahvaa kveekaritaustaa.¹⁹⁰ Kveekariliikkeestä oli viimeistään Bilthovenin toisen konferenssin jälkeen tullut hänelle kaikkein läheisin kristinuskon suuntaus.

Esityksessä Iversen kertoi myös tarkemmin toisen Bilthovenin konferenssin sisällöistä. Kertoessaan Bilthovenin tavoitteista hän käytti jopa kaksi kertaa esitelmän aikana käsitettä mammonismi.¹⁹¹ Tämän käsitteen avulla hän halusi viitata – kuten Bilthovenin julistuksessa viitattiin – Jeesuksen opetukseen siitä, että ei voi palvella samanaikaisesti mammonaa ja Jumalaa. Nyt Iversen muokkasi siitä käsitteenä ”ismin”, jolla hän halusi viitata samanaikaisesti kapitalismiin ja Raamatun opetukseen osoittaakseen näiden kahden asian välillä olevan ristiriidan. Iversen ei kuitenkaan luonut tätä käsitettä itse, vaan mammonismi oli tyypillinen käsite tuon ajan vasemmistolaisissa ja kristillisissä lehdissä; sillä viitattiin negatiivisessa mielessä yhteiskunnan rahakeskeisyyteen ja sen aiheuttamiin ongelmiin.¹⁹²

Konferenssista kertoessaan Iversen kertoi myös oman näkemyksensä tuhatvuotisen valtakunnan maanpäälle laskeutumisesta:

Siellä saimme (Bilthovenissa) kaikki kokeilla rakkauden voiman suuruutta, jonka vallitessa ainoana elämän lakina toivottu Jumalan tuhatvuotinen valtakunta on maan päällä, meidän ihmisten keskuudessa.¹⁹³

¹⁸⁸ Työkansa no 97/25.8.1920, Allianssijuhlat tampereella. Toinen kokouspäivä

¹⁸⁹ Työkansa no 117/11.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitelmien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

¹⁹⁰ Työkansa no 117/11.10.1920 ja no 118/13.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitelmien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

¹⁹¹ Työkansa no 117/11.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitelmien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

¹⁹² ks. esim. Työn Oikeus no 73/22.11.1919, Tuotantovälineitten yhteiskunnallistuttaminen (Väinö Voionmaa); Kotimaa no 24/30.3.1920, Kirkko nykyhetkellä (maininta esiintyy pitkässä sitaatissa Lauri Ingmannilta).

¹⁹³ Työkansa no 118/13.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitelmien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

Oppi maanpäälle laskeutuvasta tuhatvuotisesta valtakunnasta on kristinuskossa peräisin ilmes-
tyskirjasta (Ilm. 20). Iversen näki, että tuhatvuotinen valtakunta laskeutuu maan päälle silloin,
kun rakkaus on ainoa elämän laki. Postmillennialistisen periaatteen mukaisesti toiminta Kris-
tillisessä internationaalissa oli Iversenille tapa tuoda Jumalan tuhatvuotinen valtakunta maan-
päälle. Iversenistä kuvastui voimakas toiveikkuus sodan jälkeiseen aikaan ja niihin suuriin mul-
listuksiin, joita maailmassa oli käynnissä. Hänen mukaansa Bilthovenin konferensseissa käsi-
tellyt aiheet ja uutiset maailmalta kertoivat siitä, että juuri tällä hetkellä maailmassa nousee
vallankumouksen voimalla ”suuri herätysliike, joka pyrkii muuttamaan sekä valtiolliset, että
yhteiskunnalliset olosuhteet uhrautuvan, veljesrakkauden sekä yhteisyyden pohjalta”.¹⁹⁴ Kau-
histuttavaltakin näyttävät suuret yhteiskunnalliset mullistukset kertoivat pohjimmiltaan Iverse-
nin mukaan siitä, että maailmassa on ”syvä vapauden kaipuu”.¹⁹⁵ Iversenille Venäjän vallan-
kumous ja Euroopassa oleva kuohunta yhdistyi hänen tulkintaansa tuhatvuotisen valtakunnan
laskeutumisesta maanpäälle: Ne ilmensivät sitä muutostilaa, joka tulisi johtamaan uuteen ai-
kaan, jossa rakkauden laki hallitsee.

Kristillisen internationaalien aktiivien läsnäolo Allianssijuhlilla johti Evankelisten ystävien, Yh-
teistön ja Kristillisen internationaalien yhteistyön tiivistymiseen. Tästä osoituksena oli se, että
Evankelisten ystävien äänenkannattaja Sanomia rauhasta -lehti julkaisi laajan Felix Iversenin
artikkelin toisesta Bilthovenin konferenssista.¹⁹⁶ Erityisenä osoituksena Kristillisen internatio-
naalin suosioista oli myös se, että Työkansa julkaisi lehdessään jouluaattona Evankelisten ystä-
vien saarnaajan Väinö Holmin toivoa täynnä olevan runon nimeltä ”Kristillinen internati-
onale”:

Siks kaikuu huuto valtava maailman ääriin asti: Suur’ rauhan riemupasuuna raikuos raikkahasti.
Sen veljessydän lähetti Hollannist’ joka maalle, terveiset rauhan: ”Kristillinen internationale!”.
Oi terve, rauhan lähetti, sua kumarramme syvään! Sa kärsiville toivon suot viel’ ihmisyyteen hy-
vään. Sa oot kuin lilja valkoinen mi kasvaa haudan yllä, saat kuolon hurmeen unheeseen sovini-
non syleilyllä.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Työkansa no 118/13.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitel-
mien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

¹⁹⁵ Työkansa no 118/13.10.1920, Kristillistä internationalea kohti. Tampereen allianssijuhlilla pidettyjen esitel-
mien mukaan. Työkansalle tri Felix Iversen.

¹⁹⁶ KA, SRL V, SSL Ha, Sanomia armosta, ”Kristillistä internationalea kohti” 1920.

¹⁹⁷ Työkansa no 148/24.12.1920, Kristillinen internationale.

b. Toinen Bilthovenin konferenssi ja julistukset eivät herätä enää suuria tunteita

Bilthovenin konferenssin toinen virallinen julistus julkaistiin lehdissä vasta vuoden 1921 maaliskuun aikana.¹⁹⁸ Poikkeuksena oli kristillissosiaalinen Yhteistö-lehti, joka julkaisi virallisen julistuksen vuoden 1920 lopulla.¹⁹⁹ Lähteistä ei ole selvinnyt, miksi virallisen julistuksen saaminen suomalaiselle lehdistölle kesti niin pitkään. Mahdollisesti virallisen julistuksen laatiminen tai sen saaminen ja kääntäminen vei aikaa jostain syystä. Merkittävää on, että tällä kertaa Suomen sosialidemokraatti -lehti oli kääntänyt kelkkansa ja julkaisi Bilthovenin toisen julistuksen maaliskuussa 1921.²⁰⁰ Ääni oli vuoden aikana muuttunut Suomen sosialidemokraatin kellossa kieltäytymisestä hyväksyntään, mihin vaikutti Kristillisen internationaalisen maineen lisääntymisen lisäksi luultavasti myös se, että järjestön keulahahmo ei ollut enää aatelinen Mathilda Wrede vaan työväenliikkeen sympatisoija Felix Iversen. Suomen sosialidemokraattia lukuunottamatta sekulaari työväenlehdistö ei kuitenkaan edelleenkään huomionnut Kristillisen internationaalisen sanomaa.

Huomiota herättävää on, että Bilthovenista lähetettiin ennen virallista julistusta Iversenin esitelmän saksalaisen rauhanyhdistyksen puheenjohtaja Meyerin laatima julistus. Meyerin laatima rauhanjulistus oli luonteeltaan sekulaari, ja se oli kirjoitettu siten, että kaikki eri rauhaa haluavat yhdistykset pystyisivät allekirjoittamaan sen. Kristillistä internationaalista kohti -liike ilmeisesti ylläpiti kirjaa sen allekirjoittaneista tahoista, vastasi julistuksen levityksestä ja toimi sen allekirjoittaneiden tahojen yhdyssiteenä. Julistus julkaistiin jostain syystä suomalaisessa lehdistössä vain Työkansassa elokuun lopussa, ja sen laajemmasta leviämisestä ei ole tarkempaa tietoa.²⁰¹ Vaikka ei ole tietoa siitä, miten Meyerin julistuksesta tuli myös yksi Kristillistä internationaalista kohti -liikkeen julistuksista, se kertoo siitä, että Iversenin raportilla ja maininnalla Meyeristä oli konkreettista vaikutusta kansainvälisen liikkeen toimintaan. Iversen sai tämän onnistumisen avulla vietyä myös kansainvälistä liikettä siihen suuntaan, mistä hän jo ensimmäisessä kirjoituksessaan oli Wredelle kertonut: Maailmanrauhanliikkeeksi, joka olisi ”seisova niin laajalla pohjalla kuin mahdollista”.

¹⁹⁸ Hufvudstadsbladet no 68/10.3.1921, Den Kristna internationalen, Försoningsförbundet i Finland; Österbottningen no 21/15.3.1921, Den Kristna internationalen, Försoningsförbundet i Finland; Työkansa no 31/18.3.1921, Kristillinen internationale–Suomen sovinnonliitto.

¹⁹⁹ Yhteistö no 3–4/1.12.1920, 66–67.

²⁰⁰ Suomen sosialidemokraatti no 57/10.3.1921, Kristillinen internationale. –Suomen sovinnonliitto.

²⁰¹ Työkansa no 99/30.8.1920, Kristillisen internationaalisen työmailta.

Mitkään Bilthovenin julistukset eivät enää herättäneet keskustelua lehdistössä, kuten puoli vuotta aikaisemmin. Oikeistolainen lehdistökään ei enää samalla tavoin huomionut Kristillistä internationaalia palstoillaan. Kesästä 1920 eteenpäin voidaankin todeta, että liike oli pääasiallisesti löytänyt paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja lehdistössä, eikä se samalla tavoin enää herättänyt suuria tunteita. Liikkeen profiili ei myöskään lehdistössä ollut enää kristillisoikeistolainen kuten vielä ennen vuodenvaihdetta 1919–1920. Erityisesti kristillisestä työväenliikkeestä oli tullut puolen vuoden aikana Kristillisen internationaalin voimakkain tukija, mikä näkyi erityisesti siten, että Työkansa raportoi toistuvasti järjestön toiminnasta ja kokouksista.²⁰² Myös kaikki Kristillisen internationaalin julkaisut painettiin Työkansan painossa ja julkaistiin vielä lehdessään.²⁰³ Työkansan voidaan sanoa olleen kristillisen työväenliikkeen ohella myös Kristillisen internationaalin äänenkannattaja. Toinen Kristillisen internationaalin ns. äänenkannattaja Suomessa oli Yhteistö-aikakauslehti, jossa kaikissa vuoden 1920 aikana ilmestyneissä numeroissa käsiteltiin Kristillistä internationaalia.²⁰⁴ Sekin, että Bilthovenin toinen virallinen julistus julkaistiin Yhteistössä kolme kuukautta aiemmin kuin muissa lehdissä, kertoo lehden toimituksen ja Kristillisen internationaalin jäsenten tiiviistä vuorovaikutuksesta.

c. Suomen rauhanliiton perustaminen ja Kristillisen internationaalin neljäs kokous

Kaksi päivää ennen Kristillisen internationaalin neljättä kokousta Suomessa järjestettiin toisen ryhmittymän kokous, joka merkitsi uudenlaista vaihetta Kristillisen internationaalin toiminnan kannalta. 22. marraskuuta vuonna 1920 järjestettiin Suomen Rauhanliiton perustava kokous, jossa Felix Iversen ja Uno Wegelius valittiin sen keskushallitukseen. Rauhanliiton alustavat suunnittelukokoukset oltiin järjestetty jo touko–kesäkuun aikana ja niissä Wegelius oli toiminut aktiivisesti. Mathilda Wrede oli myös osallistunut Rauhanliiton alustaviin kokouksiin, mutta ei sen enempää osallistunut sen toimintaan. Tämä vahvistaa entisestään käsitystä siitä, että Wrede ei halunnut osallistua liian järjestäytyneeseen eli Wredelle liian ”poliittiseen”, yhdistykseen. Rauhanliittoon kuului Kristillisessä internationaalissa toimineiden Wegeliuksen ja

²⁰² KA, SRL V, SSL Ha.

²⁰³ KA, SRL V, SSL Db.

²⁰⁴ Yhteistö no 1/1.3.1920, Kristillinen internationale; no 2/1.7.1920, Rauhanaatteesta (Ransu Karinen), Pyrkimys kristilliseen internatsionaaleen; no 3–4/1.12.1920, Mitä nykyaika kristityltä vaatii (Felix Iversen)

Iversenin lisäksi muun muassa professori Arvi Grotenfelt, josta tuli liiton ensimmäinen puheenjohtaja, kirjailija Selma Anttila sekä ylioppilas Aarne Selinheimo.²⁰⁵

Wegeliuksen ja Iversenin toiminta ilmensi heidän henkilökohtaisen kiinnostuksensa lisäksi mahdollisesti myös heidän tyytymättömyyttä Kristillisen internationaalin löyhään järjestäytymiseen. Wegelius oli puolueaktiivi ja Iversen yhdistysaktiivi, jonka vuoksi on oletettavaa, että he olisivat toivoneet Kristillisen internationaalin rekisteröitymistä ja järjestäytymistä. Koska Wredeä arvostettiin runsaasti ja koska hän oli tuonut liikkeen Suomeen eikä luultavasti halunnut rekisteröidä Kristillistä internationaalia yhdistykseksi, eivät Wegelius ja Iversen todennäköisesti halunneet ajaa liikkeessä Wreden tahdon yli. Suomen rauhanliiton rekisteröityminen ja selkeämpi järjestäytyminen vastasivat osaltaan Wegeliuksen ja Iversenin järjestäytymistoi-veisiin.

Wegeliuksen ja Iversenin liittyminen Suomen rauhanliittoon ilmensi myös Kristillisessä internationaalissa esiintynyttä tarvetta laajentaa toimintaa ja löytää lehtikirjoittelun sekä julistustoiminnan ohelle uusia toiminnan muotoja sekä yhteistyötahoja. Rauhanliitto palveli tätä pyrkimystä laajapohjaisuutensa vuoksi. Se ei ollut ainoastaan kristillinen järjestö eikä myöskään antimilitaristinen järjestö, vaan pyrki tavoittamaan toiminnallansa mahdollisimman laaja-alaisesti eri rauhanasiasta kiinnostuneita tahoja.²⁰⁶ Täten se tarjosi myös Kristillisen internationaalin periaatteiden edistämiseksi uudenlaisia mahdollisuuksia ja mahdollisti myös sen, että liikkeen toimintaa voitiin viedä Iversenin toivomaan suuntaan. Jo ensimmäisestä Bilthovenin julistukseen liittyvästä kommentistaan lähtien Iversen oli toivonut mahdollisimman laajapohjaista kattojärjestöä rauhanliikkeelle. Nyt tällainen kattojärjestö perustettiin Suomen sisälle osittain Iversenin vaikutuksesta, ja Iversenin sekä Wegeliuksen kautta Kristillinen internationaali oli alusta alkaen tiiviissä yhteistyössä Suomen rauhanliiton kanssa.

Seuraava Kristillisen internationaalin Suomen osaston yleisötilaisuus järjestettiin 24. marraskuuta vuonna 1920. Tilaisuus oli monessa suhteessa erilainen aikaisempaan verrattuna. Se järjestettiin Helsingin normaalilyseolla, ja se oli ainoastaan suomenkielinen. Kokouksessa ei ollut muita alustajia kuin Felix Iversen, joka alusti aiheesta ”Kristillinen vallankumous ja Kristillinen internationale”.²⁰⁷ Erityisen omituista Jaakko Ketolan kirjoittamassa selostuksessa on se,

²⁰⁵ KA, SRL Ca, ptk 28.5.1920, SRL:n alustava kokous; ptk 11.6.1920, SRL:n toinen alustava kokous, ptk 22.11.1920, SRL:n perustava kokous.

²⁰⁶ Suomen rauhanliiton ja sen paikallisyhdistysten säännöt 1922 <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/86508/fd2012-pp00000514-pdf001.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Viitattu 10.5.2019); Koikkalainen 2007, 20, 32–36.

²⁰⁷ Hufvudstadsbladet no 323/24.11.1920, Den kristna internationalen.

että ainakin hänen mukaan tämä tilaisuus olisi ollut ”ensimmäinen varsinainen Kristillisen internationaalien kokous”, vaikka Kristillinen internationaali oli todistetusti järjestänyt jo vuoden 1920 alussa kolme samankaltaista yleisötilaisuutta.²⁰⁸ Mahdollisesti Jaakko Ketola sekoitti Kristillisen internationaalien kaksi päivää aikaisemmin perustettuun Suomen rauhanliittoon ja tämän vuoksi kirjoitti selostuksessaan virheellisesti.

Iversenin käsitykset olivat muuttuneet Bilthovenin toisen konferenssin jälkeen voimakkaammin kolonialismia ja imperialismia vastustaviksi. Iversen kritisoi yleisötilaisuudessa siirtomaapolitiikkaa ja havainnollisti mielipidettään esimerkeillä Intiasta ja Etelä-Afrikasta, joiden tilanne oli hänelle tuttu Bilthovenista. Siirtomaapolitiikan kritisointi liittyi Iversenillä voimakkaasti hänen käsitykseensä kristinuskon etiikasta:

Annettakoon mustat ja keltaiset kansat olla rauhassa, niin he antavat olla valkoisten. Kristinopin mukaan ovat kaikki kansat tasa-arvoisia; ei ole valkoisilla suurempi oikeus kuin värilläkään Jumalan valtakuntaan. Rakkaus ja yhdenvertaisuus ovat sen opin pohjana. Taantumus ja rotuviha sekä luokkaviha, johtavat käymistilaan ja vallankumoukseen.²⁰⁹

Tasa-arvo kansojen välillä oli Iversenille kristinuskosta kumpuava periaate, jonka vastakohtana hän näki taantumuksen rotuvihan ja luokkavihan. Iversen etsi jatkuvasti vastausta siihen, miksi vallankumous ja levottomuus oli niin hallitseva maailmassa. Allianssijuhlilla yksi hänen vastauksensa tähän oli ollut eskatologinen ajatus lopun aikojen yhteiskunnallisesta kuohunnasta, joka johtaa uudenmaailman syntymiseen. Nyt vastaukseksi Iversen tarjosi käytännöllisempää syytä: Kansojen välinen epätasa-arvo ja sortaminen johtivat käymistilaan ja vallankumouksiin. Nämä kaksi Iversenin vastausta – eskatologinen ja käytännöllinen – eivät kuitenkaan sulkeneet toisiaan pois vaan pikemminkin tukivat toisiaan.

Mathilda Wrede ei osallistunut ollenkaan Kristillisen internationaalien neljänteen yleisötilaisuuteen, koska hän oli Kööpenhaminassa ja Tukholmassa pitämässä esitelmää elämästään ja työstään vankien parissa. Wrede luennoi monenlaisissa tilaisuuksissa. Näistä tilaisuuksista tutkimukseni kannalta merkittävin oli luento *Kristet för samhällsliv* -järjestön kokouksessa. Vuoden 1920 lopussa *Kristet för samhällsliv*-järjestöstä oli tullut Kristillistä internationaalia kohti -liikkeen ruotsin osasto. Wrede ei silti tietävästi puhunut tässä tai muissa tilaisuuksissa Kristillisen internationaalien edustajana. Hän ei myöskään koko ulkomaanmatkan aikana sanallakaan kirjeissään veljelleen ja siskolleen maininnut Kristillistä internationaalia, joka oli muuten ollut

²⁰⁸ Keskipohjanmaa no 143/6.12.1920, ”Kristillistä internationaalia kohti” (Jaakko Ketola).

²⁰⁹ Keskipohjanmaa no 143/6.12.1920, ”Kristillistä internationaalia kohti” (Jaakko Ketola).

kirjeissä aktiivisesti esillä.²¹⁰ Aiempia havaintojani tukeva selitys tähän on se, että Wrede oli etäännytynyt Kristillisen internationaalin toiminnasta sen osittaisen politisoitumisen vuoksi. Se ei kuitenkaan yksistään ole riittävä syy selittämään ilmiötä kokonaisuudessaan. Wrede ei koskaan ole ollut erityisen innokas järjestö- tai yhdistysaktiivi vaan toiminut aina itsenäisesti.²¹¹ Lisäksi Evy Fogelbergin kirja Mathilda Wreden elämästä julkaistiin syksyllä 1920 ja kirjaa myytiin hyvin Suomen lisäksi myös Ruotsissa.²¹² Tämän vuoksi Mathilda Wredeä toivottiin todennäköisesti luennoimaan niin useaan paikkaan Ruotsissa ja Kööpenhaminassa. Wredellä oli siis Kristillisen internationaalin työn ohella nyt paljon muuta Fogelbergin kirjan mukanaan tuomaa ajateltavaa. Wreden maineen leviämisen lisäksi Fogelbergin kirja levitti osaltaan runsaasti Kristillisen internationalen mainetta, koska koko kirja päättyy Bilthovenin ensimmäiseen julistukseen.²¹³

²¹⁰ SLSA 859, 1.3. Mathilda Wrede Henrik Wredelle 1.3.1920, 26.6.1920, 23.7.1920, 12.11.1920, 22.11.1920; Mathilda Wrede Johanna Wredelle 19.7.1920, 19.11.1920, 20.2.1921.

²¹¹ Antikainen 2003, 174.

²¹² SLSA 859, 1.3. Mathilda Wrede Henrik Wredelle 22.11.1920.

²¹³ Fogelberg 1920, 292–294.

V Tutkimustulokset

Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ja Suomen Kristillisen internationaalin perustaminen ja periaatteet heijastivat maailmansodan jälkeen koittanutta aikaa. Pitkään jatkuneen sotimisen jälkeen koittanut rauha ja vallankumoukselliset mielialat toivat unelman paremmasta huomisesta kaaoksen keskelle. Pitkään jatkunut tyytymättömyys sotaan ja sosiaaliseen eriarvoisuuteen oli purkautunut Venäjällä lokakuun vallankumouksen merkeissä. Venäjän johtoon nousivat bolševikit, jotka halusivat saada aikaan väkivaltaa kaihtamatta vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin koko maailmassa. Tätä pyrkimystä toteuttaakseen maaliskuussa 1919 perustettiin Kommunistinen internationaali, jonka tarkoitus oli koordinoida bolševikkien maailmanvallankumousta. Komintern poikkesi hyvin paljon sen edeltäjästä Toisesta internationaalista, joka ennen maailmansotaa vastusti asevarustelua, mutta hajosi, kun kaikki siihen kuuluneet puolueet alkoivat maailmansodan kynnyksellä kannattamaan oman maansa asevarustelua. Myös maltillisemmat sosiaalidemokraatit yrittivät vuonna 1919 rakentaa Toisen internationaalin tuhkien päälle uuden internationaalin.

Kristillistä internationalea kohti -liike pyrki omalla toiminnallaan vastaamaan ja osallistumaan siihen keskusteluun, millainen uuden internationaalin tulisi olla. Liike toi yhteen kristillisiä sosialisteja ja antimilitaristeja, jotka perustivat vakaumuksensa erityisesti Raamattuun ja halusivat kulkea samaa tietä kuin Jeesus. Nimellään he osoittivat vakaumuksensa siitä, että uuden internationaalin tuli olla kristillinen, ja julistuksillaan he pyrkivät vastustamaan bolševikkien uskontovihamielistä ja väkivaltaista vallankumoukskäsitystä. He myös halusivat luoda kristillisvasemmistolaisen ja antimilitaristisen rauhanjärjestön perinteisemmän kristillis-oikeistolaisen ja pidempään toimineen World Alliance -rauhanjärjestön rinnalle. Kristillistä internationalea kohti -liike yritti saada aikaan rakkauteen, sovintoon ja maailmanveljeysaatteeseen perustuvan kristillisen vallankumouksen. Liike oli alusta asti luonteeltaan ekumeeninen, mutta sen alkujuuret sijoittuvat vuonna 1914 perustettuun Britannian Sovinnonliittoon, jonka kveekaritausta oli hyvin voimakas. Tämän vuoksi myös Kristillistä internationalea kohti -liikkeen teologia ja kannattajakunta olivat alusta alkaen voimakkaasti kveekarihenkisiä.

Suomesta Kristillistä internationalea kohti -liikkeen ensimmäiseen Bilthovenin konferenssiin osallistui entinen vankilasaarnaaja Mathilda Wrede, joka poikkesi konferenssin kristillisistä sosialisteista ja kveekareista siinä, että hän oli luterilainen ja vapaakirkollinen. Wrede oli kuitenkin lähentynyt uskonelämässään jo pidempään kristillistä sosialismia ja kveekareita. Erityi-

sesti Suomen sisällissota oli tehnyt rauhanaatteesta Wredelle hyvin tärkeän, mikä oli yksi merkittävä ehto hänen osallistumiselle Bilthovenin konferenssiin. Matkalla konferenssiin Wrede tapasi ystävänsä Nathanael Beskowin, joka oli perustanut vuonna 1918 Ruotsiin sosiaalista oikeudenmukaisuutta tavoittelevan Förbundet för Kristet Samhällsliv -järjestön. Wreden ja Beskowin ystävyys sekä keskustelut ovat olleet merkittäviä tekijöitä siinä, että Beskowin järjestöstä tuli myöhemmin Kristillistä internationalea kohti -liikkeen Ruotsin osasto.

Wredeä arvostettiin konferenssissa alusta alkaen hänen vankien parissa tehdyn työn vuoksi. Useat kveekarit todennäköisesti samaistivat hänet Elisabeth Fryhin, joka oli laajalti tunnettu kveekari ja oli tehnyt elämäntyönsä vankien auttamisen parissa kuten Wrede. Maineensa ja englanninkielentaitonsa ansiosta Wrede osallistui myös konferenssin johtavaan komiteaan, joka laati liikkeen ensimmäisen julistuksen.

Wreden aatelisen taustan vaikutuksesta Kristillisestä internationaalista tuli aluksi Suomessa perinteisen kristillis-oikeistolaisen pasifismin edustaja, vaikka kansainvälinen liike edusti maailmansodan jälkeen voimakkaasti kehittyntä vasemmistolais-antimilitaristista rauhanliikettä kristillisellä vivahteella. Bilthovenin julistus julkaistiin Suomessa useimmissa oikeistolaisissa lehdissä, mutta sen sijaan perinteisessä työväenlehdistössä julistusta ei sen sisältämästä sosialismista huolimatta julkaistu. Wrede tarjosi julistusta ainakin Sosialidemokraatti-lehdelle, mutta se kieltäytyi sen julkaisusta. Syynä tähän oli luultavasti Wreden aatelinen ja kristillinen tausta sekä julistuksen kristillinen sisältö. Monessa mielessä Kristillisestä internationaalista tuli väliinputoaja suomalaisessa yhteiskunnassa, koska oikeistolaiset piirit vierastivat liikkeen sosialismia ja työväki taas liikkeen aatelistä taustaa ja kristillistä perustaa.

Lehdissä julkaistun julistuksen huomioi ensimmäisten joukossa dosentti Felix Iversen, joka kirjoitti lehtiin kommentin, jossa hän asettui tukemaan Kristillistä internationalea kohti -liikettä. Iversen toivoi kommentissaan kuitenkin myös sitä, että rauhanliike olisi luonteeltaan sellainen, että muutkin kuin vain kristityt voisivat osallistua liikkeen toimintaan. Iversenin kirjoittaman kommentin kautta Iversen ja Wrede tutustuivat toisiinsa. Wredestä tuli pian Iversenille hyvin tärkeä ihminen, jota hän katsoi ylöspäin. Tätä ilmensi esimerkiksi se, että vaikka Iversen ei uskonut persoonalliseen Jumalaan vaan hänen käsityksensä Jumalasta oli panteistinen, hän silti yritti uskoa persoonalliseen Jumalaan ja rukoilla kuten Wrede, koska arvosti Wredeä niin paljon. Kristillisestä internationaalista tuli myös Iversenille nopeasti tärkeä liike, jonka sanomaa hän pyrki omalla toiminnallaan edistämään

Liikkeen nimi ja julistus sekä Iversenin kommentti synnyttivät oikeistolaisessa lehdistössä kriittisiä äänenpainoja. Erityisesti entinen allianssilähetyksen saarnaaja ja silloinen proviisori Ossian Eklund vastusti Människovännenissä Kristillistä internationaalia. Eklund sekoitti Kristillisen internationaalin sen nimen ja kristillisen vallankumous -tavoitteen vuoksi bolševismiin, Kommunistiseen internationaaliin ja sisällissodassa sotineisiin punaisiin. Eklund tukeutui näkemyksissään erityisesti Paavalin esivaltaopetukseen perustellessaan sitä, miksi kuolemanrangaistus tuli säilyttää ja järjestysvaltaa ylläpitää aseellisesti. Lisäksi Vanhan testamentin sotaisat kertomukset toimivat Eklundille todisteena siitä, että käsky ”Älä tapa” ei ollut luonteeltaan ehdoton kuten Iversen ajatteli. Eklund halusi myös Johanneksen evankeliumiin vedoten perustella sitä, että Jeesus ei ollut millään tavoin vallankumouksellinen.

Valtiollisen väkivallan käytön oikeuttaminen esivaltaopetuksella oli hyvin tyypillistä luterilaisuudessa ja erityisesti Suomen sisällissodan aikaan virallinen luterilainen kirkko asettui tukemaan valkoisia suojeluskuntia esivaltaopetukseen vedoten. Esivaltaopetus oli koko sodan ja rauhan välistä tematiikkaa käsittelevän raamatullisen keskustelun ydin. Tämä pakotti myös Kristillisen internationaalin antimilitarismia kannattaneet jäsenet ottamaan kantaa esivaltaopetukseen. He eivät halunneet kiistää esivaltaopetuksen merkitystä, vaan tulkita sitä niin, että se mahdollisti aseistakieltäytymisen. *Huttunen* on todennut esivaltaopetuksen olleen ongelma punaisella puolella sotineille sisällissodassa, koska punaiset yhtä lailla kokivat Raamatun auktoriteetukseen.²¹⁴ Tutkimukseni osoittaa, että esivalta ei ollut ongelma vain punaisille, vaan myös kristityille, jotka kannattivat rauhanaatetta. Sen vuoksi kristillisen rauhanaatteen edustajan oli pakko ottaa siihen kantaa ja tulkita sitä perinteisestä käsityksestä poiketen.

Iversen ja Kristillisen internationaalin toimintaan osallistunut ruotsinkielisen vapaaseurakunnan pastori Anton Magnusson näkivät, että esivaltaa tuli totella vain silloin, kun se toimii Jumalan käskyjen mukaan. Näistä käskyistä ”Älä tapa” oli heille luonteeltaan ehdoton. Erityisesti ensimmäinen maailmansota oli todistanut heille, että esivallat eivät kantaneet miekkaa kuten Jumalan palvelijoiden kuuluisi. Iversen vetosi argumentoinnissaan myös clausula Petriin arvottaen sen esivaltaopetusta tärkeämmäksi kristilliseksi periaatteeksi, ja sen avulla hän perusteli sitä, miksi antimilitarismi oli ainoa oikea tie kristityille. Iversen myös tapasi henkilökohtaisesti Eklundin ja keskusteli hänen kanssaan Kristillisen internationaalin periaatteista, tavoit-

²¹⁴ Huttunen 2010, 109.

teista ja kveekareiden historiasta. Vaikka Eklund ei alkanut kannattamaan Kristillistä internationaalia, hänen mielipiteensä liikettä kohtaan muuttui myönteisemmäksi, mihin vaikutti erityisesti se, että hän sai tietää Wreden olleen yksi liikkeen perustajista.

Erilainen esivaltaopetuksen tulkinta ilmensi Iversenin ja Magnussonin ottamaa etäisyyttä perinteisestä luterilaisesta opista. Iversenin voisi melkein todeta olleen kveekari tai ainakin vähintään kveekareiden voi todeta olleen hänelle läheisin kristinuskon suuntaus. Lisäksi Kristillisessä internationaalissa toiminut pastori Mikko Ivar Airila oli inspiroitunut voimakkaasti kveekareista. Niinpä voidaankin sanoa, että kveekarivaikutteita tuli ensimmäisen kerran Suomeen jo vuonna 1919 Kristillisen internationaalien kautta.

Kristillisen internationaalien kristillissosialistinen antimilitarismi ei sopinut oikeistolaiseen lehdistöön, mitä Eklundin kritiikki ilmensi. Vuoden 1920 alkupuolella kristillinen työväenliike alkoi kiinnostua ja tukea Kristillisen internationaalien toimintaa. Työkansasta tuli Kristillisen internationaalien pääasiallisin äänenkannattaja, ja Kristillisen työväenliikkeen aktiivista sekä jo eläköityneestä Tuusulan kirkkoherra Uno Wegeliuksesta Kristillisen internationaalien keskeinen jäsen. Wegelius kirjoitti liikkeen Suomen osaston ensimmäisen painetun julkaisun ”Rauhaa kohti”, jossa Wegelius vuorisaarnaan tukeutuen perusteli antimilitarismin ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämisen tärkeyttä. Wegelius esitteli Kristillisen internationaalien myös settlementiliikkeelle, jossa sen toimintaan ja tavoitteisiin suhtauduttiin myönteisesti. Vaikka Wegelius oli luterilaisen kirkon pappi, hän suhtautui kielteisesti dogmaattiseen kristinuskon tulkintaan ja halusi edistää ekumeniaa omalla toiminnallaan. Wegeliukselle ennen kaikkea erilaisten kristillisten oppien aikaan saamat hedelmät todistivat siitä, mikä kristinuskossa oli säilyttämisen arvoista ja mikä taas farisealaisuutta. Paavalin esivaltaopetuksen dogmaattinen tulkinta oli Wegeliukselle yksi ajankohtaisimmista farisealaisista opeista, jonka hedelmät olivat aiheuttaneet ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan.

Vaikka Wegelius valittiin Kristillisen internationaalien ensimmäiseksi puheenjohtajaksi, Wrede ja Iversen johtivat liikkeen toimintaa Suomessa tutkimanani ajanjaksona. Iversen halusi viedä liikettä Wegeliuksen kanssa poliittisempaan, laaja-alaisempaan ja järjestäytyneempään suuntaan kuin Wrede, joka ei halunnut rekisteröidä Kristillisen internationaalien Suomen osastoa yhdistykseksi tai tehdä liikkeen toiminnasta liian poliittista. Nämä ristiriidat olivat luonteeltaan kuitenkin vähäisiä ja peruseriaatteiltaan Wrede ja Iversen olivat samalla viivalla. Linjaerimielisyydet johtivat silti siihen, että Wegelius ja Iversen osallistuivat aktiivisesti laaja-alaisemman

ja järjestäytyneemmän Suomen rauhanliiton perustamiseen. Iversen ja Wegelius valittiin Suomen rauhanliiton keskushallitukseen vuoden 1920 lopussa. Näiden tapahtumien myötä Iversenin unelma rauhanliikkeen laaja-alaisuudesta otti uuden ja merkittävän askeleen eteenpäin Suomessa.

Iversenin ja Wegeliuksen pyrkimys tehdä Kristillisen internationaalien toiminnasta selkeämmin poliittista ja laaja-alaisempaa toteutui jossain määrin, mutta sen sijaan liikkeen järjestäytyminen jäi vähäiseksi. Ensimmäinen konkreettinen osoitus liikkeen politisoitumisesta oli luonteeltaan sekulaari ”Valtiovelvollisuuslakiehdotus”, jossa haluttiin tarjota ”omantunnonaroille” ihmisille mahdollisuus kieltäytyä asevelvollisuudesta. Sen kirjoittajana oli yliopistonlehtori Oscar von Shoultz, joka oli voimakkaasti inspiroitunut tolstoilaisuudesta ja osallistui melkein alusta alkaen Kristillisen internationaalien toimintaan. Siviilipalveluslainsäädännön aikaansaaminen oli tuolloin ajankohtaista, koska Suomeen oli tullut vuonna 1919 väliaikainen asevelvollisuuslaki ja Kristillisen internationaalien toiminnan aikana pysyvää asevelvollisuuslainsäädäntöä sorvattiin valtioneuvostossa. Lisäksi Mikko Ivar Airilan joutuminen syytetyksi ”helmi-kuun kutsuntojen vastustamisesta”, koska hän luki saarnapenkistä loppiaisena Bilthovenin julistuksen, antoi Kristillisessä internationaalissa entisestään sytykettä yrittää vaikuttaa asevelvollisuuslakiin. Eduskunnassa erityisesti Kristillisen työväenliiton kansanedustaja Juho Valerian Kekkonen pyrki edistämään Kristillisen internationaalien asiaa.

Kristillisen internationaalien Suomen osaston nopea politisoituminen saattoi osaltaan vaikuttaa siihen, että Wrede osallistui vähemmän liikkeen toimintaan ja Iversen otti selkeämmin liikkeen johdon itsellensä. Yhtä hyvin liikkeen politisoituminen saattoi johtua siitä, että Wrede ei terveytensä vuoksi voinut osallistua liikkeen toimintaan niin paljoa, minkä vuoksi Iversen johti pääasiallisesti liikkeen toimintaa. Joka tapauksessa Wrede ei pystynyt osallistumaan toiseen Bilthovenin konferenssiin kesällä 1920, kun taas Iversen osallistui konferenssiin yhdessä Charles ja Elsa Boldtin kanssa. Iversenin haasteena konferenssissa oli se, että hän ei osannut englantia, eikä hänellä ollut samanlaista arvostusta konferenssissa kuin Wredellä. Näistä syistä johtuen hän ei kovin hyvin pystynyt osallistumaan konferenssiin tai vaikuttamaan sen sisältöön. Silti hänen konferenssiin laatiman raportin ansiosta Iversenin saksalaisen rauhanystävä Meyerin järjestö alkoi tekemään yhteistyötä Kristillistä internationalea kohti -liikkeen kanssa. Tämän lisäksi Pariisissa ja Ranskassa ollessaan Iversen alkoi Kristillisen internationaalien Suomen osaston nimissä pitämään enemmän yhteyttä ulkomaisiin tahoihin, kuten Ruotsin maailmanrauhanliikkeeseen ja kristilliseen opiskelijoiden maailmanliittoon.

Toinen Bilthovenin konferenssi laajentui ja oli luonteeltaan ekumeenisempi kuin aikaisemmin. Konferenssissa asetuttiin voimakkaammin vaatimaan sosialistista yhteiskuntajärjestystä ja korostettiin vuorisaarnaan vedoten Kristuksen hengen suurimman vastustajan olevan Mammona. Etelä-Afrikan ja Intian osallistujien esitelmien vuoksi liikkeessä alettiin tiedostamaan myös voimakkaammin siirtomaapolitiikan ja rasismien aiheuttamia isoja ongelmia. Tämä vaikutti Iverseniin ja konferenssista tulon jälkeen Iversen kritisoi itse voimakkaammin kristinuskon nimissä siirtomaapolitiikkaa ja ihmisten syrjimistä heidän ihonvärinsä vuoksi.

Bilthovenin toinen konferenssi ei enää synnyttänyt lehdistössä keskustelua. Toinen Bilthovenin julistus julkaistiin muutamissa Suomen lehdissä vasta reilu puoli vuotta konferenssin jälkeen vuoden 1921 maaliskuussa. Onnistumisena oli kuitenkin se, että kun Felix Iversen tarjosi Bilthovenin toista julistusta Sosialidemokraatille, se aikaisemmasta linjastaan poiketen julkaisi sen. Tähän mennessä Kristillinen internationaali oli saavuttanut jo sen verran mainetta, että se edisti julistuksen julkaisua Sosialidemokraatissa. Lisäksi Iversenin asema ei-aatelisena rauhanliikkeen edustajana ja vasemmiston sympatisoijana edesauttoi todennäköisesti Sosialidemokraatin myönteisempää kantaa suhteessa Kristilliseen internationaaliin.

Erityisesti toisen Bilthovenin konferenssin jälkeen Uno Wegelius ja Felix Iversen alkoivat laajentaa Kristillisen internationaalin toimintaa etsimällä uusia yhteistyötahoja. Merkittäväksi yhteistyötahoksi tuli kristillissosiaalinen Yhteistö, johon kuului kristillisen työväenliikkeen ja Evankelisten ystävien jäseniä. Yhteistön lehdessä omistettiin vuoden 1920 aikana runsaasti tilaa Kristilliselle internationaalille, ja kesällä 1920 Iversen esitelmöi Kristillisestä internationaalista liikkeen järjestämällä Tampereen allianssijuhlilla. Uno Wegelius toimi allianssijuhlien puheenjohtajana. Juhlilla päätettiin laatia uusi lakiehdotus valtioneuvostolle siviilipalveluksen mahdollistamiseksi. Siellä tehtiin myös ehdotus siitä, että Yhteistö liittyisi Kristillistä internationalea kohti -liikkeeseen. Allianssijuhlilla ollut vapaakirkollinen liike Vapaa evankelinen sisälähetys (Evangeliset ystävät) alkoi juhlien jälkeen tekemään yhteistyötä Kristillisen internationaalin kanssa. Vuoden 1920 lopulla Kristillistä internationalea kohti -liikkeen sanoma levisi myös Evy Fogelbergin Mathilda Wredestä julkaiseman kirjan muodossa uusiin koteihin, koska kirja päättyy Bilthovenin konferenssin ensimmäiseen julistukseen.

Epilogi

Tutkimukseni tarjoaa kurkistuksen Kristillistä internationalea kohti-liikkeen ensiaskeliin sekä maailmalla, että Suomessa. Järjestön historia ulottuu näihin päiviin asti ja Kristillisen interna-

tionaalin historiassa tapahtui ensimmäisen 10 vuoden aikana suuria muutoksia. Kristillistä internationalea kohti -liikkeen nimi muuttui Kansainväliseksi Sovinnonliitoksi ja Suomen osaston nimeksi tuli Sovinnonliitto. Liike alkoi myös suuntautua poliittisen toiminnan sijaan Suomessa enemmän kohti diakonista työtä sen auttaessa Venäläisiä pakolaisia Terijoella. Vuodesta 1926 eteenpäin Kansainvälisen Sovinnonliiton julistuksissa alkoi esiintymään myös uskonnollista pluralismia kristinuskon rinnalla. Samanaikaisesti äärinationalismin nousu Euroopassa tarjosi Sovinnonliiton aktiiveille uudenlaisia haasteita, joihin heidän tuli reagoida. Nykypäivän turvallisuuspoliittisen tilanteen kiristyessä, pakolaisvirtojen kasvaessa ja äärioikeiston noustessa Euroopassa uudelleen tarvitsemme enemmän historiallista tutkimusta siitä, miten näitä vaikeita yhteiskunnallisia ongelmia on pyritty historiassa ratkaisemaan kansalaistoiminnalla. Tämän vuoksi myös Kristillistä internationalea kohti -liikkeen hämärään jäänyt historia ansaitsee tulla kirkkohistoriallisessa tutkimuksessa laajemmin – kuin vain tämän tutkimuksen puitteissa – huomioituksi.

Lyhenteet

FOR	Fellowship of Reconciliation
Hist.Tutk	historiallisia tutkimuksia
IFOR	International Fellowship of Reconciliation
Komintern	Kommunistinen internationaali
KTK	Kirkon tutkimuskeskus
KTKVJ	Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu
ptk	Pöytäkirja
SHS	Suomen historiallinen seura
SKHS	Suomen kirkkohistoriallinen seura
SKHST	Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia
SKS	Suomen kirjallisuuden seura
SKST	Suomen kirjallisuuden seuran toimituksia
SLSA	Svenska litterätursällskapet i Finland
SRL	Suomen rauhanliitto
SVK	Suomen vapaakirkko
WA	World Alliance

Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.	SLSA
Wredeska släktarkivet	SLSA 859.
Brev till Wrede	1.1.
Brev från Wrede	1.3.
Anteckningar om IFOR	2.2.
Kansallisarkisto, Helsinki	KA
Suomen rauhanliitonarkistot	SRL
SRLn pöytäkirjoja 1920–1925	Ca
SRLn Jäsenjärjestöt	V
Sovinnonliitonarkistot	SSL
Felix Iversenin lehtileikkeet	Ha
Toimitteet	D
Julkaisut	Db
Suomen kirkkohistoriallisen seuran arkistot	SKHS
Evangelisten ystävien arkisto	EY
Sekalaista aineistoa	H

Painetut lähteet

Evy, Fogelberg

1920 Vankien ystävä – piirteitä Mathilda Wreden elämästä ja toiminnasta. Porvoo: WSOY.

Iversen Felix

1991 Mitä rauha on – Kirjoituksia 1925-1968. Toim. Kalemaa, Kalevi. Suomen rauhanliitto, YK-yhdistys: Jyväskylä.

Magnusson, Anton

1929 Roomalaiskirje – Anton Magnussonin luentoja. Mikkeli: Pietari Brofeldt.

Oulun suomalainen yksityislyseo

- 1924 Oulun suomalainen yksityislyseo 1874–1890–1940. 50 vuotinen muisto. Oulu.
Stevenson, Lilian
- 1925 Mathilda Wrede – Friend of Prisoners. London: George Allen & Unwin LTD.
Suomen asetuskokoelma
- 1919 Suomen valtakunnan väliaikainen asevelvollisuuslaki. Annettu Helsingissä 8.päivänä helmikuuta 1919.
Suomen rauhanliitto
- 1922 Suomen rauhanliiton ja sen paikallisyhdistyksien säännöt. Tampere: Työkansan kirjapaino. Digitoidun dokumentin osoite: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/86508/fd2012-pp00000514-pdf001.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 10.5.2019.

Raamatut

- *Bibeln: De kanoniska böckerna*. Stockholm: Skeab. 1917 (1981).
- *Biblia: Se on koko Pyhä Raamattu Esipuhetten, Lukuin sisällyksen, Yhtäpitävöiden Raamattupaikkain osoituksen ja lisättyin Rekisterein kanssa*. Oulu: Suomen Rauhan-yhdistysten Keskusyhistys. 1776 (2002).
- *Raamattu*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. 1992.
- *Uusi testamentti*. Suomennos, jonka Suomen seitsemäs yleinen vuonna 1913 pidetty Kirkolliskokous on päättänyt ottaa toistaiseksi käyttöön vanhan käännöksen ohella väliaikaiseen käyttöön. Sortavala: Suomen sisälähetysseura. 1913 (1914).

Sanoma- ja aikakauslehdistö

Dagen Press	1919–1920
Fredsmissionären	1920
Helsingin sanomat	1919–1920
Historiallinen aikakauskirja	2018
Huvfudstadsbladet	1919–1920
Keskipohjanmaa	1920
Kotimaa	1920
Människovänneren	1919–1920
Naisten ääni	1919–1920

Nuori kansa	1920
Pedersöre	1920
Rauhaa kohti	1925
Sanomia armosta	1920
Suomen sosialidemokraatti	1919–1921
Teologinen aikakauskirja	1919
Työkansa	1920–1921
Työn oikeus	1919
Uusi Suomi	1919–1920
Västra Finland	1920
Yhteistö	<u>1920</u>
Åbo underrättelser	1920
Österbottningen	1921
Österbottniska posten	1920

Kirjallisuus

Ajo, Martti

2017 Punainen eskatologia. Jumalan valtakunta Sigfrid Sireniuksen teologis-aatteellisessa ajattelussa ja kristillis-yhteiskunnallisessa toiminnassa vuoteen 1924. Diss. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Antikainen, Marjo-Riitta

2003 Sääty, sukupuoli ja uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913. Diss. Hist. tutk 83. Helsinki: SKS.

Ballou, Andrew J.

2013 From Pacifism to nonviolent direct action: The Fellowship of Reconciliation and Social Christianity, 1914–1947. Diss. Boston University.

Black, Jeremy

2015 A Century of conflict. War, 1914–2014. New York, Oxford: Oxford University Press.

Boggende, Gijbert Gerrit Jacob den

1986 The Fellowship of Reconciliation 1914–1945. Diss. Hamilton, Ontario: McMaster University.

Brittain, Vera

1964 The Rebel Passion – a short story of some pioneer peace-makers. Leicester: George Allen & Unwin LTD.

Cortright, David

2011 Rauha: Ajatusten ja liikkeiden historia. Suom. Eila Salomaa. Helsinki: Gaudeamus.

Desai, Meghnad

2008 Marxin kosto – Kapitalismin uusi nousu ja valtiokeskeisen sosialismin kuolema. Suom. Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus.

Fitzgerald, Colleen

1999 To Educate or Instruct? Du Bosc and Fenelon on Women – Women’s education in Early Modern Europe: A history, 1500 to 1800. Toim. Barbara J. Whitehead. New York: Routledge.

Fogelberg, Evy

1920 Vankien ystävä – piirteitä Mathilda Wreden elämästä ja toiminnasta. Porvoo: WSOY.

Garman, Mary Van Vleck

2013 Quaker Women’s Lives and Spiritualities – The Oxford Handbook of Quaker Studies. Toim. Stephen W. Angell ja Ben Pink Dandelion. Oxford: Oxford University Press.

Grotenfelt, Stefan

1990 Peace enforcement through International Friendship of the Churches from 1919 to 1933. The example of the German World Alliance – Current research on Peace and Violence, Vol. 13, No 4, Christian peace initiatives in the 20th century. Tampere: Tampereen yliopisto.

Haapala, Pertti

1986 Tehtaan valossa – Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920. Hist.Tutk. 133. Helsinki: SHS & Tampere: Vastapaino.

Heikkilä, Johannes

2017 Kristillisen työväenliiton politiikasta vetäytyminen 1917–1922. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Heikkilä, Markku

1991 Uskonnolliset lehdet 1905–1980 – Suomen lehdistön historia 9. Aikakauslehdistön historia. Päätoim. Päiviö Tommila. Kuopio: Kustannuskiila Oy.

Huhta, Ilkka

2013 Herätysliikehistoria – Kristinuskon tutkimusalat ja metodit. Toim. Jaakko Olavi Antila, Esko M. Laine ja Juha Meriläinen. SKHST 226. Helsinki: SKHS.

Hurskainen, Eeva

2004 Mathilda Wrede – Aatelistytön tie vankien ja pakolaisten ystäväksi. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Huttunen, Niko

2009 Paavalin esivaltaopetus sisällissodan tulkinnoissa – Sisällissota ja kirkko. Toim. Ilkka Huhta. SKHST 212. Helsinki: SKHS.

2010 Raamatullinen sota – Raamatun käyttö ja vaikutus vuoden 1918 sisällissodan tulkinnoissa. Hist.Tutk. 255 & SKHST 216. Helsinki: SKS&SKHS.

Hyrkkänen, Markku

2002 Aatehistorian mieli. Tampere: Vastapaino.

Hyytiä, Osmo

1986 Puolueettomuuden ja rauhan linja – SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin 1918-1922. Diss. Hist.Tutk. 137. Helsinki: SHS.

Iversen Felix

1991 Mitä rauha on – Kirjoituksia 1925-1968. Toim. Kalemaa, Kalevi. Suomen rauhanliitto, YK-yhdistys: Jyväskylä.

Juva, Einar W.

1960 Laiton asevelvollisuuslaki, kutsuntalakko ja virkamiesten erottaminen – Venäläinen sortokausi Suomessa. Toim. Päiviö Tommila. Historian Aitta XIV. Helsinki, Porvoo: WSOY.

Juva, Mikko

1960 Valtiokirkosta kansankirkoksi – Suomen kirkon vastaus kahdeksankymmentäluvun haasteeseen. Helsinki: WSOY.

Kansanaho, Erkki

1983 Kirkko ja merenkulkijat – Sata vuotta Suomen Merimieslähetyseuran työtä. Saarjärvi: Kirjapaja Oy.

Kalemaa, Kalevi

- 1981 Suomalaisen rauhanliikkeen juuria. Vaasa: Suomen rauhanliitto & YK-yhdistys.
- 2001 Iversen Felix. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: SKS.
- 2014 Sankareita vai pelkureita? Suomalaisen aseistakieltäytymisen historia. Helsinki: Tammi.

Kena, Kirsti

- 1979 Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922. SKHST 110. Diss. Helsinki: SKHS.

Koikkalainen, Olli

- 2007 ”Militarismin poistaminen on ainoa pelastus perikadolta”. Rauhanaktivisti Aarne Selinheimo ja Suomen antimilitaristinen liitto osana Suomen 1920–1930-lukujen yhteiskunnallista vastarintaa. Pro gradu -tutkielma. Tampere:Tampereen yliopisto.

Kronlund, Jarl

- 1988 Suomen Puolustuslaitos 1918–1939 – Puolustusvoimien rauhan ajan historia. STLJ 24. Porvoo: WSOY.

Landgrén, Lars-Folke

- 2013 Lehdistö- ja aatehistoria – Kristinuskon tutkimusalat ja metodit. Toim. Jaakko Olavi Antila, Esko M. Laine ja Juha Meriläinen. SKHST 226. Helsinki: SKHS.

Lauha, Aila

- 1990 Suomen kirkon ulkomaansuhteet ja ekumeeninen osallistuminen 1917–1922. Diss. SKHST 150. Helsinki: SKHS.
- 1993 Suomen kirkon kansainvälisen suhteet 1823–1925. SKHST 159. Helsinki: SKHS.

Laurila, Kaarle Sanfrid

- 1944 Tolstoi ja Luther vuorisaaunan selittäjinä. Helsinki: WSOY.

Markkola, Pirjo

- 2002 Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920. SKST 888. Helsinki: SKST.

Moisio, Olli-Pekka

- 2009 Karl Marxin uskontokriitikistä tai eskatologinen momentti Marxin filosofiassa. – Usko. Toim. Ahti-Pekka Pietarinen & Sami Pihlström & Pilvi Toppinen. FTHY 22. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Moore, Rosemary

- 2013 Seventeenth-century Context and Quaker Beginnings – The Oxford Handbook of Quaker Studies. Toim. Stephen W. Angell ja Ben Pink Dandelion. Oxford: Oxford University Press.

Mustakallio, Hannu

- 1983 Säätypapista kansalaiseksi. Papiston poliittis-yhteiskunnallinen rooli demokratisoitumisen murrosvaiheessa 1905–1907. SKHST 126. Helsinki: SKHS.
- 1998 Oulun diakonissalaitoksen johtaja Uno Wegelius oli omaperäinen kirkonmies ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. – Dos.Hannu Mustakallion esitelmä Oulun diakonissalaitoksen vuosipäiväjuhlassa 10.11.1998. Käsikirjoitus tutkijan hallussa.
- 2001 Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896–1916. Jyväskylä: Oulun diakonissalaitoksen säätiö.
- 2009 Kirkon johto, pappispoliitikot ja herätysliikkeet – Sisällissota ja kirkko. Toim. Ilkka Huhta. SKHST 212. Helsinki: SKHS.

Nellis, Mike & Waugh, Maureen

- 2013 Quakers and Penal Reform – The Oxford Handbook of Quaker Studies. Toim. Stephen W. Angell ja Ben Pink Dandelion. Oxford: Oxford University Press.

Nokkala, Armo

- 1958 Tolstoilaisuus Suomessa – Aatehistoriallinen tutkimus. Helsinki:Tammi.

Nyqvist, Antti

- 2012 Isänmaan rakkauden rajat. – Asevelvollisuus ja aseistakieltäytyminen Sana ja Miekka sekä Rauhaa Kohti -lehdissä 1924–1931. Pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Polvinen, Tuomo

- 1967 Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 I. Helmikuu 1917 – toukokuu 1918. Porvoo: WSOY.

1971 Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 II. Toukokuu 1918 – joulukuu 1920. Porvoo: WSOY.

Rautamäki, Vappu

1985 Vuori korkea. Suomen vapaakirkon Himalajan lähetys 1895-1985. Toim. Juhani Kivelä. Hämeenlinna: SVK.

Seppo, Juha

1983 Uskovien yhteisö vai valtiokirkko? Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1939. SKHST 127. Helsinki: SKHS.

Schön, Lennart

2013 Maailman taloushistoria, Teollinen aika. Suom. Paula Autio. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Sjöholm, Öyvind

1972 Samvetes politik. Natanael Beskow och hans omvärld till 1921. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Spencer, Carole Dale

2013 Quakers in Theological Context. – The Oxford Handbook of Quaker Studies. Toim. Stephen W. Angell ja Ben Pink Dandelion. Oxford: Oxford University Press.

Stevenson, Lilian

1936 Towards a Christian International – The Story of the International Fellowship of Reconciliation. London: Edgar G. Stundan & Co.

Ståhlberg, Ester

1949 Mathilda Wreden testamentti. Porvoo: WSOY.

Sundkler, Bengt

1968 Nathan Söderblom. His Life and Work. Uppsala.

Tikka, Marko

2006 Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921. Helsinki: Ajatus kirjat.

Vuorinen, Hannu

2017 Vapaakirkollinen liike Suomessa – Monien uskontojen ja katsomusten Suomi.
Toim. Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg. KTKVJ 48.
Helsinki: KTK.

Liitteet

Liite 1: Perusta (The basis)

1. Rakkaus ilmoitettuna Jeesuksen Kristuksen elämässä ja kuolemassa, sisältää enemmän, kuin mitä olemme vielä nähneet ja se on ainoa voima, millä paha voidaan voittaa ja ainoa riittävä pohja ihmiskunnalle.
2. Että voimme toteuttaa Rakkauteen perustuvan maailmanjärjestyksen, on niiden, jotka tunnustavat tämän periaatteen, hyväksyttävä se täysin suhteessa itseen ja muihin ja ottaa vastaan riskit, joita näin tekeminen tuo mukanaan maailmassa, joka ei näitä periaatteita ole vielä hyväksynyt.
3. Kristittyinä, meille on kiellettyä osallistua sotaan ja meidän uskollisuutemme meidän maata ja ihmiskuntaa, universaalia kirkkoa, ja Jeesusta Kristusta, meidän Herraamme ja Opettajaamme kohtaan, kutsuu meidät sen sijaan elinaikaiseen rakkauden vaalimiseen persoonallisessa, sosiaalisessa ja kansallisessa elämässä.
4. Jumalan voima, viisaus ja rakkaus ulottuu paljon nykyistä kokemustamme laajemmalle ja Hän aina odottaa, että voi tulla osalliseksi ihmisten elämään uusilla ja merkittävämmillä tavoilla.
5. Koska Jumala ilmentää itsensä maailmassa miesten ja naisten kautta, tarjoamme itsemme Hänelle ja Hänen pelastavaan tarkoitukseen, että Hän voi käyttää meitä tarkoituksiinsa, miten tahansa Hän näkee tarpeelliseksi.²¹⁵

²¹⁵ Stevenson 1936, 2-3.

Liite 2:

Kuva ensimmäisestä Bilthovenin konferenssista vuodelta 1919. Mathilda Wrede istuu keskellä raidallisessa paidassa ja hänen vieressä oikealla puolella on Lilian Stevensson, joka kirjoitti Wredestä kirjan vuonna 1925. <http://archives.sci.ngo/uploads/images/blog/2015/intifor1919Bilthoven_01_First%20for%20meeting.jpg> (Viitattu 10.5.2019).